

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI,
PROTECȚIEI SOCIALE ȘI
PERSOANELOR VÂRSTNICE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI,
PROTECȚIEI SOCIALE ȘI
PERSOANELOR VÂRSTNICE
OIRPOSDRU REGIUNEA VEST

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 **INVESTEȘTE ÎN OAMENII!**

RAPORT DE RECOMANDĂRI al Economiei Sociale România 2013

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI,
PROTECȚIEI SOCIALE ȘI
PERSOANELOR VĂRSTNICE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI,
PROTECȚIEI SOCIALE ȘI
PERSOANELOR VĂRSTNICE
OIRPOSDRU REGIUNEA VEST

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 **INVESTEȘTE ÎN OAMENI!**

RAPORT DE RECOMANDĂRI al Economiei Sociale România 2013

București, 2013

UNIVERSITATEA
„ALEXANDRU IOAN CUZA“
din IAȘI

Academia de Studii Economice
București

Programul Națiunilor Unite
pentru Dezvoltare România

Această publicație a fost realizată în cadrul proiectului „Modelul Economiei Sociale în România”, implementat de Asociația Alternative Sociale din Iași în parteneriat cu Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Academia de Studii Economice București și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) România. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European (FSE) prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane (POSDRU) 2007-2013, ca parte a axei prioritare 6 „Promovarea incluziunii sociale”, domeniul major de intervenție 6.1. „Dezvoltarea economiei sociale”.

Coordonator:

Simona Maria Stănescu

Autori:

Romeo Asiminei

Simona Maria Stănescu

Daniela Vîrjan

© 2013 Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STĂNESCU, SIMONA MARIA

Raport de recomandări al economiei sociale : România 2013 /

Simona Maria Stănescu (coord.), Romeo Asiminei, Daniela Vîrjan. -
București : ADD Media Communication, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-93357-5-8

I. Asiminei, Romeo

II. Vîrjan, Daniela

33(498)

Publicație îngrijită de Dorian Ilie, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României.

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România.

Informații despre proiectul „Modelul Economiei Sociale în România” sunt disponibile pe www.profitpentruoameni.ro

Lista de abrevieri	6
Mulțumiri	7
Introducere	8
Cadrul metodologic <i>Simona Maria Stănescu, Romeo Asiminei, Daniela Vîrjan</i>	9
I. Cadrul financiar cu impact asupra economiei sociale <i>Daniela Vîrjan, Simona Maria Stănescu</i>	10
I.1. Surse de finanțare din sistemul bancar	10
I.2. Programe europene pentru dezvoltarea economiei sociale	11
II. Cadrul legal cu impact asupra economiei sociale <i>Simona Maria Stănescu</i>	14
II.1. Reglementarea domeniului economiei sociale	14
II.2. Reglementări privind funcționarea entităților de economie socială	17
II.3. Grupurile vulnerabile și entitățile de economie socială	20
III. Construcție instituțională cu impact asupra economiei sociale <i>Simona Maria Stănescu</i>	23
III.1. Instituții și organizații cu impact asupra economiei sociale	23
III. 2. Cooperarea dintre entitățile de economie socială și autoritățile locale	26
IV. Cadrul social cu impact asupra economiei sociale <i>Romeo Asiminei</i>	29
IV.1. Nivelul de acceptare și conștientizare al activităților economiei sociale	33
IV. 2. Implicarea cetățenilor în economie socială	34
V. Scenarii și recomandări pentru dezvoltarea economiei sociale <i>Simona Maria Stănescu, Romeo Asiminei, Daniela Vîrjan</i>	36
Bibliografie	41
Anexe	47
Anexa 1. Volume privind economia socială în România	47
Anexa 2. Surse de finanțare pentru întreprinderile sociale	53
Anexa 3. Actori relevanți pentru economie socială la nivel european	54
Anexa 4. Cadrul instituțional de la nivel central cu impact asupra entităților de economie socială	55
Anexa 5. Cadrul instituțional de la nivel local cu impact asupra entităților de economie socială	56
Anexa 6. Actori publici și privați ai economiei sociale pe regiuni de dezvoltare	57

LISTA DE ABREVIERI

ADAM	Asociație de Ajutor Mutual
AIPIMM	Agencia pentru Implementarea Programelor și Proiectelor pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii
ANOFM	Agencia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
ANR	Agencia Națională pentru Romi
AJOFM	Agencia Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă
AJPIS	Agencia Județeană de Plăți și Inspecție Socială
ANAF	Agencia Națională de Administrare Fiscală
ADV	Fundația Alături de Voi
BCR	Banca Comercială Română
BNS	Blocul Național Sindical
BNR	Banca Națională a României
BRD	Banca Română pentru Dezvoltare
CAEN	Clasificarea activităților din economia națională
CAR	Casă de Ajutor Reciproc
CARP	Casă de Ajutor Reciproc a Pensionarilor
CARS	Casă de Ajutor Reciproc a Salariaților
CCI	Camera de Comerț și Industrie
CENTROCOOP	Uniunea Națională a Cooperativelor de Consum CENTROCOOP
CE	Comisia Europeană
CES	Consiliul Economic și Social
CLS	Consiliul local de sănătate
COOP	Societate cooperativă
COR	Clasificarea ocupațiilor din România
CREDITCOOP	Banca Centrala Cooperatistă CREDITCOOP
CSR	<i>Corporate social responsibility</i> (Reponsabilitate socială corporativă)
DGASPC	Direcția de Asistență Socială și Protecția Copilului
DIPIMM	Direcția Implementare Programe pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii
DMI	Domeniul major de intervenție
DPPH	Direcția Protecția Persoanelor cu Handicap
ES	Economia Socială
FDAAM	Fundația pentru Dezvoltarea Asociațiilor de Ajutor Mutual
FDSC	Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile
FEDCAR	Federația Caselor de Ajutor Reciproc
FSE	Fondul Social European (<i>European Social Fund</i>)
IMM	Întreprinderi Mici și Mijlocii
ICCV	Institutul de Cercetare a Calității Vieții
IFN	Instituții financiare nebancale
INS	Institutul Național de Statistică
MADR	Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale
ME	Ministerul Economiei
MF	Ministerul de Finanțe
MJ	Ministerul Justiției
MMFPS	Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale
MMFPSPV	Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice
NESsT	<i>Nonprofit Enterprise and Self-Sustainability Team</i> (Întreprinderea Non-profit și echipa de auto-sustenabilitate)
ONG	Organizație neguvernamentală
ONRC	Oficiul Național al Registrului Comerțului
OJRC	Oficiul Județean al Registrului Comerțului
PIB	Produs intern brut
POSDRU	Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane
PNUD	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
SCM	Societate cooperativă meșteșugărească
SPAS	Serviciul Public de Asistență Socială
UCECOM	Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM
UE	Uniunea Europeană
UNCARSR	Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților din România
UPA	Unitate Protejată Autorizată
VMG	Venit minim garantat

Echipa de cercetare mulțumește tuturor celor care au contribuit la elaborarea raportului:

Angela Achiței, Fundația Alături de Voi România; **Ștefania Andreescu**, Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârștnice; **Carmen Andreșoi**, Fundația pentru Dezvoltarea Popoarelor; **Filip Alexandrescu**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română; **Ionuț Ardeleanu**, Federația „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc ale Pensionarilor; **Cristina Barna**, Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile; **Dan Barna**, Structural Consulting Group; **Zoltan Berczki**, Nonprofit Enterprise and Self-Sustainability Team (NESsT) România; **Alina Bocai**, PNUD România; **Marian Bojincă**, Asociația Sociometrics; **Sorin Cace**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română; **Doru Buzducea**, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București; **Iuliana Elena Cărbunaru**, Direcția de Probațiune, Ministerul Justiției; **Ana Cengher**, Banca Națională a României; **Florica Cherecheș**, deputat în Parlamentul României, fost Director Executiv al Asociației Integra România; **Gheorghe Chioaru**, Federația „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc ale Pensionarilor; **Gabriela-Lucia Clocoteanu-Ursu**, CENTROCOOP Uniunea Națională a Cooperăției de Consum; **Ștefan Constantinescu**, Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile; **Lăcrămioara Corcheș**, Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârștnice; **Elena Roxana Crăciun**, Direcția pentru Implementarea Programelor pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii, Ministerul Economiei; **Elena Cucu**, Fundația de Dezvoltare Locală „SPERANȚA”, Târgu Neamț; **Ioana Derscanu**, Centrul Român pentru Educație și Dezvoltare Umană; **Elena Dobre**, Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârștnice; **Adina Dragotoiu**, SC Global Commercium Development SRL; **Marioara Dună**, Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților din România; **Ioana Ene**, Liga Națională a Organizațiilor cu Personal Handicapat din Cooperăția Meșteșugărească; **Simona Ernu**, Societatea Academică din România; **Corina Florea**, ECO Concept Organization; **Mihnea Florea**, ECO Concept Organization; **Mihnea Florea**, Federația „Organizația Națională a Persoanelor cu Handicap din România”; **Alexandru Frumosu**, EXPERTO CREDITE; **Nicu Gavriluță**, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; **Viorel Ghețe**, BPI Group România; **Florin Giosan**, Nazarcea Group, Direcția Generală de Asistență Socială și Protecție Socială, sector 1, București; **Mariea Ionescu**, Agenția Națională pentru Romi; **Mihaela Lambru**, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București; **Mihai Lisețchi**, Grupul pentru studierea organizațiilor economiei sociale; **Cătălin Luca**, Asociația Alternative Sociale Iași; **Eugen Lucan**, Centrul Român pentru Educație și Dezvoltare Umană; **Cristina Loghin**, Asociația Progenies; **Emanuela Maria Manea**, Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârștnice; **Alina Ioana Marinoiu**, SC Global Commercium Development SRL; **Cristian Mateescu**, Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM; **Stelian Minoiu**, Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților din România; **Adrian Neagoe**, Administrația Națională a Penitenciarelor, Ministerul Justiției; **Marius Neacșu**, Facultatea de Comerț, Academia de Studii Economice București; **Adriana Neguț**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română; **Diana Neguț**, Fundația Romanian Angel Appeal; **Silviu Neguț**, Facultatea de Comerț, Academia de Studii Economice București; **Victor Nicolăescu**, PNUD România; **Mirela Nemțanu**, L’Oréal România; **Diana Obăgel**, Direcția de Probațiune, Ministerul Justiției; **Iulian Oneașcă**, Institutul European din România; **Raluca Ouriaghli**, Ateliere fără Frontiere, Rețeaua Întreprinderilor de Inserție din România; **George Pascaru**, Asociația Alternative Sociale Iași; **Claudia Petrescu**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română; **Eduard Petrescu**, UNICEF România; **Camelia Preda**, Fundația pentru Dezvoltarea Asociațiilor de Ajutor Mutual; **Georgiana Preda**, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Regionale; **Ana Maria Preoteasa**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română; **Octavian Rusu**, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile; **Daniel Pagu**, Direcția Generală de Asistență Socială și Protecție a Copilului, sector 1, București; **Ruxandra Sasu**, Fundația PACT; **Doru Scutitu**, Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM; **Lucian Sfetcu**, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; **Florin Simion**, Federația Caselor de Ajutor Reciproc FEDCAR; **Manuela Stănculescu**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română; **Monica Stanciu**, expert independent; **Cătălina Șerban**, PNUD România; **Conțiu Tiberiu Șoitu**, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; **Daniela Șoitu**, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; **Radu Tudor Petre**, Inspectoratul General al Poliției Române, Ministerul Afacerilor Interne; **Ana Maria Toma**, Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților din România; **Ancuța Vameșu**, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, **Valentina Vasile**, Institutul de Economie Națională, Academia Română, **Marius Vasiluță-Ștefănescu**, Departamentul de Sociologie, Universitatea de Vest din Timișoara; **Mihaela Vețan**, CRIES Centrul de Resurse pentru Inițiative Etice și Solidare și **Elena Zamfir**, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

Contribuțiile exprimate de specialiști în cadrul proceselor de consultare și validare nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a instituțiilor menționate.

INTRODUCERE

Raportul de recomandări al economiei sociale (ES) oferă o imagine de ansamblu asupra potențialului de dezvoltare a ES în România. Obiectivul raportului este de a contribui la proiectarea unor soluții și recomandări pentru dezvoltarea durabilă a ES în România.

Elaborarea scenariilor și recomandărilor se sprijină pe rezultatele analizei mediului financiar, legal, instituțional și social actual. În primul scenariu, întreprinderile sociale se bucură de același regim ca orice alt agent economic acestora fiindu-le facilitate accesul la resurse instituționale și financiare. În al doilea scenariu, întreprinderile sociale sunt promovate prin mecanisme de susținere specifice. În cadrul celui de al doilea scenariu, am identificat două opțiuni strategice: susținerea întreprinderilor sociale independent de angajarea grupurilor vulnerabile și promovarea, pe lângă întreprinderile sociale, a întreprinderilor sociale de inserție orientate spre angajarea grupurilor vulnerabile.

Pentru fiecare scenariu sunt propuse recomandări privind cadrul financiar, legal, instituțional și social. Propunerile de recomandări privind cadrul financiar s-au concentrat pe identificarea și popularizarea surselor de finanțare oferite de sistemul bancar și programele europene care facilitează dezvoltarea ES. Recomandările de modificări legislative pentru reglementarea ES vor fi transferate membrilor Guvernului și Parlamentului. Referitor la cadrul instituțional cu impact asupra ES în general, în special al entităților de ES, recomandările vizează cooperarea dintre entitățile ES și autoritățile locale. Recomandările privind cadrul instituțional se referă la cooperarea dintre entitățile de ES și administrația publică. Recomandările cadrului social se referă la acceptarea și conștientizarea activităților ES și la implicarea cetățenilor. Analiza cadrului social s-a concentrat pe studii sociale privind nivelul de acceptare și conștientizare a activităților ES, precum și posibila implicare a persoanelor ce doresc să ia parte la activitățile ES prin investirea de timp (voluntari) sau bani (contribuții voluntare și produse selectate pentru cumpărare).

În concordanță cu principiile ES recunoscute la nivel european dar și cu reglementările naționale în vigoare, formele de organizare juridică a ES din România sunt: asociațiile și fundațiile; organizațiile nonprofit organizate sub forma caselor de ajutor reciproc ale salariaților (CARS) și ale pensionarilor (CARP); cooperativele de credit și societățile cooperative (COOP) de gradul 1 reglementate prin Legea 1/2005 privind organizarea și funcționarea cooperației cu modificările și completările ulterioare; societăți cooperative meșteșugărești (SCM); COOP de consum; COOP de valorificare; COOP agricole; COOP de locuințe; COOP pescărești; COOP de transporturi; COOP forestiere și COOP de alte forme (MMFPS, 2010a:41). Alte forme de organizare care respectă parțial principiile ES și a căror activitate este relevantă pentru ES sunt: obștea și composesoratul, unitățile protejate autorizate (UPA) și societățile cu obiectiv social (Stănescu *et al.*, 2012a:51-2).

Recomandările propuse în cadrul raportului au fost dezbătute în cadrul unei serii de opt sesiuni de consultare publică a raportului de recomandări și validate de membrii activi ai ES și de specialiști din domeniile social și economic.

CADRUL METODOLOGIC

Simona Maria Stănescu
Romeo Asiminei
Daniela Vîrjan

Elaborarea raportului de recomandări al ES s-a realizat prin metode de cercetare calitative și cantitative: analiza documentară, analiza primară și secundară de date și analiza diagnostic. Scopul demersului de cercetare științifică a fost realizarea unei diagnoze a cadrelor financiar, legal, instituțional și social cu impact asupra ES din România în vederea identificării recomandărilor de promovare durabilă la nivel național. Analiza documentară a evidențiat principalele caracteristici ale celor patru cadre analizate din punctul de vedere al reglementărilor internaționale și ale celor adoptate la nivel național. Au fost trecute în revistă rapoarte de cercetare, studii sociale și documente privind sectorul ES. O atenție deosebită a fost acordată studiilor concentrate pe abordarea ES în raport cu statul și cu economia în general precum și celor privind aportul pe care ES îl poate aduce în procesul de furnizare a bunăstării individuale.

Au fost organizate două cercetări cantitative pe eșantion de disponibilitate în rândul specialiștilor în incluziune socială (2012) și în ES (2013). Culegerea datelor s-a realizat în octombrie – noiembrie 2012, respectiv noiembrie 2012 – martie 2013. Analiza primară a datelor a permis ancorarea recomandărilor la realitățile confruntate în activitatea cotidiană atât de actorii privați din ES cât și de către reprezentanții administrației publice dedicați aceluiași preocupări de soluționare a problemei ocupării, de utilizare eficientă a resurselor locale și de creștere a calității vieții pentru toți cetățenii.

În vederea fundamentării statistice a procesului de elaborare a recomandărilor, au fost consultate date statistice oficiale furnizate de Institutul Național de Statistică (INS), Fondul Monetar Internațional, de diferite ministere (Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice MMFPSPV; Ministerul Economiei, Ministerul Justiției) și alte organisme abilitate în acest scop, precum și date disponibile în alte rapoarte de cercetare dedicate ES.

În ceea ce privește cercetarea calitativă, în cadrul analizei celor patru cadre au fost utilizate date neexploatate la momentul redactării raportului de deschidere¹ dar cu grad ridicat de relevanță în contextul elaborării unui set consistent de recomandări privind ES. Au fost analizate informațiile colectate la nivel național prin organizarea a opt focus grupuri în regiunile de dezvoltare ale țării la care au participat specialiști activi în ES și reprezentanți ai administrației publice de la nivel regional, județean și local. Analiza calitativă a inclus și informațiile despre ES colectate cu ocazia organizării a două focus grupuri cu studenții din instituții de studii superioare din domeniul social (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) și economic (Academia de Studii Economice București). Culegerea datelor s-a realizat în noiembrie – decembrie 2012.

Analiza diagnostic a fundamentat formularea recomandărilor pentru cele patru cadre. Au fost identificate și analizate rezultatele unor cercetări anterioare naționale și internaționale. Au fost identificate peste 100 de volume dedicate ES din România (anexa 1). Formularea recomandărilor se bazează pe această analiză.

Validarea recomandărilor privind ES s-a realizat în strânsă colaborare și dialog nemijlocit cu specialiștii activi în ES din România. În aprilie – iunie 2013 au fost organizate opt sesiuni de consultări publice în vederea validării recomandărilor propuse de echipa de cercetare.

Principala limită a cercetării constă în disponibilitatea redusă a respondenților deși subiectul ES este de interes recent. Situația poate reprezenta un efect advers al derulării în paralel a unor activități similare pe diferite proiecte cofinanțate prin FSE.

Unul dintre elementele de valoare adăugată a raportului de recomandări constă în faptul că echipa de cercetare a realizat o bază de date a volumelor românești dedicate ES. Mai multe informații sunt disponibile în anexa 1 Volume privind ES în România. În completarea preocupărilor alternative² de centralizare a rezultatelor științifice privind ES, acestea sunt puse la dispoziția tuturor celor interesați pe site-ul www.profitpentruoameni.ro

¹ Stănescu, S. M. (coordonator); Asiminei R.; Rusu, O.; Vîrjan, D. (2012). *Profit pentru oameni Raport de deschidere* în cadrul proiectului Modelul Economiei Sociale în România, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România

² www.serviciisociale.info, www.iccv.ro, www.economiesociala.net, www.ies.org.ro, www.ropes.ro

CAPITOLUL I

CADRUL FINANCIAR CU IMPACT ASUPRA ECONOMIEI SOCIALE

Daniela Vîrjan
Simona Maria Stănescu

Sursele de finanțare pentru care entitățile de ES sunt eligibile sunt: publice sau private, directe sau indirecte, naționale sau internaționale, de la persoane fizice sau juridice, din activități economice proprii, etc. Pot proveni din activități (ne)comerciale, acțiuni de voluntariat, finanțare publică directă (de la bugetul de stat și cel de asigurări sociale), din scutiri de taxe și impozite³, finanțare din fonduri (inter)naționale, donații private și o serie de mecanisme de sprijin și facilități pentru a ușura buna desfășurare a ES (MMFPS, 2010a:56-7).

Finanțarea socială a ES în Europa se realizează prin: organizații specializate în ajutor reciproc pentru depunere și împrumuturi (uniunile de credit), cooperative de credit specializate, instituții de finanțare comunitară, instituții de micro-finanțare și bănci etice. Succesul acestora vine din adaptarea programelor de finanțare față pentru valorizarea durabilă a capitalului social al întreprinderilor sociale (Daniele, 2010:116-7). În Europa de Est se impune accelerarea eforturilor de cunoaștere reciprocă din partea finanțatorilor și a entităților de ES.

Analiza cadrului financiar este structurat pe două dimensiuni: sursele de finanțare oferite de sistemul bancar și programele europene pentru dezvoltarea ES.

I.1. Surse de finanțare din sistemul bancar

Băncile au ca funcție principală colectarea, transformarea și repartizarea disponibilităților financiare a agenților economici. Funcția activă a băncii este de a acorda împrumuturi solicitanților care întrunesc condițiile de bonitate financiară. Funcția pasivă constă în păstrarea economiilor agenților economici nebancați. În ultimii ani, pe lângă funcțiile economice și financiare, unele bănci se implică în implementarea unor proiecte cu impact social.

Odată cu aderarea țării noastre la Uniunea Europeană (UE), sistemul bancar a adoptat o serie de principii și practici internaționale. La Principiile Ecuatorului promovate în *The International Finance Corporation* au aderat peste 60 de instituții financiare care dețin 80% din finanțarea celor mai mari proiecte din lume. Proiectele propuse spre finanțare se clasifică în trei categorii: cu impact ridicat, mediu și scăzut asupra mediului înconjurător și comunității. Finanțarea privește proiecte complexe de investiții cu valoare de peste 10 milioane de dolari⁴.

Finanțarea întreprinderilor sociale reprezintă o provocare datorită promovării simultane a scopurilor economice și sociale orientate în special dar nu exclusiv spre acompanierea inserției profesionale a grupurilor dezavantajate.

Modalitățile de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) din România în 2012 față de 2011 evidențiază o creștere a autofinanțării (de la 75% în 2011 la 91% în 2012) în condițiile scăderii finanțării din credite bancare, credite furnizor și leasing (Nicolescu, 2013:19).

Programele sociale ale băncilor se înscriu în responsabilitate socială corporativă (CSR)⁵: „modul în care companiile integrează preocupările economice, de mediu și sociale în operațiunile lor de business, implicând părțile care lucrează cu ele” (ANEIR, AIPIMM, PNUD, 2011:7). Prin asumarea CSR, „firmele se angajează voluntar în acțiuni folositoare societății, acțiuni la care nu sunt obligate prin lege și care depășesc sfera obligațiilor legale și fiscale minimale” (Scutaru, 2007:506).

Conform analizei surselor de finanțare din sistemul bancar din România, numărul instituțiilor financiare care au inițiat proiecte pentru dezvoltarea durabilă a comunităților a cunoscut un trend crescător în ultimii ani. Proiectele comunitare s-au dezvoltat în educație financiară, antreprenoriat, cultură, artă, protecția mediului înconjurător și activități sportive. Printre băncile care sprijină financiar dezvoltarea activităților antreprenoriale menționăm: Banca Comercială Română (BCR), Raiffeisen Bank, Unicredit Țiriac Bank, Citibank România, Banca Română pentru Dezvoltare (BRD) - Groupe Société Générale, Bancpost, Banca Transilvania și Alpha Bank. Între companiile private care implementează proiecte sociale prin CSR menționăm orientativ dar nu exhaustiv: Fundația Vodafone, Fundația Sensiblu, L'Oreal, GDF Suez Energy România, Petrom (competiția „Fabricat în Țara lui Andrei” în colaborare cu

³ Conform Codului Fiscal, articolul 15, alin.2 organizațiile nonprofit, organizațiile sindicale și organizațiile patronale sunt scutite de la plata impozitului pe profit pentru anumite tipuri de venituri

⁴ www.bluecastmarble.wordpress.com/2008/01/09/responsabilitatea-sociala-in-domeniul-financiar

⁵ Folosim în mod excepțional abrevierea în limba engleză datorită utilizării frecvente în jargonul profesional

Fundația *Nonprofit Enterprise and Self-Sustainability Team* (NESsT).

Conform unei cercetări calitative a unor bănci din România, inițiativele de CSR sunt parte a comunicării corporative internaționale. Cauzele sociale sunt susținute de interese comerciale îndreptate către proiecte naționale. Băncile analizate nu au o atitudine proactivă: „nu întreprind acțiuni pentru o mai bună înțelegere a specificului sectorului non-profit sau monitorizarea problemelor existente pe o perioadă lungă de timp” (Angheluță *et al*, 2012:57).

În România nu există o politică bancară specifică inițierii, susținerii și dezvoltării ES. Conform specialiștilor în incluziune socială consultați în proiect, dificultățile/reticențele în acordarea creditelor provind din lipsa unei reglementări privind formele juridice ale ES. Este dificilă stabilirea condițiilor de finanțare a entităților de ES astfel încât agenții economici financiari să implementeze astfel de programe (Stănescu *et al*, 2013a:14).

Conform rezultatelor cercetării cantitative realizate în proiect în rândul celor activi din ES, doar 3% dintre respondenți cunosc surse de finanțare pentru ES din sistemul bancar. Au fost menționate: Raiffeisen Comunități; BCR; BRD; cooperativele de credit; Băncile Centrale Cooperative; Credite pentru IMM-uri; Unicredit Țiriac Bank și Erste Bank. Peste jumătate dintre respondenți nu cunosc astfel de surse de finanțare. Conform cercetării, 96,6% dintre respondenții activi în ES consideră că trebuie adoptată o lege a ES. Aceasta ar defini domeniul, ar reglementa activitățile ES și ar permite adoptarea unor mecanisme financiare de sprijin. Conform respondenților, dezvoltarea ES este îngreunată de lipsa cadrului legislativ adecvat, a programelor financiare, a facilităților fiscale și de slaba implicare a reprezentanților administrației publice. Lipsa resurselor financiare frânează dezvoltarea ES și continuitatea rezultatelor. Pentru sprijinirea ES, respondenții au recomandat adoptarea legii ES; promovarea principiilor ES; implicarea autorităților publice; identificarea categoriilor de beneficiari ai ES; facilități fiscale și promovarea programelor europene de finanțare a ES.

I.2. Programe europene pentru dezvoltarea economiei sociale

Criza economico-financiară declanșată la nivel global la sfârșitul anului 2008 a accentuat dezechilibrele economice și sociale. Lipsa de competitivitate, performanță și eficiență a condus la scăderea rezultatelor economiilor naționale și falimentarea unor IMM-uri. Peste tot în lume au scăzut veniturile populației și consumul, a crescut rata șomajului și a sărăciei. Alte probleme generate de criză sunt: mobilitatea scăzută a forței de muncă, performanțe scăzute ale sistemelor de învățământ, politici ineficiente la nivelul pieței muncii, accentuarea inflației prin creșterea generalizată a prețurilor și scăderea puterii de cumpărare etc.

Dificultățile majore confruntate de IMM-urile românești în 2013 sunt: scăderea cererii interne, fiscalitatea excesivă și inflația. Birocrația percepută ca a doua problemă în 2012 a fost devansată în 2013 de controalele excesive și concurența nelocală. Analiza dinamicii activității IMM-urilor în perioada 2008-2012 față de 2009-2013 evidențiază scăderea numărului IMM-urilor și creșterea celor care funcționează la aceiași parametri sau și-au amplificat activitatea. (Nicolescu *et al*, 2012: 16-7; Nicolescu *et al*, 2013:16-7).

Evaluarea ex-post 2000-2006 a contribuției proiectelor FSE în promovarea incluziunii sociale în statele membre prin metoda deschisă de coordonare a evidențiat eficiența acestora în special în a doua parte a perioadei. Proiectele Equal au fost menționate ca bune practici în abordarea excluziunii sociale multiple a celor mai dezavantajați prin intervenții de tip rețea între actorii instituționali relevanți. (IRS, TIRF, ICCV, 2009:53-5).

În calitate de IMM-uri, entitățile de ES au fost finanțate prin Fondul European de Dezvoltare Regională, prin FSE ca promotor al incluziunii sociale și prin Programele de Dezvoltare Rurală. Finanțarea prin programe *mainstream* a generat probleme de armonizare față de politicile IMM cu accent pe evidențierea creșterii economice sau cu cele din programele FSE „unde latura de incluziune a unei întreprinderi sociale este luată în considerare, în timp ce aspectul economic ignorat” (Daniele, 2010:117). Între programele de micro-finanțare orientate spre ES menționăm: JEREMIE, JASMINE și PROGRESS.

Conform Politicii de Coeziune, obiectivele perioadei 2007-2013 sunt: convergența, competitivitatea regională și ocuparea forței de muncă și cooperarea teritorială europeană. Instrumentele financiare disponibile sunt: Fondul European de Dezvoltare Regională (orientat spre IMM-uri, infrastructura de transport, mediul înconjurător, energie, educație, sănătate, turism, cercetare-dezvoltare, cooperare teritorială), FSE (orientat spre educație și formare profesională, adaptabilitatea forței de muncă și a întreprinderilor, incluziunea socială, creșterea eficienței administrative) și Fondul de Coeziune (orientat spre infrastructura mare de transport și mediul înconjurător)⁶. Programul operațional dedicat ES este POSDRU, axa prioritară 6. Promovarea incluziunii sociale, domeniul major de intervenție (DMI) 6.1. Dezvoltarea ES. POSDRU finanțează promovarea ES, ca factor de integrare a persoanelor care întâmpină dificultăți la angajare: minoritatea romă, persoane cu dizabilități, tinerii peste 18 ani care părăsesc sistemul de protecție a copilului, foști deținuți, beneficiari de venit minim garantat (VMG)⁷. Activitățile antreprenoriale sunt

⁶ www.finantare.ro/fonduri-structurale-2010-ghid.html

⁷ www.fseromania.ro/index.php/posdru/informatii-generale/informatii-pos-dru

finanțate prin alte axe POSDRU⁸ sau alte programe operaționale sectoriale: Programul Operațional Sectorial Creșterea Competitivității Economice (POS-CCE)⁹, Programul Operațional Regional (POR)¹⁰ și Programul Operațional Sectorial de Mediu (POS MEDIU)¹¹.

Conform cercetării desfășurate în cadrul proiectului, majoritatea respondenților au menționat POSDRU 2007-2013, axa prioritară 6 „Promovarea incluziunii sociale”. Alte programe amintite sunt: Programul Național de Dezvoltare Rurală, Fondul Agricol pentru Dezvoltare Rurală, Fondul European de Dezvoltare Regională și Fondul Român de Dezvoltare Socială.

UE depune eforturi susținute pentru a găsi soluții la ieșirea din criza economico-financiară. Un nou regulament FSE pentru perioada 2014-2020 a fost propus pentru a răspunde provocărilor pentru competitivitate și coeziune socială. Obiectivele tematice sunt:

- promovarea ocupării forței de muncă și a mobilității lucrătorilor;
- investiții în educație, formarea competențelor și învățarea pe tot parcursul vieții;
- promovarea incluziunii sociale și combaterea sărăciei;
- consolidarea capacității instituționale și a eficienței administrației publice¹³.

În propunerea Comisiei pentru un cadru financiar multianual, Politicii de Coeziune i se alocă 376 de miliarde Euro pentru perioada de programare 2014-2020¹². Comisia Europeană (CE) invită statele membre să acorde prioritate investițiilor sociale și modernizării sistemelor de protecție socială. Comisarul european pentru ocuparea forței de muncă, afaceri sociale și incluziune socială, Laszlo Andor sublinia: „investițiile sociale sunt esențiale dacă dorim să ieșim din criză mai puternici, mai solidari și mai competitivi. În limita constrângerilor bugetare actuale, investițiile sociale realizate astăzi ajută statele membre să evite plata unei facturi financiare și sociale mult mai mari mâine”¹⁴.

Conform rezultatelor cercetării din cadrul proiectului, proiectele finanțate din fonduri europene în ES sunt puține. Motivele invocate de respondenți includ: procedura greoaie de accesare, lipsa unei legi a ES, lipsa unor instituții publice capabile să înțeleagă mecanismul de funcționare a ES și să ofere consultanță entităților de ES interesate să aplice. Alte probleme identificate sunt: lipsa proiectelor sau a ideilor de promovare și susținere a ES și capacitatea slabă de atragere a fondurilor inclusiv pentru cofinanțare. Entitățile de ES nu au specialiști în programe europene și nici posibilitățile financiare de a angaja astfel de consultanți.

Din punct de vedere financiar, respondenții au menționat lipsa avantajelor fiscale pentru cei care vor să înființeze ateliere protejate sau orice alte entități de ES, lipsa fondurilor centralizate ale statului create prin politici financiar-bancare proprii; taxe și impozite mari; lipsa facilităților fiscale sau alte forme de stimulare a entităților de ES într-o piață competitivă; lipsa unor fonduri „tampon” de accesare în cazul în care fondurile sunt blocate; lipsa fondurilor și susținerea financiară din partea statului român și lipsa unui buget special alocat pentru sprijinirea entităților de ES. Alte probleme ridicate de cei activi în ES sunt: lipsa implicării statului în (co)finanțarea ES; lipsa unei strategii naționale de suport financiar pentru ES și lipsa unei piețe de desfacere a produselor entităților de ES.

Majoritatea celor chestionați au ridicat problema continuității proiectelor după finalizarea finanțării. Proiectele sunt funcționale pe perioada de finanțare după care factorii angrenați nu se pot susține pentru a continua activitățile. Urmează o perioadă de dezactivare și de încetare a programelor și acțiunilor. Întreaga infrastructură creată cu sacrificii și eforturi financiare se destramă astfel încât o parte din investiții se dovedesc ineficiente pe termen mediu și lung. În unele cazuri chiar și pe durata implementării proiectelor dificultățile generate de rambursarea cheltuielilor provoacă dezechilibre semnificative pentru entitățile care gestionează proiecte de ES, acestea acumulând datorii, înregistrând întârzieri la plata angajaților și a furnizorilor.

Soluțiile propuse de respondenți pentru rezolvarea problemelor financiare se referă la sistemul bancar, la programele europene și la implicarea autorității publice. Pentru prima direcție recomandările sunt: „băncile să ofere

⁸ POS-DRU Axa 2 Corelarea învățării pe tot parcursul vieții cu piața muncii, DMI 2.1. Tranziția de la școală la viața activă; Axa 3 Creșterea adaptabilității lucrătorilor și a întreprinderilor, DMI 3.1 Promovarea culturii antreprenoriale; DMI 3.3 Dezvoltarea parteneriatelor și încurajarea inițiativelor pentru partenerii sociali și societatea civilă, Axa 5 Promovarea măsurilor active de ocupare, DMI 5.1 Dezvoltarea și implementarea măsurilor active de ocupare, 5.2 Promovarea sustenabilității pe termen lung a zonelor rurale în ceea ce privește dezvoltarea resurselor umane și ocuparea forței de muncă; Axa 6 Promovarea incluziunii sociale, DMI 6.2 Îmbunătățirea accesului și a participării grupurilor vulnerabile pe piața muncii, DMI 6.3 Promovarea egalității de șanse pe piața muncii; DMI 6.4 Inițiative transnaționale pentru o piață inclusivă a muncii

⁹ POS-CCE: Axa 1 Un sistem inovativ de producție, DMI 1.1. Investiții productive și pregătirea pentru competiția pe piață a întreprinderilor în special a IMM, DM 1.3. Dezvoltarea durabilă a antreprenoriatului;

¹⁰ POR: Axa 4 Sprijinirea dezvoltării mediului de afaceri regional și local, DMI 4.1 Dezvoltarea durabilă a structurilor de sprijinire a afacerilor de importanță regională și locală, DMI 4.3 Sprijinirea dezvoltării microîntreprinderilor; Axa 5 Dezvoltarea durabilă și promovarea turismului DMI 5.1 Restaurarea și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural, precum și crearea/modernizarea infrastructurilor conexe, DMI 5.2 Crearea, dezvoltarea, modernizarea infrastructurii de turism pentru valorificarea resurselor naturale și creșterea calității serviciilor turistice

Axa 3 -Creșterea adaptabilității lucrătorilor și a întreprinderilor, DMI 3.1 Promovarea culturii antreprenoriale; DMI 3.3 Dezvoltarea parteneriatelor și încurajarea inițiativelor pentru partenerii sociali și societatea civilă;

¹¹ POS MEDIU Axa 4 – Implementarea sistemelor adecvate de management pentru protecția naturii, DMI 4.1 Dezvoltarea infrastructurii și a planurilor de management în vederea protejării biodiversității și Natura 2000.

¹² www.ec.europa.eu/regional_policy/source/official/ro

¹³ www.ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=62&langId=ro

¹⁴ www.fonduri-structurale.ro/detalii.aspx?t=Stiri&elD=12531

credite cu dobânzi mici sau subvenționate de către stat”, „înființarea unor organisme financiar-bancare care să sprijine în mod special ES” și „înființarea unui departament social în cadrul unor bănci de stat care să se ocupe de sprijinul financiar al entităților de ES”. Recomandările pentru programe europene vizează creșterea capacității de absorbție, asigurarea consultanței de specialitate și perfecționarea resurselor umane ale solicitanților de finanțare și ai autorităților de management. Au fost propuse măsuri financiare de sprijinire a activității entităților de ES: „scutirea taxelor și impozitelor pe profit”, „acordarea unui procent din PIB sectorului ES”; „acordarea unor ajutoare start-up pentru sprijinirea ES”; „subvenționarea salariilor pentru persoanele încadrate în unități protejate autorizate (UPA)” și „recuperarea sau deducerea TVA-ului”. Administrația publică poate contribui la „responsabilizarea cetățenilor prin mijloace de informare și promovare, sau încurajarea sectorului privat de a investi în ES prin facilități fiscale și legislative”. Menținerea rezultatelor obținute poate fi asigurată prin „căutarea de parteneriate”; „stabilirea obligației autorităților locale de a cofinanța proiectele ES”. S-a mai propus „stabilirea unor criterii de redirecționare a 2% către organizații neguvernamentale (ONG) care fac dovada că prin activitatea și programele implementate contribuie la dezvoltarea și susținerea ES”. Promulgarea legii ES este percepută ca o soluție pentru asigurarea continuității rezultatelor obținute. Specialiștii în incluziune socială consultați consideră că în lege ar trebui stipulate: reglementări ale sistemului de taxe și impozite, acordarea de subvenții, cofinanțarea de către autoritățile publice locale, stabilirea unor criterii de direcționare a acelor 2% nedistribuiți către organizațiile care desfășoară activități pentru nevoile comunității și acordarea de facilități fiscale pentru sprijinirea ES de către toți agenții economici interesați.

Recomandările de îmbunătățire a măsurii în care proiectele FSE răspund obiectivelor asumate de statele membre includ „îmbunătățirea sistemului de guvernare a FSE, schimbarea reglementărilor FSE, a cadrului de politici (UE 2020) și metoda deschisă de coordonare; revizuirea proceselor de monitorizare și evaluare și îmbunătățirea schimbului transnațional ca un instrument de creștere a împărtășirii cunoașterii și învățării” (IRS, TIRF, ICCV, 2009:59).

Propunerile pentru armonizarea susținerii întreprinderilor sociale implică „îmbunătățirea cunoașterii prin înțelegerea și conectarea cu finanțarea socială din Europa (...), înțelegerea întreprinderilor sociale” și promovarea bunei practici în finanțarea UE (metode de coordonare interministeriale, armonizarea diverselor programe de finanțare (Daniele, 2010:120-1).

Experiențele naționale diferă în funcție de o serie de factori printre care gradul de acceptare a ES, cadrul legal și construcția instituțională.

CAPITOLUL II

CADRUL LEGAL CU IMPACT ASUPRA ECONOMIEI SOCIALE

Simona Maria Stănescu

Analiza cadrului legal este structurată pe trei dimensiuni: reglementarea domeniului ES, funcționarea entităților de ES și angajarea grupurilor vulnerabile în raport cu ES.

II.1. Reglementarea domeniului economiei sociale

La nivel internațional, evoluția istorică a ES a fost marcată de suișuri și coborâșuri pe agendele publice în funcție de orientările politice ale vremii. ES a fost influențată de legiferarea treptată a libertății de asociere, de revoluția industrială, de desfășurarea activităților economice pe baze democratice și, nu în ultimul rând de angajarea grupurilor vulnerabile (MMFPS, 2010a:19). Inițiativele internaționale de sprijinire a ES sunt: Global Compact (2000), Statutul European al Cooperativelor (2003), Manualul pentru Stabilirea Conturilor Satelit ale Companiilor din ES (2006), Actul privind întreprinderile mici (2008), Actul privind întreprinderile Mici și Mijlocii (2008), Strategia Europa 2020 (2010), Actul privind Piața Unică (2011), Inițiativa de Afaceri Sociale (2011) și Pachetul de Investiții Sociale (2013) (Stănescu *et al*, 2012b:6-13; Borzaga *et al*, 2013:89). Recunoașterea ES și solidaritate în Franța (sfârșitul anilor 1980), în regiunea valonă a Belgiei (1990), în Luxemburg și legiferarea ES în Belgia (2008), Grecia și Spania (2011) au contribuit la recunoașterea rolului jucat în asigurarea bunăstării individuale în relația dintre stat și piață (MMFPS, 2010a:97; ADV, 2011:13; Chaves *et al*, 2012:29, 48).

Lansarea raportului ES (2009) de către europarlamentara Patrizia Toia a readus ES în atenție. Adresat membrilor Parlamentului European, raportul de cercetare a evidențiat amploarea europeană a ES și aportul în economiile naționale. Printre reglementările adoptate ulterior, Inițiativa pentru Antreprenoriat Social (2011) recomandă statelor membre sprijinirea întreprinderilor sociale ca actori ai ES. Îmbunătățirea cadrelor legale naționale ar trebui să se reflecte în achizițiile publice și acordarea ajutoarelor de stat (Stănescu *et al*, 2012a:57-8). Deși ES este corelată cu eforturile naționale de îndeplinire a Strategiei Europa 2020, reglementarea ES nu este solicitată expres statelor membre. Rapoartele naționale vizează ocuparea forței de muncă și incluziunea socială dar nu și ES (MMFPS, 2010a:15). Parlamentul European solicită „integrarea întreprinderilor din sectorul ES în planurile de acțiune privind ocuparea forței de muncă și incluziunea socială și sprijină crearea unui «Premiu european pentru antreprenoriatul social» destinat să recunoască efectele sale sociale” (Parlamentul European, 2012, art. 31). Totuși, asumarea unei viziuni strategice prin reglementarea domeniului și adoptarea unor mecanisme financiare de susținere¹⁵ contribuie la dezvoltarea ES. Deși nu este menționată explicit în condiționalitățile ex-ante pentru accesarea fondurilor europene 2014-2020, ES este liantul și factorul cheie care poate contribui la atingerea obiectivelor tematice 8 „promovarea ocupării forței de muncă și sprijinirea mobilității lucrătorilor și promovarea incluziunii sociale” și 10 „combaterea sărăciei” (Ministerul Fondurilor Europene, 2012:7,10).

În funcție de nivelul de acceptare a ES, statele europene¹⁶ se grupează în trei categorii: cu un nivel ridicat de acceptare a ES, moderat și nivel scăzut sau necunoscut (Chaves *et al*, 2007; Chaves *et al*, 2012). Conform analizei a 28 de state membre și a Islandei, ES tinde să fie mai acceptată în 2007 și 2012 în statele fondatoare UE și mai puțin în noile state membre. Cu excepția Greciei, țările cu nivel moderat de acceptare a ES în 2007 păstrează tendința și în 2012. Surprinzător, nivelul de acceptare a ES în Italia și Suedia a scăzut în 2012 față de 2007, contrar tendinței europene de a acorda atenție ES în contextul Strategiei Europa 2020.

¹⁵ Cele două părghii sunt complementare dar nu se condiționează reciproc. Promulgarea unei legi a ES nu este condiționată și nu trebuie să se împiedice de adoptarea unor mecanisme financiare dedicate entităților de ES. Adoptarea acestor mecanisme nu depinde de promulgarea legii ES și, la o privire mai atentă, nu necesită nici un efort bugetar suplimentar. Pe fondul nivelului scăzut de informare privind ES este suficientă clarificarea măsurii în care entitățile de ES sunt eligibile pentru liniile de finanțare actuale (de exemplu, din perspectiva IMM-urilor). Precizarea fără echivoc a entităților de ES în ghidurile solicitantului înlătură orice alte interpretări.

¹⁶ Analiza a cuprins 25 state membre în 2007 și 29 țări în 2012: statele membre și țările candidate Croația și Islanda

Tabel 1. Acceptarea națională a conceptului de economie socială

Nr.	Categorie ¹⁷	An	Țări
1.	Nivel ridicat de acceptare	2007	Franța, Italia, Portugalia, Spania, Belgia, Irlanda și Suedia
		2012	Spania, Franța, Portugalia, Belgia, Irlanda și Grecia
2.	Nivel moderat de acceptare	2007	Cipru, Danemarca, Finlanda, Grecia, Luxemburg, Letonia, Malta, Polonia și Regatul Unit al Marii Britanii
		2012	Cipru, Danemarca, Finlanda, Italia ¹⁸ , Luxemburg, Suedia, Letonia, Malta, Polonia, Regatul Unit al Marii Britanii, Bulgaria și Islanda
3.	Nivel redus sau necunoscut	2007	Austria, Republica Cehă, Estonia, Germania, Ungaria, Lituania, Olanda și Slovenia
		2012	Austria, Republica Cehă, Estonia, Germania, Ungaria, Lituania, Olanda, Slovacia, România, Croația și Slovenia

Sursa: Chaves *et al*, 2007:36-7; Chaves *et al*, 2012:28-9

Coagularea nivelului ridicat de acceptare a ES în promulgarea legii ES în 2011 a propulsat Spania ca țara europeană cu cel mai ridicat nivel de acceptare a ES. Demersurile românești de clarificare conceptuală a ES includ respingerea propunerii legislative a antreprenoriatului social (FDSC, 2011; ADV, 2011:4) și elaborarea a trei variante succesive de proiect de lege a ES.

În 2012, România prezenta un profil de acceptare a ES similar cu Slovacia. Scandalul de finanțare frauduloasă pe bani europeni a unor întreprinderi sociale pilot a declanșat o reputație negativă a ES în rândul populației slovace (Strečanský *et al*, 2012:94-5). Dincolo de similara percepție post-comunistă împotriva ES, România nu este marcată de niciun astfel de eveniment cu impact negativ asupra acceptării ES în rândul cetățenilor.

Concluziile CIRIEC din 2007 plasau noile state membre fie în categoria celor cu nivel mediu de acceptare (Cipru, Letonia, Malta și Polonia) fie cu nivel insuficient de cunoaștere (Republica Cehă, Estonia, Ungaria, Lituania și Slovenia)¹⁹. Diferența între noile state membre se păstrează și în valul din 2007 inclus în analiza din 2012: nivelul de acceptare a ES în Bulgaria este moderat în timp ce în România este redus. Deși conceptul de ES este relativ nou în Bulgaria, deși au lipsit strategiile de susținere pe termen lung, iar legislația era percepută de cei din ES ca un obstacol, eforturile depuse au fost intense. În rândul progreselor înregistrate, ES a fost asumată instituțional de către Ministerul Muncii și Politicii Sociale. În 2012 a fost adoptat Conceptul Național asupra ES prin care s-a înființat Consiliul Consultativ în cadrul ministerului. Un program de studii universitare în antreprenoriat social a fost demarat în 2011. Ministerul Muncii în cooperare cu INS a dezvoltat un program statistic de evidențiere a întreprinderilor sociale (Jeliaskova, 2004:242-4; Demireva *et al*, 2012:2-3). În România, Consiliul Consultativ al Cooperăției funcționează din 2007²⁰. Nu avem un program universitar dedicat antreprenoriatului social dar au fost organizate cinci programe de master²¹ și două cursuri postuniversitare²² pe tema ES. Lipsa unui set de indicatori statistici dedicați entităților de ES din România nu permite evidențierea impactului social pozitiv cuantificabil al acestora stipulat în Inițiativa pentru Antreprenoriat Social (Parlamentul European, 2012, art. 3(a)).

Chiar dacă ES este recent redescoperită în România, proiectele legislative și numărul mare de cercetări realizate asupra domeniului (anexa 1) ne permit să credem că „recuperăm distanța”. Continuarea demersurilor de susținere a dezvoltării ES va permite încadrarea României pe termen scurt în categoria țărilor cu nivel moderat de acceptare a ES.

Conform altor cercetări ale ES din România, domeniul legislativ cu impact asupra ES a fost abordat preponderent din perspectiva istorică de reflectare în reglementările timpului. Alte direcții de studiu au fost: identificarea entităților specifice ES din România și din alte țări și clarificarea conceptuală (Vîrjan, 2005; Pârveu, 2009; MMFPS, 2010a; Arpinte *et al*, 2010a; Ganea *et al*, 2011; ADV, 2011; Stănilă, 2011; Petrescu, 2012; Stănescu *et al*, 2012a).

În România, primele referiri legislative la ES sunt din 2002²³ și reflectă o înțelegere eronată a termenului în dezacord cu principiile internaționale (MMFPS, 2010a; Stănescu *et al*, 2012a). Definirea ES în documentele de finanțare a proiectelor FSE prin POSDRU nu a adus mai multă claritate (MMFPS 2010a:35). Conform Legii 292/2011 a

¹⁷ Categoriile conform Chaves *et al* 2012. Față de 2007, prima categorie a rămas neschimbată. Nivelul „mediu” din a doua categorie s-a schimbat în nivel „moderat”. În a treia categorie, recunoașterea „insuficientă” a devenit „scăzut”

¹⁸ Italia nu este menționată în nici una dintre cele trei categorii dar conform punctajului obținut se înscrie în a doua categorie la valoare egală cu Cipru, Danemarca, Finlanda și Luxemburg (Campos *et al*, 2012:28-9)

¹⁹ Datele despre nivelul de acceptare a ES în Slovacia în 2007 nu au fost disponibile

²⁰ Conform Legii 1/2005 a cooperăției, în DIPIMM, Ministerul Economiei

²¹ 2009 în Academia de Înalte Studii Cooperatiste Universitatea Artifex, 2010 în centrele universitare din Universitatea Dimitrie Cantemir București, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Universitatea din Oradea și Universitatea de Vest Timișoara

²² 2013 în Academia de Studii Economice București și Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

²³ Hotărârea de Guvern 829/2002 privind aprobarea Planului național anti-sărăcie și promovare a incluziunii sociale

asistenței sociale „economia socială reprezintă un sector ce cuprinde activități economice care, în subsidiar și cu condiția menținerii performanței economice, includ obiective de tip social” (art. 6, lit. I).

Perspectivile de abordare a ES includ al treilea sector, organizațiile non-profit, economia solidară și întreprinderile sociale (Chaves *et al*, 2007:28-31; Chaves *et al*, 2012:23-6). În lipsa unei definiții internaționale unanim agreeate, studiile românești dedicate ES sunt preponderent orientate asupra modului în care ES a fost abordată în reglementările europene sau în documentele de poziții ale reprezentanților europeni ai entităților de ES. Sunt menționate Carta Economiei Sociale²⁴, Carta principiilor Economiei Sociale²⁵, perspectivele Centrului Internațional de Cercetare și Informare privind Economia Publică, Socială și Cooperatistă (CIRIEC)²⁶ și al Rețelei Europene de Cercetare (EMES)²⁷.

Cititorul interesat s-ar fi așteptat să consulte o literatură românească mai bogată în propuneri de definire a ES. Este insuficient studiat impactul reglementării întreprinderii sociale, a întreprinderii de inserție, a unui *brand* al ES sau a mărcii sociale. Nu este surprinzător faptul că menționarea întreprinderilor sociale (nereglementate în România) în definirea ES ca domeniu major de intervenție susținut prin POSDRU a stârnit diverse interpretări. Entități de ES potențial eligibile (CAR-uri, cooperative de credit, COOP) au renunțat să aplice la finanțare, de exemplu în lipsa unui document care să le clarifice dacă sunt sau nu întreprinderi sociale. Chiar și în cazul celor menționați explicit (de exemplu cooperativele)²⁸, nu a fost clar dacă este vorba despre cooperative de credit sau despre COOP de gradul 1 sau 2 reglementate prin Legea 1/2005. Preponderența asociațiilor și fundațiilor ca solicitant sau ca partener în proiectele cofinanțate prin FSE susține această ipoteză. Nu există în acest moment o cercetare a profilului solicitanților FSE din perspectiva ES dar ar fundamenta precizarea formelor de organizare a ES și reglementate în România în rândul solicitanților eligibili cel puțin²⁹ pentru DMI 6.1. Dezvoltarea economiei sociale³⁰. Lipsesc analizele cost-beneficiu cu privire la rezultatele proiectelor implementate prin FSE.

Autorii își asumă conceptul de ES în sensul de „tipul de economie care îmbină în mod eficient responsabilitatea individuală cu cea colectivă în vederea producerii de bunuri și/sau furnizării de servicii, care urmărește dezvoltarea economică și socială a unei comunități și al cărei scop principal este beneficiul social. ES are la bază o inițiativă privată, voluntară și solidară, cu un grad ridicat de autonomie și responsabilitate, presupune un risc economic și o distribuție limitată a profitului” (Stănescu *et al*, 2012:13). Definiția a fost preluată parțial în cea mai recentă variantă de lucru a propunerii legislative privind ES³¹ (art. 2. MMFPS, 2012a).

Reglementarea ES în România a fost asumată de reprezentanții administrației publice centrale până în anul 2011. Au fost elaborate trei schițe de lucru ale legii ES. Prima propunere legislativă a fost prezentată public în octombrie 2011.³² A doua formă a fost lansată în dezbatere publică în decembrie 2011. Varianta a fost aspru criticată în special de către cei activi în ES datorită reducerii ES la inserția grupurilor vulnerabile. O variantă consolidată a propunerii legislative a fost supusă dezbaterii publice în septembrie 2012. Varianta a fost susținută de cei din ES din România și s-a bucurat de un interes crescut din partea specialiștilor în domeniul social și economic. Preocuparea reprezentanților administrației publice centrale de a rezona cu experiențele cotidiene ale celor activi în ES a condus la organizarea a două sesiuni de dezbatere publică a proiectului de lege.

Conform legii 292 /2011 a asistenței sociale, „organizarea și funcționarea sectorului ES se reglementează prin lege specială” (art. 54 (4). Adoptarea legii ES este susținută de cercetările privind ES din România (MMFPS, 2010a; ADV, 2011:31; Căce *et al*, 2011:68; Stănescu, 2013b:76).

Conform cercetării calitative din proiect, regiunile de dezvoltare din România au cunoscut istorii diferite ale ES (Asiminei, 2012:4). În județul Teleorman, CAR-urile, băncile populare, cele agricole și COOP agricole funcționau încă înainte de secolul XX.

„Regele Carol I a organizat, pe cheltuiala sa, în perioada interbelică, un târg al cooperației la București. Județul Teleorman, care era cunoscut la acea vreme datorită cooperației, a avut un număr mare de reprezentanți”

Legea ES este susținută de reprezentanții administrației publice și ai entităților de ES. Reglementarea ES îi va spori vizibilitatea prin recunoașterea rolului pe piața forței de muncă în general nu doar cu privire la grupurile vulnerabile.

²⁴ adoptată de cooperatori francezi la începutul anilor 1980 și revizuită în 1995

²⁵ lansată în 2002 cu ocazia Conferinței Cooperativelor, Societăților de Ajutor Reciproc, Asociațiilor și Fundațiilor organizată de fosta Permanent European Conference of Cooperatives, Mutual Societies, Associations and Foundations (CEP-CMAF) – rețeaua Social Economy Europe de azi

²⁶ International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC)

²⁷ European Research Network (EMES)

²⁸ Conform Documentului Cadru de Implementare POSDRU ES este definită prin „cooperative, întreprinderi sociale, ONG-uri (fundații și asociații)”

²⁹ Din perspectiva IMM-urilor, entitățile de ES sunt eligibile și pentru alte domenii majore de intervenție

³⁰ Axa prioritară 6 Promovarea Incluziunii Sociale, DMI 6.1. Dezvoltarea Economiei Sociale

³¹ MMFPS;(2012a). Legea privind economia socială

³² Conferința de închidere a Proiectului cofinanțat prin FSE Economia socială – model inovator pentru promovarea incluziunii active a persoanelor defavorizate (2009-2011). Proiectul a fost implementat de compartimentul de incluziune socială al Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale (denumirea din 2011)

„Principala problemă este lipsa unei legislații care să se refere la toate formele de ES și care să creeze un cadru stimulant pentru acest tip de economie. În prezent sunt definite legal doar unitățile/atelierele protejate, COOP și CAR, dar legislația nu este unitară și nu stimulează inițiativele în acest domeniu”

„principala problemă a legislației care vizează sectorul ES este aproape inexistentă ei și faptul că este deficitară în ceea ce privește aplicabilitatea”

„inexistența unei legi globale a ES în România”

Interesul public pentru ES alimentat de proiectele FSE reprezintă un context favorabil adoptării legii ES. Un sens comun reduce riscul de interpretări diferite.

„Există o multitudine de proiecte, în bună măsură necorelate, fiecare apelant/beneficiar încercând să-și impună ideile și concepțiile proprii”

„Sectorul ES este sublim ca realizări, dar fiecare înțelege cu totul altceva când discută despre ES”

Conform sondajului de opinie realizat în rândul specialiștilor în incluziune socială, 97% consideră legea ES o prioritate pentru reglementarea activităților din domeniu. Pe locul următor ca frecvență dar cu punctaj egal sunt: măsuri pentru angajarea grupurilor vulnerabile și dezvoltarea ES. Alte motive sunt: îmbunătățirea comunicării și implicarea statului (coordonare interministerială și finanțare). Unii respondenți și-au exprimat cu convingere credința că legea trebuie adoptată, fără să ofere explicații suplimentare (Stănescu *et al*, 2013a:9,10).

„adoptarea unei legi a ES este imperativ necesară atât pentru extinderea și cunoașterea acestui concept cât și pentru reglementarea clară a actorilor ES, a beneficiarilor și a acțiunilor necesare implementării acestora”

„adoptarea legii va ajuta la cunoașterea conceptului de ES, la ajutorarea mai multor grupuri vulnerabile și la implementarea proiectelor”

„trebuie adoptată o lege a ES care să fie o bază pentru dezvoltarea de strategii și planuri de acțiune în domeniu”

ES este subsumată demersurilor de realizare a Obiectivelor de Dezvoltare a Mileniului³³ și de implementare a Strategiei Europa 2020³⁴ (Dragotoiu *et al*, 2011a:72-74; Caritas Europe, 2012:50-1; Stănescu, 2013b:60-4). Evaluarea stadiului de realizare a valorilor românești pentru Europa 2020 evidențiază importanța adoptării legii ES pentru scoaterea din sărăcie a cel puțin 580.000 persoane, ținta asumată național (Crângașu, 2013:4).

Totuși, presupunând asumarea unui sens comun, „o lege, fără să fie urmată de un plan coerent și susținut financiar de construcție instituțională, rămâne doar un document neaplicabil” (ADV, 2011:32). Riscul este dublat de frecvența modificărilor legislative, neelaborarea normelor metodologice³⁵ sau nealocarea bugetului necesar³⁶. Adoptarea legii va aduce beneficii ES în măsura în care este susținută de voință politică în elaborarea unei viziuni strategice.

II.2. Reglementări privind funcționarea entităților de economie socială

Experiența europeană include țări care au recunoscut sau legiferat ES și/sau entități de ES. Formele ES recunoscute la nivel european sunt: cooperativele, asociațiile, fundațiile și organizațiile mutuale³⁷. Documentele europene fac referiri la întreprinderi sociale fără a le defini. Deși au fost întreprinse demersuri pentru adoptarea unor statute europene,³⁸ singurul în vigoare din 2003 este al cooperativei (MMFPS, 2010a:24-5). Conform principiului subsidiarității între palierul decizional european și cel național și principiului suveranității naționale, statutul european al cooperativei nu este în contradicție cu reglementările naționale. Pe lângă susținerea activității cooperativei, statutul a permis promovarea în țările unde nu erau reglementate (Regatul Unit al Marii Britanii³⁹) sau unde prestigiul social era scăzut datorită conotațiilor comuniste (țările din Europa Centrală și de Est) (Chaves *et al*, 2007:70). În 2012 funcționau cooperative în toate cele 30 de state membre și candidate; asociațiile și fundațiile în 24

³³ Obiectivul 1 Reducerea sărăciei severe, obiectivul 3 Promovarea egalității între sexe și afirmarea femeilor (indicatorul 3.2. Rata de ocupare în muncă a femeilor în sectoarele de activitate neagricole) obiectivul 7 Asigurarea durabilității mediului (ținta 7.D Îmbunătățirea semnificativă, până în 2020, a vieții unui număr minim de 100 milioane de locuitori ai mahalalelor) obiectivul 8 Crearea unui parteneriat global pentru dezvoltare www.onuinfo.ro/odm

³⁴ Linia directoare 10 referitoare la promovarea incluziunii sociale și combaterea sărăciei și obiectivul UE 27 de promovare a incluziunii sociale în special prin reducerea sărăciei

³⁵ De exemplu Legea 151/2010 privind serviciile specializate integrate de sănătate, educație și sociale adresate persoanelor cu tulburări din spectrul autist și tulburări de sănătate mintală asociate cu completările și modificările ulterioare

³⁶ De exemplu implementarea obiectivelor conform Decadei de Incluziune a Romilor

³⁷ Echivalentul parțial al CAR ale salariaților și ale pensionarilor din România. Menționăm utilizarea neadecvată a neologismului de origine franceză în volumele privind ES din România în locul traducerii românești case de ajutor reciproc. Traducerea substantivului francez, conform Dicționarului francez-român român-francez, este mutualité = 1. mutualitate, reciprocitate 2. sistem de ajutor reciproc (Haneș, 1991:237)

³⁸ Statutul de constituire a Societăților Mutuale Europene propus în 1992 și retras în 2006; Statutul asociațiilor și fundațiilor propus în 1992, în 1997. Au fost retrase datorită lipsei de consens

³⁹ La data de 12.03.2010 a avut loc a treia citire a unui proiect de lege Co-operative and Community Benefit Societies and Credit Unions Act 2010 III

dintre acestea⁴⁰ și CAR-uri în 21⁴¹ (Chaves *et al*, 2012:32-3).

Reglementarea entităților de ES variază între statele membre. Prezentăm o selecție a formelor de recunoaștere națională a întreprinderilor sociale și a celor de inserție.

Tabel 2. Întreprinderi sociale și a întreprinderi sociale de inserție în statele membre

Nr.	Tară	Entități de ES
1.	Austria	organizație de utilitate publică, întreprindere socială
2.	Belgia	companie cu scop social 1996, societate cu finalitate socială 1996, COOP sociale
3.	Danemarca	întreprindere socială
4.	Franța	societate COOP de interes colectiv 2002
5.	Finlanda	întreprindere socială 2003
6.	Grecia	COOP sociale cu răspundere limitată 1999, companii populare, întreprinderi COOP sociale 2011
7.	Irlanda	organizație de utilitate publică
8.	Italia	COOP socială 1991, asociații de promovare socială, întreprinderi sociale 2005
9.	Lituania	întreprindere socială 2004
10.	Luxemburg	COOP sociale
11.	Malta	<i>bandClub</i>
12.	Slovenia	întreprindere socială 2011
13.	Spania	întreprinderi de integrare
14.	Polonia	centre de integrare socială 2003, COOP sociale 2004
15.	Portugalia	COOP de solidaritate socială 1996
16.	Regatul Unit al Marii Britanii	societate de interes comunitar 2005
17.	Republica Cehă	COOP sociale municipale 2000, asociații de beneficiu comun
18.	România	UPA 2006
19.	Slovacia	întreprinderi sociale 2008
20.	Spania	COOP de inițiativă socială 1999; întreprinderi sociale de inserție 2007
21.	Ungaria	societăți nonprofit 2006

Sursa: Koral, 2008:2-4; Fraçzak, *et al*, 2008:20; Spear, 2008:29-36; MMFPS, 2010a:75-6,81-7; ADV, 2011:12-4; Nicolăescu *et al*, 2011:63-74; Chaves *et al*, 2012:32-3, 48; Strečanský *et al*, 2012:95; Spear, 2013:13.

Entitățile de ES reglementate în nouă state membre⁴² sunt: asociațiile, fundațiile, cooperativele de consum, cooperativele de credit⁴³ și cooperativele de producție⁴⁴, asociațiile de ajutor reciproc⁴⁵, atelierile protejate⁴⁶ și

⁴⁰ Cu excepția Ciprului, Irlandei, Lituaniei și Republicii Cehe

⁴¹ Cu excepția Ciprului, Croației, Estoniei, Germaniei, Lituaniei, Poloniei, Republicii Cehe și Ungariei

⁴² Austria, Belgia, Franța, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Spania și Regatul Unit al Marii Britanii

⁴³ Cu excepția Luxemburgului

⁴⁴ Cu excepția Luxemburgului și Regatului Unit al Marii Britanii

⁴⁵ Cu excepția Austriei și Germaniei

⁴⁶ Cu excepția Germaniei, Italiei și Spaniei

organizațiile de utilitate publică⁴⁷. Cooperative sociale funcționează în Belgia, Italia, Luxemburg și Polonia (MMFPS, 2010a:76; Spear, 2013:13).

În concordanță cu principiile ES recunoscute la nivel european dar și cu reglementările naționale în vigoare, entitățile de ES din România sunt: asociațiile și fundațiile; organizațiile nonprofit organizate sub forma caselor de ajutor reciproc ale salariaților (CARS) și ale pensionarilor (CARP)⁴⁸; cooperativele de credit și societățile cooperative de gradul 1 reglementate prin Legea 1/2005 privind organizarea și funcționarea cooperăției cu completările și modificările ulterioare (SCM, COOP de consum, COOP de valorificare, COOP agricole⁴⁹, COOP de locuințe, COOP pescărești, COOP de transporturi, COOP forestiere și COOP de alte forme (MMFPS, 2010a:41). Alte forme de organizare care respectă parțial principiile ES, dar a căror activitate este relevantă pentru ES sunt: obștea și composesoratul, UPA și societățile cu obiectiv social, asociațiile de ajutor mutual (ADAM-uri) (Stănescu *et al.*, 2012:51-2).

Cercetările românești ale percepției celor din entități de ES asupra cadrului legislativ sunt puține. Conform unei cercetări cantitative realizată asupra entităților de ES din Timișoara cunoașterea ES este superficială și autoidentificarea scăzută (Vasiluță-Ștefănescu, 2013). Conform unui sondaj pe bază de chestionar din 2011 în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est, cadrul legislativ era apreciat ca eficient în special de către CAR-uri. Modificările legislative recente⁵⁰ pentru fiecare tip de entitate de ES „au avut impact în special asupra organizării și funcționării COOP” (Cace *et al.*, 2011:68).

Problemele cu care se confruntă entitățile de ES sunt slaba organizare și reprezentare, inclusiv apartenența la rețele de ES (MMFPS, 2010a:92; Asiminei, 2012:4). În 2010, majoritatea COOP și CAR-urilor nu aveau filiale și nu aparțineau unor rețele. Comparativ, 39% dintre entitățile de ES din cele nouă state europene menționate anterior aveau cel puțin o filială la nivel local, regional sau european. Peste un sfert dintre ele considerau rețelele, parteneriatul și imaginea publică pe locul doi între punctele lor tari (MMFPS, 2010a:88,91). Presiunea susținerii activităților economice nu este favorabilă unei schimbări în afilierea la vreo rețea. În contextul crizei „totul se rezumă la sustenabilitatea activităților derulate de propria organizație, fără a căuta afilierea, ajutorarea sau sprijinirea unor alte organizații” (Asiminei, 2012:5).

Conform cercetării calitative din proiect, efectele nu întârzie să apară. Slaba colaborare între entitățile de ES influențează negativ parteneriatul cu administrația publică locală. Se reușește parțial sau chiar deloc stabilirea unei liste comune de priorități (locuri de muncă, reducerea sărăciei, creșterea calității vieții) și gestionarea bunurilor comune (terenuri sau clădiri nefolosite, resurse locale). Scrierea unor proiecte depinde și de rezolvarea acestor aspecte.

„vocea cooperăției nu poate fi auzită la nivel de autorități, iar puterea de a schimba ceva în bine nu există”

Evaluarea eficienței măsurilor de sprijin a ES depinde de accesul la informații de interes public. Un exemplu este lipsa de transparență în cazul nerespectării prevederilor de susținere a UPA. Conform art. 78 alin 2-3, Legea 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, republicată, cu modificările și completările ulterioare, se colectează periodic sume de bani de la „autoritățile și instituțiile publice, persoanele juridice, publice sau private, care nu angajează persoane cu handicap”. Nu sunt clar precizate măsurile în cazul nerespectării acestor prevederi. Chiar și în cazul colectării sumelor, nu se știe exact câți bani se întorc în beneficiul celor în numele cărora s-au strâns acești bani: persoanele cu dizabilități.

Propunerile de revizuire a reglementărilor de funcționare a entităților de ES vizează armonizarea legislației actuale și dezvoltarea ei. Prima categorie va începe cu identificarea prevederilor nearmonizate aplicate simultan unei entități de ES. A doua categorie implică identificarea tendințelor europene de sprijinire a ES și adoptarea elementelor potrivite în contextul național. Prima categorie de modificări legislative prezintă toate elementele pentru a putea fi începută imediat. A doua categorie de recomandări implică voință politică de asumare a unei viziuni strategice a ES în special în relația cu alți actori economici de pe piață.

Ca un exemplu pentru prima categorie, CARS și CARP funcționează pe baza reglementărilor specifice asociațiilor și fundațiilor⁵¹ dar și ale IFN-urilor⁵². CARS au reglementări⁵³ diferite de CARP⁵⁴. Scopul CAR-urilor este comun: sprijinire și într-ajutorare a membrilor prin acordarea de împrumuturi cu dobândă. Doar CARP pot furniza

⁴⁷ Cu excepția Franței, Germaniei, Italiei și Spaniei

⁴⁸ CAR în domeniul asigurării și sănătății sunt slab reprezentate la noi ca asociațiile de ajutor mutual (ADAM)-uri.

⁴⁹ Reglementate prin Legea 566/2004 a cooperăției agricole, cu modificările și completările ulterioare

⁵⁰ Au fost selectate pentru analiză reglementări recente cu impact asupra funcționării entităților de ES: pentru ONG-uri OUG 68/ 2003 privind serviciile sociale cu modificările și completările ulterioare; pentru CAR-uri: Legea 93/2009 privind instituțiile financiare nebancare (IFN); pentru COOP Legea 1/2005 privind funcționarea cooperăției

⁵¹ OUG 26/2000 cu privire la asociații și fundații

⁵² Legea 93/2009 privind IFN-urile

⁵³ Legea 122/1996 privind regimul juridic al CARS și al uniunilor acestora, republicată.

⁵⁴ Legea 540/2002 privind regimul juridic al CARP

activități conexe cu caracter social, cultural, turistic, COOP agricole respectă Legea 1/2005 și Legea 566/2004.

Cei activi din entitățile de ES din regiunile de dezvoltare Bucureșt-Ilfov și Sud-Est au propus menționarea în lege a mecanismelor de sprijin financiar (Cace *et al*, 2011:68). Răspunsul parțial al cadrului legislativ față de nevoile entităților de ES impune evaluare pe tip de entitate în vederea simplificării și scăderii procedurilor birocratice. Propunerile ONG-urilor au fost: finanțare (sponsorizări, donați, 2%), furnizarea serviciilor sociale (îmbunătățirea parteneriatului public-privat, reglementarea domeniilor emergente precum îngrijirile paleative) și actualizarea Clasificării ocupațiilor din România (COR). Propunerile CAR-urile au fost: interpretarea unor acte juridice sau proceduri (venituri, recuperarea debitelor, dobânzi) și o mai bună colaborare cu Banca Națională a României (BNR). COOP au propus măsuri privind dreptul de folosire a terenurilor (Stănescu, 2012:14-7). S-a mai propus facilitarea procedurilor de acreditare ca furnizor de servicii sociale și menținerea subvențiilor MMFPSPV conform Legii 34/1998 privind acordarea unor subvenții asociațiilor și fundațiilor române cu personalitate juridică care înființează și administrează unități de asistență socială cu prevederile și completările ulterioare.

În rândul celei de-a doua categorii de recomandări este dezirabilă clarificarea raportului dintre o lege a ES și reglementările fiecărei entități de ES. Ideea de adoptare a unei legi a ES este susținută dar există teama că aceasta ar „strica” ce s-a obținut de-a lungul timpului pentru fiecare entitate. Adoptarea statutului de întreprindere socială în România este salută de respondenți datorită capacității de a recunoaște participanții la ES. Nu trebuie împiedicată înființarea unor forme juridice hibrid adaptate cerințelor emergente ale pieței. Odată clarificat statutul întreprinderii sociale, se impune identificarea și adoptarea unor mecanisme care să sprijine entitățile de ES.

„O lege a ES, dacă va fi publicată, nu ar trebui să încurce organizațiile care acum funcționează. Important este să fie convenit și adoptat cadrul conceptual în care să fie abordată problematica sectorului de ES, în sensul cel mai larg”

„proceduri transparente de autorizare și monitorizare/control a activității desfășurate de structuri de ES”

Instabilitatea financiară și mediul competițional reprezintă, în viziunea managerilor din nouă state europene⁵⁵, principalele amenințări în activitatea întreprinderilor (MMFPS, 2010a:91).

Analiza comparativă a ES în țările Europei Centrale și de Est și din Comunitatea Statelor Independente evidențiază dependența dezvoltării entităților de ES de un cadru legal „care nu dezavantajează întreprinderile sociale în comparație cu organizațiile de afaceri – un cadru legal care nu este supra-restrictiv sau supra-reglementat, dar care permite activități antreprenoriale flexibile” (Borzaga *et al*, 2008:7). Legislația specifică insuficient definită a fost evaluată drept una dintre amenințările în calea promovării ES și antreprenoriatului (MMFPSPV, 2013:53).

Adoptarea unor măsuri de sprijinire financiară a entităților nou înființate (*start-up*) ar clarifica raportul dintre acordarea ajutorului de minimis și susținerea prin proiecte cofinanțate FSE, prin incubatoare de afaceri sau incubatoare de ES. Demersurile de revizuire legislativă ar fi convergente cu condiționalitățile ex-ante subsumate obiectivului tematic dedicat ocupării forței de muncă: „existența unei strategii globale pentru sprijinirea favorabilă incluziunii întreprinderilor nou-înființate (*start-up*)” (Ministerul Fondurilor Europene, 2012:8).

II.3. Grupurile vulnerabile și entitățile de economie socială

Relația dintre grupurile vulnerabile și ES are două perspective: cea de prezență ca angajat și de angajator în calitate de antreprenor, inițiator al unei activități generatoare de venit. Ordinea celor două opțiuni de inserție pe piața muncii nu este întâmplătoare. Dacă prima ipostază este cel mai frecvent întâlnită, cea de a doua prezintă o serie de particularități. Angajarea grupurilor vulnerabile în general dar în mod special în entitățile de ES poate fi încurajată prin susținerea financiară din partea statului dar și informarea și conștientizarea⁵⁶ angajatorilor privind potențialul de muncă al celor vulnerabili. Ipoteza antreprenoriatului în rândul grupurilor vulnerabile implică analiza înclinației și experiențelor (ne)reșite pentru dezvoltarea unor astfel de inițiative strâns legate de nivelul de educație și pregătire profesională, mediul de rezidență șamd.

Promovarea prin proiectele FSE a celei de a doua opțiuni este salutară dar ar fi trebuit să fie fundamentată pe o analiză a oportunității de selecție între cele două. Identificarea mecanismelor de evaluare și monitorizare a impactului proiectelor FSE asupra grupurilor vulnerabile va asigura continuitatea rezultatelor. Implicarea administrației publice locale și entităților de ES (în special a ONG-urilor cu beneficiari vulnerabili) este o condiție cheie în continuarea demersurilor. Accesarea surselor de finanțare complementare oferite de sistemul bancar sau programe europene pentru a ajuta la dezvoltarea ES sunt binevenite.

Evaluarea impactului proiectelor FSE asupra minorității române din Slovacia a evidențiat dificultățile elaborării unei metodologii de evaluare cost-beneficiu (Hurrel *et al*, 2012).

⁵⁵ Austria, Belgia, Franța, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Spania și Regatul Unit al Marii Britanii

⁵⁶ Activități adresate nu numai angajatorilor în calitate de decidenți dar și angajaților în calitate de viitori colegi sau cetățenilor în calitate de cumpărători. De exemplu recitența unor angajatori ca persoanele cu dizabilități să lucreze cu publicul (la teighe, la servirea în restaurant) derivă din teama de a își pierde clienții mai puțin informați.

Comparativ, unele grupuri vulnerabile prezintă potențial mai mare de a desfășura activități generatoare de venit pe cont propriu. Avantajul minorității rome este că astfel de activități „sunt în prelungirea tradiției și a pregătirii culturale” (Zamfir *et al*, 1993:164). Conform unui sondaj din 2010 în rândul minorității rome „opțiunea pentru deschiderea unei afaceri apare la 6,6% dintre respondenți. Previzibil, acesta este un proiect mai degrabă al tinerilor sub 25 de ani, mai tentant pentru cei cu educație superioară, dar și pentru cei din urban sau pentru bărbați” (Ilie, 2010:42).

Relația dintre activitățile grupurilor vulnerabile și piața informală implică două perspective complementare: „sectorul informal este generator de sărăcie și contribuie la menținerea acesteia” și „funcționează (cel puțin pe termen scurt) ca atenuator al sărăciei” (Pisică *et al*, 2012:116). Unele grupuri vulnerabile percep formalizarea activităților ca o pierdere treptată a eligibilității pentru beneficii sociale (beneficiarii de VMG⁵⁷) sau ca risc de pierdere a acestora (indemnizația lunară de hrană HIV/SIDA, indemnizația de însoțitor). Percepția grupurilor vulnerabile privind capacitatea de muncă este negativă. Informațiile privind oportunitățile de angajare sunt reduse, provin din canale informale. Nepregătiți în scrierea unui CV, în susținerea unui interviu sau în negocierea condițiilor de muncă, cei vulnerabili riscă să rateze șansele de a se angaja. Acestora se adaugă și alte elemente. De exemplu factorii care blochează accesul persoanelor cu dizabilități pe piața muncii includ: atitudinea superprotectoare a familiei dar și lipsa tehnologiei asistative pe stradă, în mijloacele de transport în comun sau la locul de muncă.

Conform unui sondaj național de opinie cu privire la tinerii din mediul rural, au fost identificați cinci factori predictorii pentru riscul de sărăcie: numărul de copii din gospodărie, regiunea de rezidență, nivelul de educație, situația ocupațională și etnia (MMFPS, 2012b:72). În mediul urban, locuirea în ghetou reduce „șansele de a găsi un loc de muncă și influențează negativ păstrarea locului de muncă adeseori greu găsit” (Stănescu, 2011:204).

Situația de excludere de pe piața muncii a grupurilor vulnerabile de la noi din țară este efectul cumulat dintre „abandonul politicii folosirii artificiale complete a forței de muncă și acceptarea unui procent de șomaj ca fiind inevitabil” și eșecul instituțional de răspuns la „nevoia unei protecții sociale extraordinare într-o perioadă extraordinară; o extraprotecție în perioada de șoc social al tranziției” (Zamfir, 1999:66-7). Contrar măsurilor adoptate de alte țări în tranziție, România a redus bugetul alocat protecției sociale cu impact direct asupra accentuării polarizării sociale și acutizării sărăciei (Zamfir, 1999:111; Zamfir *et al*, 2011:17-20). Analiza modificărilor legislative cu impact asupra sistemului național de asistență socială din perspectiva beneficiilor de asistență socială evidențiază un caracter mai degrabă reactiv decât proactiv de soluționare a problemelor sociale cu impact asupra permanentizării stării de sărăcie (Stănescu *et al*, 2012c:265).

Analiza modului în care mediul politic din nouă țări europene⁵⁸ reflectă principiile ES a plasat pe primul loc capacitatea de a răspunde la problemele sociale (MMFPS, 2010a:75). În Europa au fost reglementate întreprinderi sociale de inserție: cooperative sociale (în 1991 în Italia, în 1996 în Portugalia⁵⁹, în 1999 în Grecia⁶⁰ și în Portugalia⁶¹, în 2006 în Polonia, în Belgia și în Luxemburg), întreprinderi sociale (în 2004 în Finlanda, în 2005 în Italia, în 2007 în Spania⁶²), întreprinderi de cooperative sociale (în 2011 în Grecia), societate cu finalitate socială (în 1996 în Belgia) și societate de interes comunitar (în 2005 în Regatul Unit al Marii Britanii) (ADV, 2011:13; Spear, 2013:13). În România funcționează UPA în care „cel puțin 30% din numărul total de angajați cu contract individual de muncă sunt persoane cu handicap” (art. 4, pct. 29, legea 448/2006).

Cu referire la potențialul de dezvoltare al COOP, reușita susținerii activităților depinde de dubla capacitate de a sprijini îndeosebi grupurile vulnerabile și de a răspunde nevoilor comunității. Conotațiile sociale legate de furnizarea bunăstării propulsează cooperativele între factori acceleratori ai tranziției capabili să rezolve probleme sociale (Galera, 2004:36). În Polonia, funcționarea cooperativelor sociale implică angajarea grupurilor vulnerabile sprijinite de politici publice și fonduri dedicate (Fondul Național pentru Sprijinirea Persoanelor cu Dizabilități) (Fraczak *et al*, 2008:20; Dragotoiu *et al*, 2011b:65-6).

În România, funcția socială a cooperăției față de supraviețuire economică și identitate colectivă și de solidaritate socială s-a erodat. Astăzi COOP „își asumă un rol de furnizor al bunăstării foarte limitat – de tip enclavă – oferind beneficii excepționale aproape în exclusivitate membrilor lor” (Alexandrescu, 2011:174). Un sondaj de opinie realizat pe terma ES în regiunile de dezvoltare Sud-Muntenia și Sud-Vest Oltenia arată că inițiativele pentru grupurile dezavantajate sunt – cu excepția ONG-urilor „mai degrabă izolate” iar „disponibilitatea instituțiilor publice pentru a sprijini structurile care se adresează nemijlocit creșterii gradului de ocupare pentru grupurile dezavantajate este foarte limitată” (Arpinte *et al*, 2010a:234).

Propunerile de îmbunătățire a legislației privind inserția grupurilor vulnerabile vizează atât sensibilizarea, „informarea și sprijinirea financiară a angajatorilor cât și mecanisme de pregătire a grupurilor vulnerabile pentru

⁵⁷ Beneficiarii de VMG sunt încurajați să revină pe piața muncii (art. 6 din Legea 416/2001 privind VMG)

⁵⁸ Austria, Belgia, Franța, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Spania și Regatul Unit al Marii Britanii

⁵⁹ Cooperative de solidaritate socială

⁶⁰ Cooperative sociale cu răspundere limitată

⁶¹ Cooperative de inițiativă socială

⁶² întreprinderi sociale de inserție

inserția pe piața muncii” (Cace *et al*, 2011:68).

Cercetarea calitativă din proiect evidențiază grija față de oameni în ES.

„Profitul este punctul-cheie al activității economice, latura socială a fost lăsată la o parte. Acum, cu criza economică, am început să vedem mai departe”

Pentru ca angajarea în ES să devină o miză pentru grupurile vulnerabile este nevoie nu doar de informarea și formarea angajaților și angajatorilor, dar și de adoptarea unei politici care să includă mecanisme eficiente de susținere financiară.

CAPITOLUL III

CONSTRUCȚIE INSTITUȚIONALĂ CU IMPACT ASUPRA ECONOMIEI SOCIALE

Simona Maria Stănescu

Capitolul analizează instituțiile și organizațiile internaționale și românești a căror activitate are impact asupra ES. A doua parte este dedicată cooperării dintre entitățile de ES și autoritățile locale în contextul procesului de dezvoltare durabilă.

III.1. Instituții și organizații cu impact asupra economiei sociale

Actori instituționali europeni sunt: Comisia Europeană, Comitetul European Economic și Social, Parlamentul European și Consiliul Europei.

În 1989 o unitate de ES a fost înființată în cadrul Directoratului General pentru IMM, Comisia Europeană. Dialogul cu reprezentanții entităților de ES din Europa s-a consolidat prin organizarea unor conferințe tematice anuale. Unitatea a fost desființată în 2000 iar responsabilitățile împărțite între Directoratul General pentru Ocuparea Forței de Muncă și Directoratul General de Întreprinderi și Industrie (unitatea Meșteșuguri, Întreprinderi Sociale, Cooperative și Societăți de Ajutor Reciproc). Lipsa unui partener de dialog dedicat ES la nivelul UE a avut impact asupra recunoașterii rolului întreprinderilor sociale în Europa.

Comitetul European Economic și Social a lansat în 1978 un studiu dedicat ES, a organizat în 1986 una dintre primele conferințe europene pe tema ES și publică periodic începând din 1988 opinii legate de ES. Din anii 1990 funcționează categoria ES în cadrul grupului 3 cu 39 de membri voluntari din statele membre. Este salutară deschiderea Consiliului Economic și Social (CES) din România către societatea civilă și includerea între cei 15 reprezentanți a Uniunii Naționale a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM (art. 11 lit. c din Legea 248/2013 privind organizarea și funcționarea CES cu modificările și completările ulterioare). În 1989 a fost înființat Intergrupul de ES de pe lângă Parlamentul European, una dintre principalele voci de reprezentare a ES la nivel european. În 2007 a fost lansat Memorandumul în ES iar în 2009 raportul dedicat ES (Cace *et al*, 2010a:51-2; Daniele, 2010:9-14; MMFPS, 2010a:21-3). România are trei membri⁶³ în categoria ES din CEES. Niciun europarlamentar român nu participă în Intergupul de ES de pe lângă Parlamentul European. La nivel național, Consiliul Național al Întreprinderilor Private Mici și Mijlocii din România a inițiat Grupul Parlamentar de Sprijin a IMM-urilor.

Departamente dedicate ES funcționează în Belgia, Cipru, Franța, Irlanda, Italia, Malta, Portugalia, Spania și Regatul Unit al Marii Britanii (Chaves *et al*, 2007:73-4).

Analiza volumelor românești dedicate ES evidențiază un interes relativ scăzut pentru analiza construcției instituționale cu impact asupra ES. O posibilă explicație este faptul că majoritatea studiilor identificate pe tema ES provin din proiecte FSE și sunt modelate de specificul activităților solicitate spre finanțare (Stănescu, 2013a).

Principalii actori instituționali de la nivel central corespund abordării ES fie din perspectivă socială (MMFPSPV prin Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă - ANOFM), fie din perspectivă economică (Ministerul Economiei prin Direcția Implementare Programe pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii - DIPIMM⁶⁴). Problematicele persoanelor cu dizabilități și setul de măsuri de protecție socială (inclusiv activitatea UPA) reprezintă apanajul Direcției pentru Protecția Persoanelor cu Handicap (DPPH) din MMFPSPV. Între entitățile de ES, COOP agricole colaborează cu Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Regionale (MADR).⁶⁵

Alte ministere cu responsabilități indirecte asupra ES sunt: Ministerul Justiției (MJ) și Ministerul de Finanțe (MF). MJ are responsabilități în înregistrarea și păstrarea evidențelor privind persoanele juridice printre care și entitățile de ES. Oficiul Național al Registrului Comerțului (ONRC) și Registrul național ONG⁶⁶ al persoanelor juridice fără scop patrimonial conține informații statistice relevante pentru analiza ES din România. Lipsa indicatorilor statistici dedicați ES face greoaie utilizarea acestor baze de date. Implicarea INS pentru identificarea elementelor

⁶³ Eugen Lucan (CRED), Cristian Pîrvulescu (Fundatia Pro Democrația) și Ionuț Sibian (FDSC)

⁶⁴ Fosta Agenție pentru Implementarea Programelor și Proiectelor pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii

⁶⁵ Agenția Națională de Consultanță Agricolă a funcționat în subordinea MADR. Conform rapoartelor anuale de activitate, Agenția sprijinea înființarea COOP agricole, a asociațiilor de profil și a grupurilor de mici producători.

⁶⁶ Compus din: Indexul persoanelor juridice fără scop patrimonial – asociații; Indexul persoanelor juridice fără scop patrimonial – fundații; Indexul persoanelor juridice fără scop patrimonial – federații; Indexul persoanelor juridice fără scop patrimonial – uniuni; Indexul persoanelor juridice fără scop patrimonial – persoane juridice străine; Indexul persoanelor juridice fără scop patrimonial – neprecizate.

adaptabile contextului național din manualul conturilor satelit aplicat cu succes în regiunea valonă a Belgiei pot reprezenta primii pași în elaborarea unei metodologii naționale de evidențiere a ES. Proiectul de lege a ES a propus un registru unic de evidență al întreprinderii sociale care va avea ca scop asigurarea informațiilor necesare, corecte și complete cu privire la situația și evoluția ES la nivel național.

BNR ca structură publică de interes național reglementează și supraveghează cooperativele de credit și CARS-urile și CARP-urile în calitate de IFN-uri. CES ca instituție publică de interes național poate juca un rol în ES. În 2013 în structura CES au fost invitate 15 noi membrii. S-a găsit astfel o soluție la situația precedentă în care vocea ONG-urilor nu era auzită (MMFPS, 2010a:37). Mai multe informații privind construcția instituțională de la nivel central cu impact asupra ES sunt disponibile în anexa 4.

Alte perspective de analiză a construcției instituționale cu impact asupra ES din România accentuează rolul acesteia în relație cu protecția socială (Virjan, 2005, Vlăsceanu, 2010) sau față de anumite grupuri dezavantajate (PNUD, 2012:34). Din această perspectivă, Agenția Națională pentru Romi (ANR) și Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP) s-au implicat în problematica minorității rome, respectiv a deținuților și a persoanelor care ispășesc pedepse fără privire de libertate. În contextul Strategiei Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2012-2020, Ministerul Afacerilor Interne prin Poliția Română, a inițiat o serie de proiecte cu finanțare nerambursabilă care să faciliteze cooperarea între autoritățile locale în vederea integrării sociale a grupurilor dezavantajate. Alte intervenții instituționale în ES pot aparține unor instituții precum Agenția Națională Împotriva Traficului de Persoane, Agenția națională Antidrog sau Inspectoratul General pentru Imigrări. Asigurarea continuității rezultatelor proiectelor în care instituțiile enumerate au fost implicate reprezintă un indicator al promovării cu succes a parteneriatului public privat.

Ținând cont de demersurile legislative desfășurate, MMFPSPV este actorul instituțional care și-a asumat responsabilitatea pentru ES. Direct dependentă de profilul MMFPSPV, abordarea ES prin prisma ocupării grupurilor defavorizate prezintă riscul reducerii domeniului complex al ES doar la acest aspect.

Analiza construcției instituționale cu impact asupra ES nu este completă fără menționarea platformelor și rețelelor de reprezentare a intereselor întreprinderilor sociale.

Actorii instituționali relevanți au fost clasificați în: organizații de reprezentare, rețele europene specializate în ES, organizații specializate în finanțarea întreprinderilor sociale, rețele și centre de cercetare și rețele europene specializate în ES (Daniele, 2010:15-42). În funcție de entitatea de ES ale cărei interese le reprezintă, rețelele pot fi clasificate în familia cooperativele, cea a societăților de ajutor reciproc, cea a asociațiilor și organizațiilor de acțiune socială și platformele de întreprinderi sociale (Chaves *et al*, 2012:34-5).

Tabel 3. Rețele de reprezentare a întreprinderilor sociale

Nr.	An	Denumire
1.	1895	ICA Alianța Cooperatistă Internațională www.ica.coop ⁶⁷
2.	1950	AIM Asociația Internațională a Societăților de Ajutor Reciproc www.aim-mutual.org
3.	1957	EUROCOOP ⁶⁸ Comunitatea Europeană a Cooperativelor de Consum www.eurocoop.org
4.	1959	COPA-COGECA ⁶⁹ Comitetul Organizațiilor Profesionale Agricole (COPA) și Comitetul general al Cooperativelor Agricole din UE (COGECA) ⁷⁰ www.copacogeca.be
5.	1970	EACB ⁷¹ Asociația Europeană a Băncilor Cooperatiste www.eurocoopbanks.coop
6.	1979	CECOP ⁷² Confederația Europeană a Cooperativelor de Muncă, a Cooperativelor Sociale și a Întreprinderilor Participative www.cecop.coop
7.	1986	CEFEC ⁷³ Firme sociale Europa www.socialfirmseurope.org
8.	1989	CEDAG Consiliul European al Asociațiilor de Interes General www.cedag-eu.org

⁶⁷ UCECOM este membru fondator

⁶⁸ Uniunea Națională a Cooperatiei de Consum CENTROCOOP este membru cu drepturi depline

⁶⁹ Federația Națională PRO AGRA este membră cu drepturi depline din iunie 2013

⁷⁰ GEOPA-COPA a fost creată în 1993 prin fuziunea celor două

⁷¹ Banca Centrală Cooperatistă CREDITCOOP este membru fondator

⁷² UCECOM este membru

⁷³ Asociația Regională de Educare a Adulților Suceava AREAS este membru și a deținut președenția în 2012

Nr.	An	Denumire
9.	1989	EFC Centrul Fundațiilor Europene www.efc.be
10.	1993	SOFICATRA Investițiile statului în ES și alte sectoare economice www.soficatra.org
11.	1997	REVES Rețeaua Europeană a Orașelor și regiunilor pentru ES www.revesnetwork.eu
12.	2000	SOCIAL ECONOMY EUROPE (fostă CEP-CMAF) www.socialeconomy.eu.org
13.	2000	REUSE Rețeaua europeană a federațiilor și întreprinderilor de ES cu activități în reutilizare și reciclare www.rreuse.org
14.	2001	ENSIE ⁷⁴ Rețeaua Europeană de Întreprinderi Sociale de Inserție www.ensie.org
15.	2001	FEBEA Federația Europeană a Băncilor Etice și Alternative www.febea.org
16.	2003	COOPERATIVES EUROPE ⁷⁵ Platforma comună a cooperativelor din Europa www.coopseurope.coop
17.	2008	AMICE Asociația Societăților de Ajutor Reciproc de Asigurare și a Cooperativelor de Asigurare din Europa www.amice-eu.org
18.	2008	EARTH Alianța Europeană pentru Turism Responsabil și Ospitalitate www.earth-net.eu
19.		ENCU Rețeaua Europeană a Uniunilor de Credit ⁷⁶

Surse: Daniele, 2010:15-25; MMFPS, 2010b:14; Chaves *et al*, 2012:34-5

Organizații umbrelă la nivel european sunt: *Cooperatives Europe* pentru COOP, Social Firms Europe CEFEC și platforma europeană a ONG-urilor sociale. Înființată în 2000, *Social Economy Europe* (fostă CEP-CMAF) este cea mai activă platformă europeană pentru întreprinderi sociale. Acestei rețele de ES îi datorăm lansarea Cartei principiilor Economiei Sociale (2002), susținerea Raportului Patriziei Toia (2009) și, nu în ultimul rând asigurarea secretariatul tehnic al Intergrupului pentru ES de pe lângă Parlamentul European (Daniele, 2010:15-25; MMFPS, 2010b:14; Chaves *et al*, 2012:34-5).

În 2010, în ES din România lucrau 100 mii persoane reprezentând 1,1% din populația ocupată și 1,7% din populația salarială (Constantinescu, 2012:10).

Structurile naționale de reprezentare a ES au rădăcini adânc înfipite în istorie. Banca Centrală Cooperatistă CREDITCOOP a fost înființată în 1851. Interesele SCM-urilor sunt reprezentate din 1951 de Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM. COOP de consum sunt reprezentate de CENTROCOOP Uniunea Națională a Cooperăției de Consum. În virtutea respectării dreptului de liberă asociere conform legii 1/2005 a cooperăției COOP pot opta pentru libera afiliere. CARS sunt reprezentate de Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților din România (UNCARSR) și de Federația Caselor de Ajutor Reciproc (FEDCAR⁷⁷). În rândul CARP este activă Federația „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc ale Pensionarilor. Fundația pentru Dezvoltarea Asociațiilor de Ajutor Mutual (FDAAM) reprezintă interesele ADAM-urilor și ale consiliilor locale de sănătate (CLS). Primul ADAM din România a fost înființat în 1999 în Slatina-Timiș, județul Caraș-Severin.

UNCARSR, Federația „Omenia”, CREDITCOOP, UCECOM și CENTROCOOP sunt active în toate regiunile de dezvoltare ale țării în aproape toate județele. FEDCAR cuprinde 20 CAR-uri din 14 județe din șase regiuni de dezvoltare ale țării. În 2011 activau ADAM-uri și CLS-uri în 15 județe ale țării din șase regiuni de dezvoltare (FDAAM, 2011:28). Mai multe detalii sunt disponibile în anexa 6 Actori publici și privați ai ES pe regiuni de dezvoltare.

Din punct de vedere al grupurilor dezavantajate, o parte din interesele persoanelor cu dizabilități sunt reprezentate de Liga Națională a Organizațiilor cu Personal Handicapat din Cooperăția Meșteșugărească și de Federația „Organizația Națională a Persoanelor cu Handicap din România”, ambele înființate în 1994 (MMFPS, 2010b:72-80). Interesele ONG-urilor sunt coagulate în diferite rețele. Biserica catolică și cea ortodoxă din România sunt implicate în implementarea unor proiecte cu impact asupra grupurilor vulnerabile, unele cofinanțate prin FSE.

⁷⁴ Rețeaua Română a Întreprinderilor Sociale de Inserție prin Activitate Economică este membru

⁷⁵ CENTROCOOP și UCECOM sunt afiliate ca membri cu drepturi depline

⁷⁶ FEDCAR este membru fondator

⁷⁷ Înființat în 2004. Din 2005 este membru a Consiliului Mondial al Uniunilor de Credit.

O cercetare comparativă⁷⁸ asupra ES realizată în nouă state europene a evidențiat contribuțiile diferite dar complementare pe care mediile public și privat le pot aduce la susținerea ES. Instituțiile private compuse din rețele și federații reprezintă interesele entităților de ES și asigură uneori consultanță în scrierea de proiecte. Instituțiile publice „monitorizează respectarea programelor sau legislației în domeniu, sprijină financiar și ajută dezvoltarea formelor de ES, creează posibilități de inserție profesională promovând lupta contra excluziunii sociale; oferă consultanță și informare” (MMFPS, 2010a:77).

Comparativ cu situația ES din Franța, România se poate inspira din existența unui Consiliu de înalt nivel pentru ES sau a Observatorului Național pentru ES. Modelul instituțional francez compus dintr-un ministru delegat pentru ES și departamente guvernamentale dedicate ES este dificil de implementat pentru moment (Urse *et al*, 2012:6).

III. 2. Cooperarea dintre entitățile de economie socială și autoritățile locale

Consolidarea mecanismelor de îmbunătățire a cooperării dintre entitățile de ES și autoritățile locale contribuie la atingerea obiectivelor operaționale incluse în Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României Orizonturi 2013-2020-2030. Întărirea capacității instituționale de mobilizare a tuturor actorilor cu responsabilități în domeniu și abordarea integrată a incluziunii active sunt subsumate domeniului incluziunea socială, demografia și migrația (Guvernul României, 2008:75).

Relația dintre entitățile de ES și administrația publică locală este analizată din punct de vedere al colaborării în soluționarea unor probleme ale comunității și a sprijinului administrației publice pentru înființarea și funcționarea entităților de ES. Din perspectiva ES este mult mai interesantă explorarea celei de a doua serii de acțiuni.

Reforma administrativă începută în 1992-2001 a fost susținută prin adoptarea strategiei pentru reforma administrației publice din 2001 și a reprezentat o prioritate națională în perioada de negociere a aderării României la UE fiind sprijinită financiar prin programul Polonia Ungaria Ajutor pentru Reconstrucția Economiei (*Poland Hungary Aid for Reconstruction of the Economy – PHARE*). Întărirea capacității administrative contribuie la „dezvoltarea durabilă ca măsură a bunei guvernării și a calității politicilor publice” (Government of Romania, 2008:119).

Dezvoltarea comunitară participativă implică un efort comun de identificare a factorilor interesați ale căror competențe contribuie la atingerea obiectivelor comune. Cooperarea dintre domeniul public și privat este marcată de coexistența unor interese competitive pentru obținerea și maximizarea profitului în condițiile unor resurse din ce în ce mai limitate. În acest context, „un ingredient important al succesului unor asemenea inițiative de dezvoltare este capacitatea de a armoniza aceste interese, rol ce revine de obicei facilitatorilor comunitari” (Hatos, 2007:157).

Proiectarea și implementarea unui cadru de cooperare implică o permanentă evaluare și adaptare locală a experiențelor similare. De exemplu, „descentralizarea, promovată ca un panaceu, a creat în primul rând haos administrativ, vizibil mai ales prin trecerea spitalelor la consiliile locale” (Zamfir *et al*, 2011:17-20). Identificarea părghiilor de colaborare dintre entitățile de ES și administrația publică locală trebuie susținute de elaborarea unui demers național de dezvoltare strategică a ES. În caz contrar, există riscul este de a muta la nivel local parte din problemele rămase nerezolvate la nivel central. În contextul presiunii de a rezolva prompt probleme sociale acute precum sărăcia, experiențele instituționale din sistemul național de asistență socială indică și realocarea de la nivel local la central. A fost cazul deciziei privind revenirea la plata VMG de la bugetul central în loc de cel local.

Cooperarea dintre entitățile de ES și administrația publică locală se poate baza pe experiențele câștigate în identificarea unor facilitatori comunitari și implementarea proiectelor pentru activități generatoare de venit (finanțate de Fondul Român de Dezvoltare Socială), în funcționarea grupurilor de inițiativă locală (susținute de MADR) sau prezența în primărie a unui mediator sanitar sau a unui expert pentru problematica minorității rome (susținute de ANR). Procesul de învățare reciprocă se bazează și pe împărtășirea experiențelor acumulate în perioadele de incubare a IMM-urilor sau a întreprinderilor sociale fie în incubatoare de afaceri (susținute de Ministerul Economiei prin DIPIMM) fie în incubatoare de ES (susținute prin proiecte FSE). Învățarea în raport cu propriile dificultăți reprezintă un punct de pornire în identificarea nevoilor de învățare a IMM-urilor (Nicolescu, 2008:7).

NESsT susține incubarea întreprinderilor sociale din România. Experiența internațională NESsT din țările din Americii de Sud și Europa Centrală și de Est reprezintă o sursă de inspirație pentru câștigătorii din cele trei competiții ale Întreprinderilor Sociale organizate în România. NESsT recomandă susținerea întreprinderilor sociale printr-un capital „răbdător”, încurajarea guvernelor naționale pentru promulgarea unei legislații propice întreprinderilor sociale și reforma FSE într-o viziune holistică: anunț specific întreprinderilor sociale, definiții largi, permiterea generării de profit nu penalizarea lui, sprijin după acordarea fondurilor și derularea unor campanii de informare (Zilele Întreprinderilor Sociale) (Varga, 2012:27-8).

⁷⁸ Cercetarea a fost realizată prin rețeaua de experți naționali ai Rețelei Europene de Întreprinderi de Inserție Socială (*European Network of Social Integration Enterprises ENSIE*) Metodologia de cercetare a fost elaborată sub coordonarea unei echipe de cercetare românești. Instrumente de colectare a datelor adaptate au fost aplicate la nivelul celor nouă state europene (Austria, Belgia, Franța, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Spania și Regatul Unit al Marii Britanii) și în primul sondaj național reprezentativ statistic privind cererea și oferta de ES din România.

Replicabilitatea la nivel local a unor exemple naționale și internaționale de bună practică în ES este condiționată în egală măsură de gradul de cunoaștere a acestora și de accesul la informații privind pașii de înființare, mecanismele de suport, programele de finanțare, profilul partenerilor, al clienților ș.a.m.d. Analiza cercetărilor românești privind ES evidențiază existența unor culegeri de exemple de bună practică în ES (Paulischin *et al*, 2007; Constantin, 2008; Cace *et al*, 2010b; Organizația Națională Cercetării României, 2010; Dragotoiu *et al*, 2011b; Nicolăescu *et al*, 2011a; Nicolăescu *et al*, 2011b; Anca, 2012; Barna *et al*, 2012; Petrescu; 2012; Stănescu *et al*, 2013b-e). Ghidurile conțin informații utile antreprenorilor în procesul de înființare a unei entități de ES. Abordarea comparativă a procedurilor administrative pentru diferite forme de organizare juridică este un domeniu de cercetare la început de drum (Stănescu *et al*, 2012d).

În strânsă legătură cu indicatorii proiectelor FSE, inserția grupurilor defavorizate este prezentă în cercetările ES din România. Volumele oferă informații despre grupurile vulnerabile în raport cu ES, inclusiv exemple de inițiative antreprenoriale. Pe primul loc ca frecvență este minoritatea romă: MMFPS, 2010a; Preoteasa *et al*, 2010; PNUD, 2012; Comșa *et al*, 2011; Stănescu *et al*, 2011a, Anca, 2012; Cace *et al*, 2012; Stănescu *et al* 2013a. Alte grupuri vulnerabile sunt: persoane cu dizabilități (ADV, 2011; Stănescu *et al*, 2013c), persoane în detenție (Rappelli, 2010; Durnescu *et al*, 2012; Tancău *et al*, 2012), beneficiari de VMG (Stănescu *et al*, 2013e) și tineri peste 18 ani care părăsesc sistemul instituționalizat de protecție a copilului (Stănescu *et al*, 2013b). Principala contribuție este informarea și conștientizarea tuturor celor interesați asupra potențialului de muncă insuficient exploatat pe care îl au grupurile vulnerabile (Stănescu, 2013a). Direcții insuficient explorate și care pot fi aprofundate pe viitor sunt: percepția entităților de ES de către cei vulnerabili, percepția trecerii de la angajarea într-un mediu protejat (întreprindere de inserție) în piața reală.

Parteneriatul public-privat poate contribui la soluționarea problemei locurilor de muncă inclusiv dar nu exclusiv a grupurilor defavorizate. Menționăm ca exemple: activitatea apicultorilor și micilor producători locali de fructe de pe Valea Barcăului, județul Sălaj⁷⁹ (Rădulescu, 2013:20-2); implicarea persoanelor cu dizabilități psihice în îngrijirea serelor orașului din Câmpulung Moldovenesc, județul Suceava⁸⁰ (Dragotoiu *et al*, 2011b:11-3) sau confecționarea coșurilor de nuiele în comunitatea de romi din satul Tămașda, județul Bihor⁸¹ (Alexandrescu, 2013:27-30).

Activitățile prevăzute în programele europene de dezvoltare a ES susțin accesul direct (vizite de studiu, schimburi de bune practici), fie indirect (cercetări, ghiduri, broșuri, materialele informative, campanii de informare și conștientizare). Ca exemple de succes al parteneriatului public-privat în utilizarea programelor europene pentru dezvoltarea ES în România, menționăm demersul „teritoriu de coresponsabilitate”⁸² și dezvoltarea a opt grupuri locale de inițiativă⁸³. Accesul entităților de ES la activitățile prevăzute a se desfășura în recente proiecte cofinanțate prin FSE au permis coagularea energiilor și resurselor locale.

Din perspectiva sprijinului oferit de administrația publică pentru entitățile de ES, distingem două linii de acțiune legate de mecanismele de funcționare a entităților de ES și cele de promovare a lor. Dacă cele din prima categorie sunt reglementate prin cadrul legislativ (aprobări, avize, certificări șamd), cea de-a doua implică o atitudine proactivă din partea administrației publice către realizarea beneficiului social. Conform paradigmei dezvoltării sociale proiectate și planificate rolul instituțiilor publice tinde să treacă de la „soluționarea problemelor curente, aplicând reglementările legale” la „orientarea spre construirea viitorului” (Zamfir *et al*, 2007:5-7). Analiza cooperării dintre entitățile de ES și administrația publică se înscrie în eforturile de dezvoltare a unor programe economice și sociale la nivel local.

În funcție de tipul de entitate de ES colaborarea se face în direcția raportării,⁸⁴ obținerii de finanțare⁸⁵, dar și consultanței și colaborării. Conform unui sondaj de opinie realizat în rândul entităților de ES din regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est, ONG-urile și COOP colaborează în primul rând cu primăriile. Nu este cazul CAR-urilor (Cace *et al*, 2011:64-5).

Faptul că nu toate entitățile de ES au un „partener administrativ” central de dialog scade șansele ca specificul lor să fie o prioritate în strategiile locale de dezvoltare. În virtutea liberului drept de asociere, nu toate CAR-urile sau nu toate COOP sunt afiliate la structurile naționale de reprezentare a intereselor lor. La rândul lor, structuri centrale de ES funcționează similar unor ministere de resort astfel încât dialogul la nivel central dintre palierele public și privat cu impact asupra ES are alte dimensiuni față de cele prin care domeniul public se poziționează curent față de mediul privat. Un exemplu de bună practică este Consiliul Consultativ al Cooperăției⁸⁶. Este compus dintr-un număr egal de

⁷⁹ Parteneriat între Primăria comunei Valcău de Jos, județul Sălaj și Fundația Agapis

⁸⁰ Parteneriat între Primăria Câmpulung Moldovenesc, Fundația Caritabilă Orizonturi și Spitalul de Psihiatrie Câmpulung Moldovenesc

⁸¹ Parteneriat între Primăria comunei Avram Iancu și Fundația Ruhama Oradea

⁸² Demers internațional susținut financiar în 2007 de Consiliul Europei și implementat cu succes în Timișoara ca singurul oraș din Europa Centrală și de Est

⁸³ Demers susținut financiar FSE prin proiectul Practici de ES și solidară cu potențial de dezvoltare în România implementat de CRIES Centrul de Resurse pentru Inițiative Etice și Solidare

⁸⁴ Cooperativele de credit, CARS și CARP în calitate de IFN-uri transmit raportări financiare către BNR

⁸⁵ ONG-urile cu activitate în mai multe județe pot solicita MMFPSPV subvenționare serviciilor sociale conform prevederilor Legii 34/1998

⁸⁶ DIPIMM, Ministerul Economiei

câte nouă⁸⁷ reprezentanți ai UCECOM și ai CENTROCOOP și un reprezentant al DIPIMM. Deși Consiliul a fost înființat odată cu adoptarea Legii 1/2005, activitatea a început mai târziu și nu sunt disponibile informații privind progresele înregistrate.

Colaborarea entităților de ES cu administrația publică este modest studiată în volumele românești dedicate ES. Părerile privind relația dintre entitățile de ES sunt împărțite. Cauzele de nemulțumire țin de birocrație, insuficienta cunoaștere a legislației aplicabile fiecărei entități, mai ales în raport cu angajarea grupurilor vulnerabile. Entitățile de ES își doresc implicarea și un sprijin real din partea instituțiilor publice locale (Stănescu *et al*, 2013a:14).

Conform cercetării calitative desfășurate în proiect, „lipsa sprijinului provine atât din lipsa de implicare a autorităților, cât și din lipsa de cunoaștere a legislației existente în acest moment pentru entitățile din sector” (Asiminei, 2012:8). Administrația nu este percepută ca un partener.

„De la deschiderea activității am avut zeci de controale. În loc să ne sprijine, ne blocau activitatea, ne cereau avize sau nu ni le eliberau, nu ne-au sprijinit cu nimic”

„Am primit o clădire de la primărie, cu titlu de folosință gratuit. Dacă nu mă ajutau, nu aveam cum să continui activitatea. Am avut noroc că am lucrat ani de zile în primărie și mă cunoșteau cei de acolo, altfel nu aveam nici o șansă”

În România, proiectele FSE au inclus activități de informare pe tema ES la care au participat reprezentanți ai administrației publice și persoane care lucrează în entități de ES. Au fost organizate evenimente locale de promovare, s-au organizat seminarii, grupuri de lucru, schimburi de experiență în țară și în străinătate. Rezultatele activităților se reflectă în măsurile de susținere a ES la nivel local. Pentru mai multe detalii privind construcția instituțională de la nivel local cu impact asupra ES vă rugăm consultați anexa 5.

⁸⁷ Câte doi reprezentanți pe fiecare regiune de dezvoltare, plus președinții repectivelor instituții

CAPITOLUL IV

CADRUL SOCIAL CU IMPACT ASUPRA ECONOMIEI SOCIALE

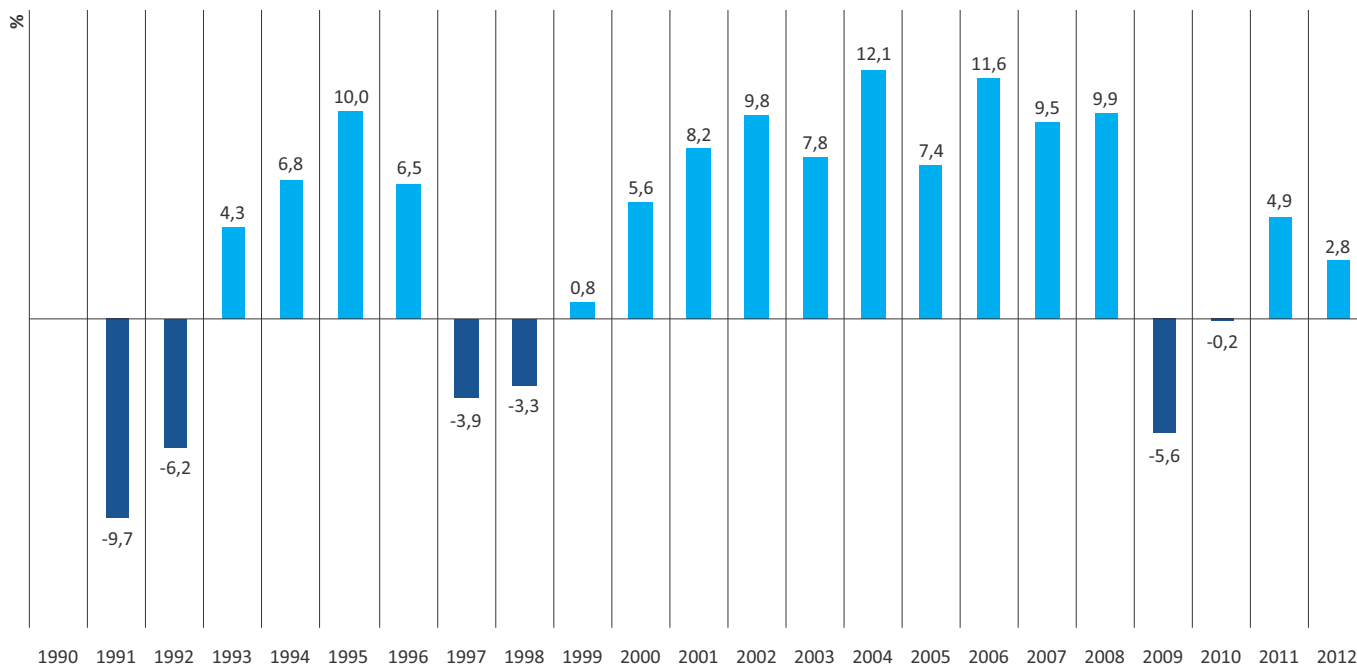
Romeo Asiminei

Analiza cadrului social se concentrează pe două dimensiuni: nivelul de acceptare și conștientizare a activităților de ES și implicarea cetățenilor în ES.

România a înregistrat un impact major al crizei economice internaționale asupra principalilor indicatori socio-economici. S-au acutizat problemele sociale existente înainte de 2008 și au apărut noi probleme sociale. În acest context, ES poate contribui la ameliorarea efectelor socio-economice negative, în principal prin crearea de locuri de muncă.

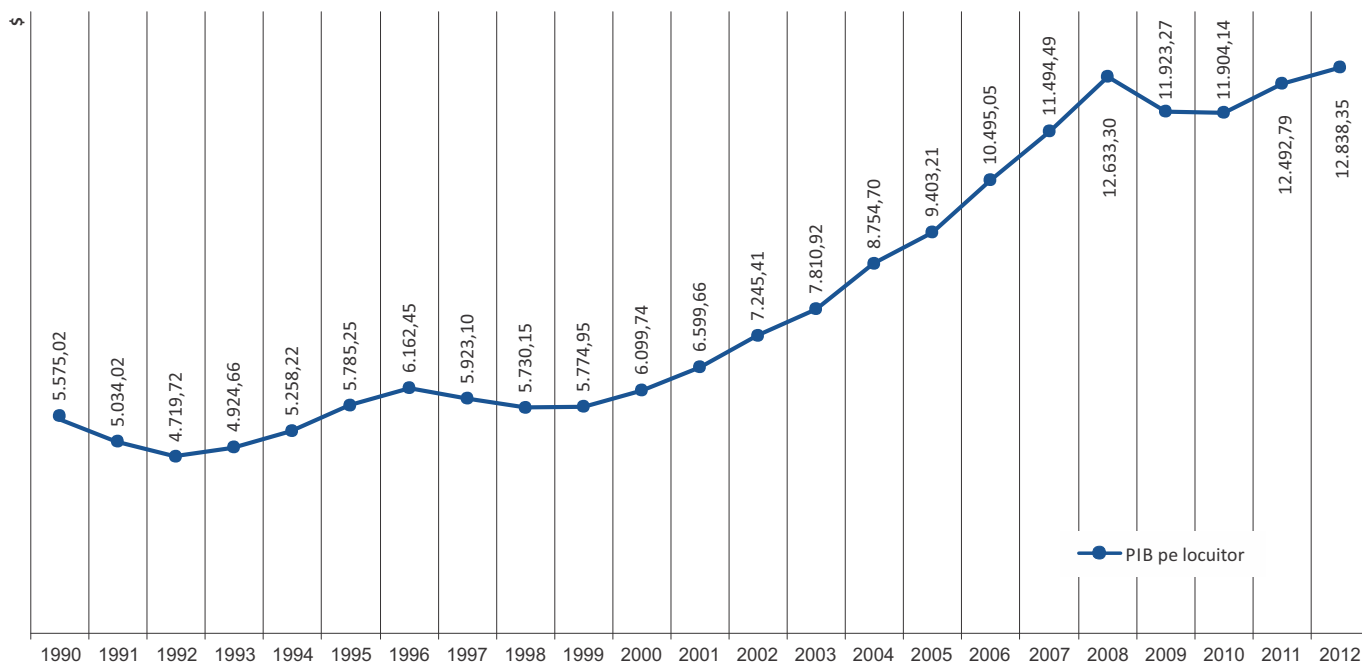
Economia României a cunoscut o evoluție oscilantă formată din trei perioade de cădere. Prima a fost înregistrată concomitent cu zorii procesului de tranziție de la sistemul centralizat din perioada comunistă la economia de piață, marcând perioada 1990-1992. A doua perioadă a fost înregistrată spre sfârșitul anilor '90, mai exact în perioada 1997-1999. A treia perioadă a început din 2009 și este caracterizată de o criză profundă și structurală în care ne aflăm și astăzi. Evoluția produsului intern brut (PIB) reprezintă un bun indicator al parcursului economic, atunci când este analizat din perspectiva variației procentuale anuale. Atât dinamica PIB în funcție de paritatea puterii de cumpărare pe cap de locuitor din punct de vedere nominal cât și rata medie lunară a inflației evidențiază, de asemenea, evoluția economică oscilantă a României.

Grafic 1. Produsul intern brut în funcție de paritatea puterii de cumpărare pe cap de locuitor – variația procentuală anuală

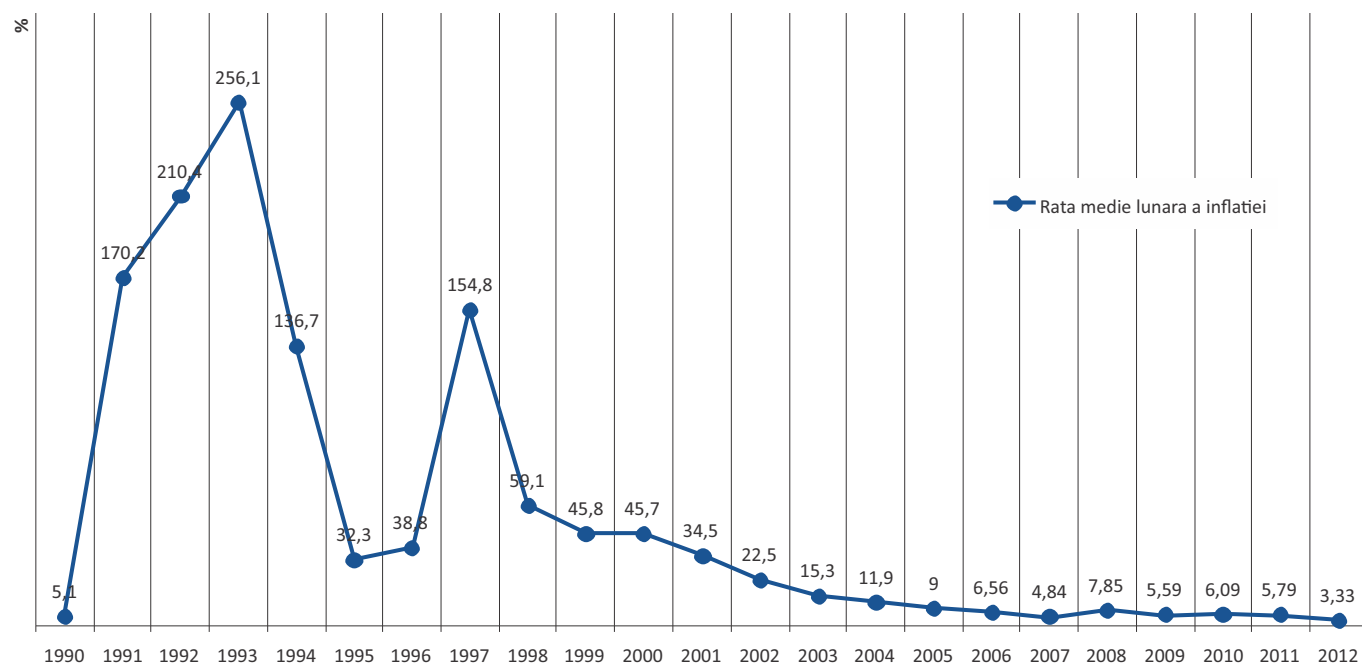
Sursa: Fondul Monetar Internațional, *World Economic Outlook Database*

Grafic 2. Produsul intern brut în funcție de paritatea puterii de cumpărare pe cap de locuitor

Sursa: Fondul Monetar Internațional, *World Economic Outlook Database*

Grafic 3. Rata medie lunară a inflației

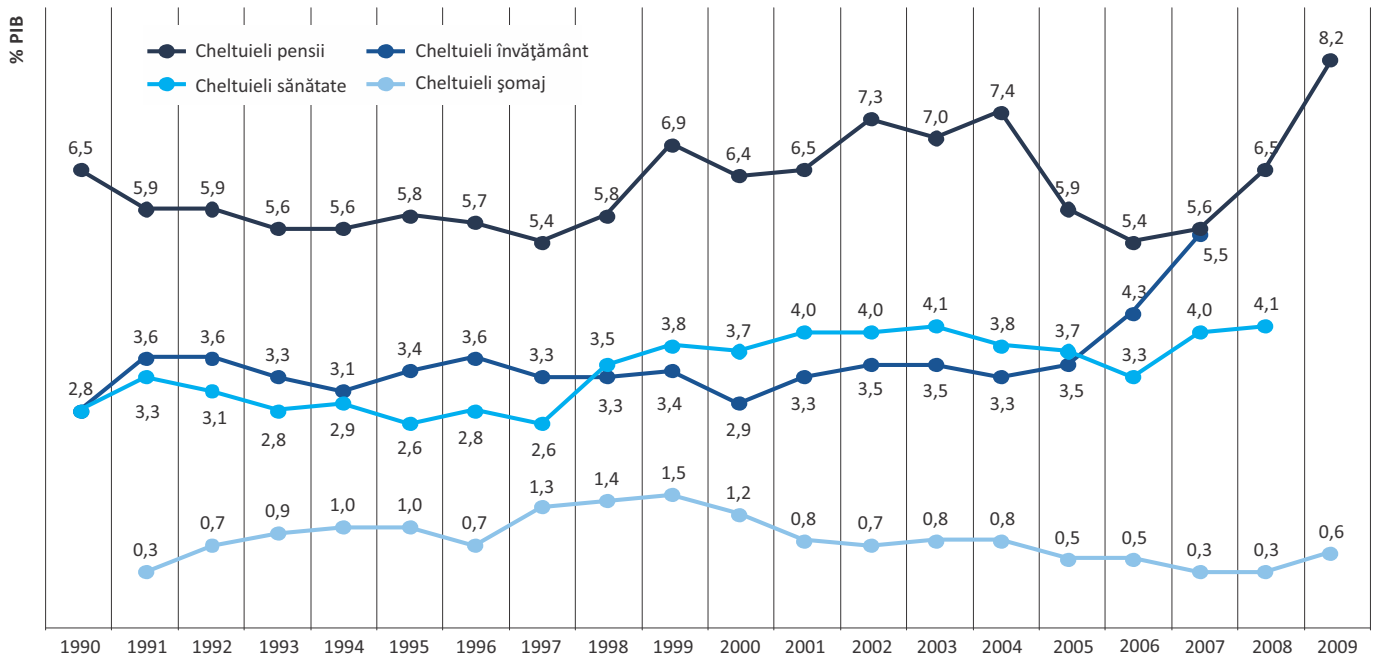
Sursa: INS, Baza de date statistice TEMPO-Online

Caracteristicile economiei românești din perioada 1990 – 2009 au fost: stabilizarea după 2004 a ponderii sectorului privat în PIB național la aproximativ 70%; dominanța activităților din sectorul serviciilor și scăderea dramatică a numărului de salariați la 4,6 milioane (2009) față de 8,1 în 1990 (Zamfir *et al*, 2010:8). Acutizarea crizei economice care a marcat sfârșitul anului 2008 și a continuat în următorii ani, generează dezbateri privind rolului statului în economie și impactul sectorului public asupra echilibrului bugetar. Premisa că „statul este prea mare și trebuie făcut mai mic (...) falsifică realitatea socială și (...) consideră eronat statul drept consumator major al bunăstării, ignorându-se total cealaltă dimensiune a sa – cea de producător principal de bunăstare prin educație, sănătate, știință, securitate publică și socială” (Zamfir *et al*, 2010:8). Serviciile publice sunt etichetate drept consumatoare de resurse, avansându-se chiar ideea că „bugetarii sunt întreținuți de către sectorul privat”. În perioada 1998-2009, ponderea veniturilor publice din România s-a aflat, în medie, la 32,8% din PIB, iar cea a cheltuielilor la 36,1% din PIB. Comparativ cu nivelul european, ne plasăm pe ultimul loc la venituri și pe penultimul la cheltuieli. Prin urmare, „România nu are un stat prea mare, raportat la mărimea economiei, ci, dimpotrivă, este statul cel mai mic din

Europa, la mare distanță de media statelor europene” (Zamfir *et al*, 2010:8).

Ponderea în economie a cheltuielilor publice sociale (învățământ, sănătate, pensii, șomaj) este indicatorul sintetic al asumării responsabilității statului în producerea bunăstării. În acord cu paradigma de mai sus, guvernele României postdecembriste au menținut cheltuielile sociale la un nivel cât mai scăzut. La nivel european „țările dezvoltate investesc peste 30% din PIB în sfera politicilor sociale”, în timp ce „România investește mai puțin de jumătate din media UE: 16,4%” (Zamfir *et al*, 2010:8). Primele reduceri bugetare în perioadele de criză s-au operat din domeniul social și „există o tendință de dezagregare a sistemelor publice de educație și sănătate atât prin subfinanțare cât și prin decredibilizare prin exemple negative generalizate” (Zamfir *et al*, 2010:9).

Grafic 4. Cheltuieli publice sociale

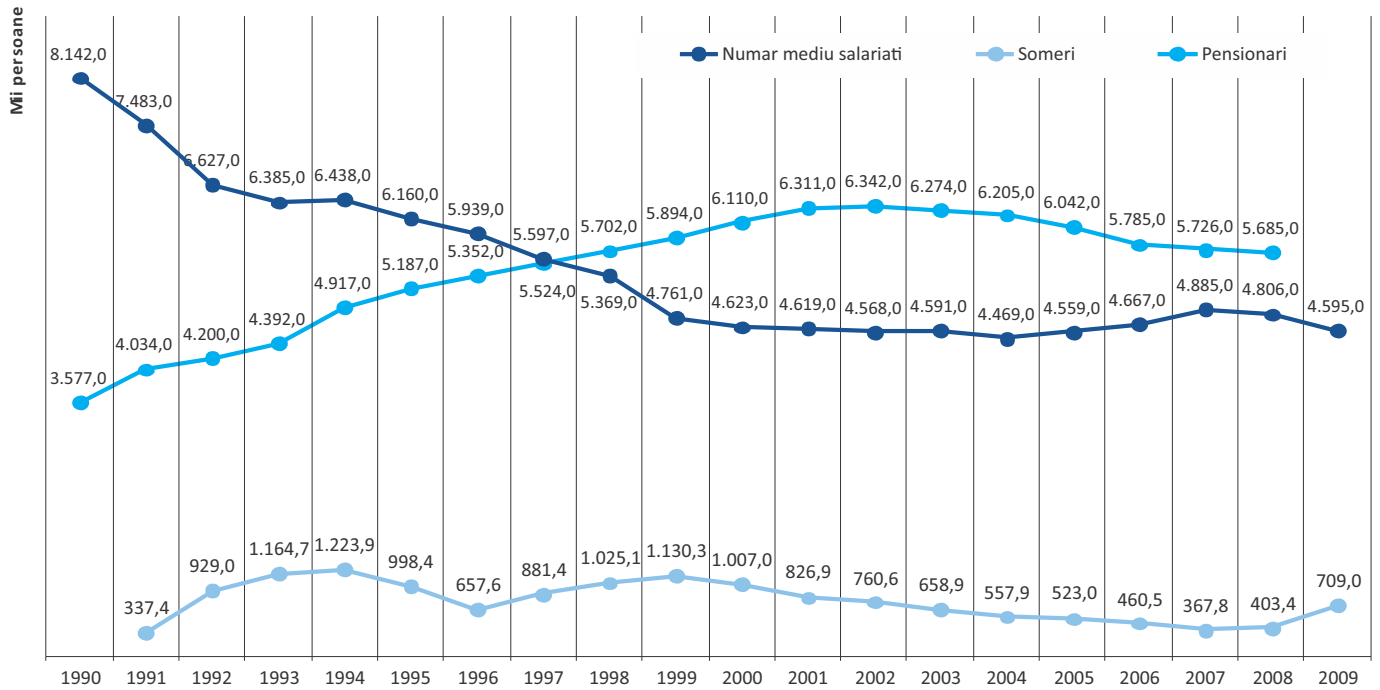

Sursa: Zamfir *et al*, 2010:49-50

Evoluția numărului de salariați și de pensionari a urmat sensuri opuse. În 2009 se înregistrează aproximativ 5,6 milioane de pensionari față de 4,6 angajați, situație mult diferită de cea din 1990 (3,6 milioane de pensionari și 8,1 angajați). Numărul mare de pensionari și implicit cheltuielile aferente sunt determinate de disfuncții ale sistemului național de pensii precum: pensionări frauduloase (vârsta medie reală de pensionare este de 54 de ani) și pensiile speciale (Preda, 2009:335-7). În condițiile creșterii speranței de viață, se ridică întrebarea funcționalității sistemului public de pensii în următorii ani, dacă nu se adoptă o serie de măsuri de reducere a numărului de pensionari și eliminare a inechităților din sistemul de pensii (Preda, 2009:336-7). Totuși, sistemul public de pensii, ca și cel de șomaj, reprezintă un contract economic, rolul statului fiind de a administra derularea și de a arbitra respectarea de către părți a obligațiilor contractuale.

Rata de ocupare în rândul tinerilor (15-24 ani) și femeilor este deosebit de mică (Preda, 2009:334). O parte semnificativă dintre cei eliminați din sistemul salarial sau care nu au avut oportunitatea de angajare sunt cei care abia au finalizat studiile. Datorită metodologiilor utilizate, doar o mică parte dintre aceștia sunt înregistrați oficial ca șomeri, numărul fiind semnificativ mai mic față de numărul persoanelor „neocupate” din același interval socio-demografic. Din aceste considerente metodologice, rata șomajului în România este printre cele mai mici din UE.

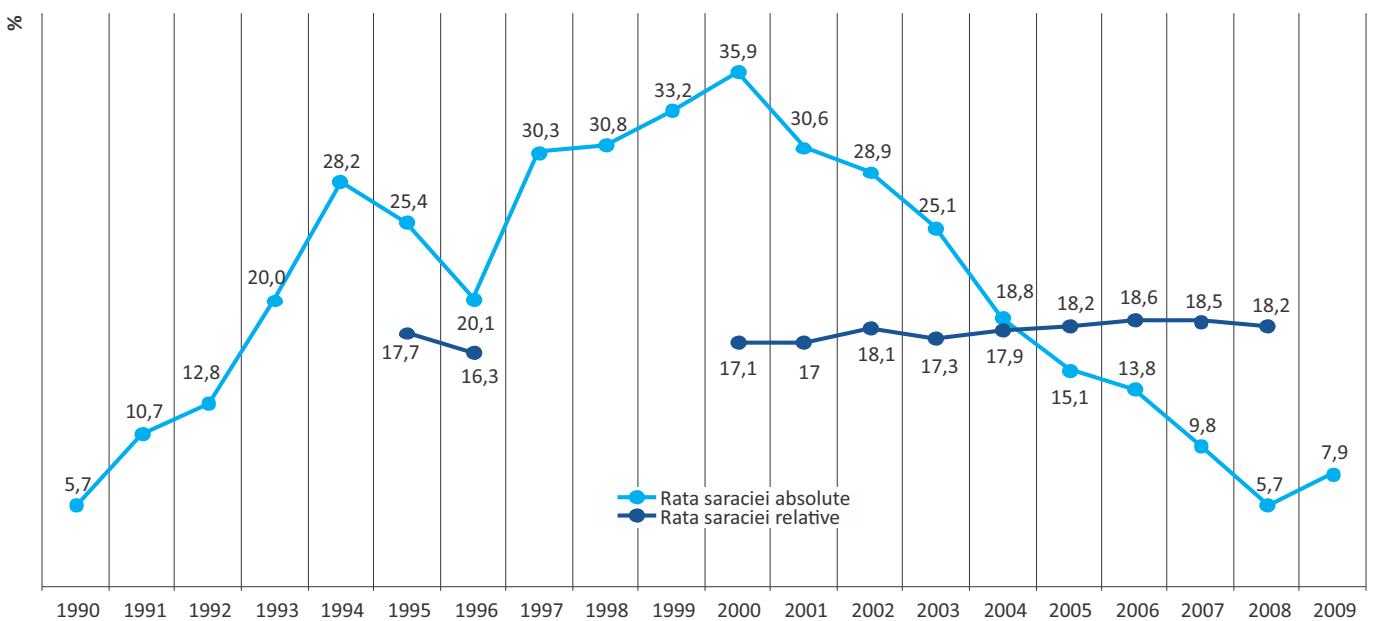
Grafic 5. Salariați, pensionari (pensionari asigurări sociale și agricultură) și șomeri

Sursa: Zamfir *et al*, 2010:49-50

Datele de mai sus privind structura pieței forței de muncă și a sistemului de protecție socială explică scăderea accentuată a venitului pe gospodărie. La finalul lui 2009 România a avut un număr mai mare de săraci față de 1990. Evoluția economică și-a pus amprenta asupra bunăstării individuale, exprimate prin rata sărăciei absolute și a sărăciei relative. Sărăcia era distribuită inegal de-a lungul structurii socio-demografice dar și teritoriale. „Categoriile de populație cele mai expuse riscului de sărăcie în România sunt copiii, vârstnicii singuri, agricultorii, șomerii și pensionarii agricultorii. Riscul de sărăcie este mai ridicat la populația din mediul rural și la populația din regiunile de dezvoltare Nord-Est, Sud-Est și Sud-Vest” (Preda, 2009:331).

Grafic 6. Rata sărăciei absolute și relative

Sursa: Zamfir *et al*, 2010:49-50

Se impune dezvoltarea unor recomandări de politici publice de reducere a sărăciei și promovare a incluziunii sociale prin „acțiuni de asigurare (sporire) a accesului la servicii convenabile, durabile și de calitate (precum locuire, educație, ocupare, asistență medicală, asistență socială, servicii de integrare în societate informațională etc.) pentru categoriile de populație cu risc disproporționat de sărăcie și excluziune socială” (MMFPSPV, 2013:3). Una dintre direcțiile importante de acțiune este reprezentată de dezvoltarea cadrului de ES.

IV.1. Nivelul de acceptare și conștientizare al activităților economiei sociale

Un studiu realizat de Blocul Național Sindical (BNS) arată că 53% dintre managerii din cadrul companiilor, ONG-urilor, sindicatelor, patronatelor din București și Ilfov cunosc termenul de ES (BNS, 2009:18). La nivel național, 65% dintre respondenții manageri se consideră informați asupra ES (dintre aceștia 11% se declară foarte bine informați). Doar 47% dintre angajații în entități de ES cunosc puțin termenul de ES, în special absolvenții de studii superioare. 5% dintre aceștia cunosc foarte bine termenul (MMFPS, 2010a:93). Din perspectiva managerilor și angajaților din ES beneficiarii acestor activități sunt: persoane defavorizate, cetățenii, în general, managerii, grupurile de interese, membrii organizației și organizațiile și chiar statul în ansamblu. La nivelul analizei cunoștințelor și atitudinilor angajaților față de conceptul de ES, se înregistrează o slabă cunoaștere a termenului pe fondul acestei cunoașteri limitate, 34% dintre angajații entităților de ES nu consideră acest statut ca un avantaj. Principalele avantaje sunt de a avea un loc de muncă, venitul și perfecționarea cunoștințelor (MMFPS, 2010:94).

Nivelul de acceptare și conștientizare al activităților ES este analizat plecând de la conceptul de ES. Conform studiului sociologic din cadrul proiectului, percepțiile celor activi în ES sunt orientate atât spre domeniul social cât și economic:

„Model economic paralel de organizare a unei forme de activitate ce vizează în principal integrarea persoanelor cu șanse reduse de angajare într-o unitate reală de producție, iar profitul să fie reinvestit în activitate”

„Formă alternativă de economie prin care nu se urmărește obținerea profitului, ci rezolvarea unor probleme sociale”

Definiția ES propusă de respondenți este legată de orientarea socială a activității economice. În ES nu profitul contează, ci persoanele integrate pe piața forței de muncă.

„La sfârșitul unui exercițiu financiar nu contează dacă ești pe pierdere. E normal să fii pe pierdere, anul viitor vei obține profit. Importanți sunt oamenii, angajații”.

Respondenții consideră că ES este doar o definiție, un concept a cărui înțelegere presupune un anumit nivel de educație. Pentru omul simplu, termenul în sine nu prezintă interes, mai ales ținând cont de faptul că în mediul rural nivelul de educație este mai redus.

„La oamenii cu o anumită pregătire este cunoscut, dar nu-i cunoscut de omul de rând, care ăla are nevoie de fapt, să știe ce trebuie să facă. Degeaba îl știu eu, sau X și Y, când omul ăla săracul, nu-l cunoaște și nu știe ce ar putea fi, ce posibilitate ar avea să facă ceva. Pentru el termenul ăsta trece așa, îl aude la o știre.”

Definiția ES de către cei activi în ES este: „activitate economică al cărei profit este investit în scop social” sau „utilizarea instrumentelor economice pentru scopuri sociale”. Există deschidere din partea ONG-urilor de a implementa activități din ES, fiind cunoscute și exemplele negative/eșecurile unor astfel de activități.

„A existat un proiect prin care s-a dorit crearea de locuri de muncă pentru cei din grupuri vulnerabile, iar profitul să fie distribuit pentru continuarea activității. Nu a existat o separare a părții producătoare de profit de celelalte activități, în timp s-a mers pe pierdere din cauza managementului, iar activitatea s-a închis”.

Din perspectiva ONG-urilor, „ES este și o filosofie de viață”, presupune modificarea modului de a face lucrurile atât pentru entitățile non-profit, cât și cele care presupun realizarea de profit și respectarea unor principii care înseamnă și schimbarea valorilor. Autoritatea publică este relativ familiarizată cu ES însă criza și disponibilizările din sistemul public au condus la restrângerea activităților. Interesul de informarea a fost catalizat de lansarea Axei prioritare 6 din POSDRU. Informarea s-a făcut la început exclusiv prin publicații *on-line*, apoi prin participarea la conferințe, dezbateri și întâlniri de lucru. În opinia participanților, lipsesc manualele de bune practici în ES care să ofere informații detaliate despre activități, inițiative, rezultate și rezolvarea problemelor apărute în cadrul activității zilnice.

„Deși teoretic putem spune că termenul de ES este cunoscut, la nivel de practică este un fel de „Fata Morgana”. Cunoaștem activitățile, le vedem, știm ce beneficii aduc, însă constatăm că nu le putem „atinge”, nu le putem implementa și susține”

Conform sondajului de opinie din proiect, 14% dintre reprezentanții administrației publice locale și dintre cei care lucrează în entități de ES consideră că sunt foarte puțin informați asupra ES. Termenul este asociat cu antreprenoriat, solidaritate, responsabilitate, incluziune socială, incluziune activă, „valorificarea potențialului celor defavorizați” sau „activitatea economică a grupurilor vulnerabile”. Cunoașterea este favorizată de participarea la cursuri de formare sau la forme de învățământ (Stănescu *et al*, 2013a:8). Înființarea în 2010 printr-un proiect

cofinanțat prin FSE⁸⁸ a unui master dedicat ES în patru centre universitare din țară⁸⁹ a crescut gradul de cunoaștere a ES. Desfășurarea în 2013 a două cursuri postuniversitare⁹⁰ pe tema ES în București și Iași a continuat demersul de pregătire la nivelul educației superioare.

O primă concluzie este că notorietatea domeniului ES este scăzută, fiind necesare activități de informare și promovare. Cunoașterea insuficientă a ES determină un nivel redus de acceptabilitate din partea populației și o slabă implicare în activitățile de ES.

IV. 2. Implicarea cetățenilor în economie socială

Implicarea activă a cetățenilor în entitățile de ES confruntă o serie de obstacole printre care mentalul colectiv și resorturile individuale resimțite mai ales în mediul rural (Fundăția Soros România, 2011:9). Rădăcinile inițiativelor individuale reduse sunt în mentalul colectiv tradițional de asociere a succesului în afaceri cu activități mai puțin licite sau/și morale. Asociativitatea redusă este accentuată și de experiența colectivizării forțate din perioada comunistă. În ciuda exemplelor de succes de astăzi în asocierea de tip agricol cu suprafețe mari de teren, la nivelul mentalului colectiv persistă percepția colectivizării forțate. Gradul de informare privind ES influențează implicarea activă a cetățenilor în activitățile specifice.

Tabel 4. Număr de entități de economie socială pe tipuri și salariați în 2010

	Nr organizații active	Total salariați	Nr mediu salariați
ONG - asociații și fundații active	26.322	60.947	2,3
ONG cu activitate economică	2.730	22.860	8,4
CAR	887	17.268	19,5
CAR Salariați	684	15.962	23,3
CAR Pensionari	203	1.306	6,4
COOP	2.017	38.164	18,9
SCM	857	25.109	29,3
COOP de consum	958	7.485	7,8
COOP de credit	75	2.003	26,7
COOP agricole	127	3.567	28,1

Sursa: Lambriu *et al*, 2012:7

Conform tabelului de mai sus, numărul mediu de salariați pe entitate de ES era de 4 în 2010 cu concentrare în CAR-uri și COOP. Din totalul de 30.000 de entități de ES active în 2010, 87% erau ONG-uri. Numărul mediu de angajați în ONG-uri este de 2,3, față de 19,5 în CAR-uri și 18,9 în COOP (MMFPSPV, 2013:42).

ES contribuie la îmbunătățirea condițiilor de viață ale membrilor comunității, nu doar a celor vulnerabili. Totuși, „prezența persoanelor defavorizate în ES este extrem de redusă. ONG-urile sunt mediul cel mai deschis către angajarea acestor persoane” (Cace, *et al*, 2010a:189). Pe de altă parte, „managerii consideră că în aproape jumătate din cazuri colaborarea cu grupurile vulnerabile este bună și foarte bună. (...) managerii colaborează cel mai bine cu tinerii peste 18 ani care părăsesc sistemul de protecție a copilului și persoanele cu dizabilități. Angajații entităților de ES colaborează cel mai bine cu persoanele cu dizabilități și beneficiarii de VMG” (MMFPS, 2010a:113).

⁸⁸ Proiectul Economia socială – model inovator pentru promovarea incluziunii sociale active a persoanelor defavorizate implementat în perioada 2008-2011 de MMFPS în calitate de beneficiar

⁸⁹ Universitatea de Vest din Timișoara, Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj Napoca, Universitatea din Oradea și Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” din București

⁹⁰ Academia de Studii Economice din București și Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Figura 1. Implicarea cetățenilor în activități de economie socială

Implicarea cetățenilor în ES este legată de gradul de acceptare și conștientizare. Conceptual putem identifica un lanț causal: acceptare–conștientizare–implicare. Gradul de cunoaștere de către cetățeni a normelor și valorilor ES, a modului de funcționare, a avantajelor și dezavantajelor corelează pozitiv cu nivelul de acceptare. Conștientizarea activităților ES este corelată cu acceptarea normelor și valorilor ES. Implicarea în activitățile ES nu este posibilă fără conștientizarea acestora. În condițiile unui grad redus de acceptare și conștientizare și gradul de implicare în ES va fi unul redus.

CAPITOLUL V

SCENARII ȘI RECOMANDĂRI PENTRU DEZVOLTAREA ECONOMIEI SOCIALE

Simona Maria Stănescu
Romeo Asiminei
Daniela Virjan

Elaborarea unor recomandări pentru dezvoltarea ES comportă o serie de riscuri datorate suprapunerii și ambiguității conceptelor și impactului implicat de asumarea diferitelor opțiuni strategice. Prezentăm în continuare recomandările pentru cadrul financiar, legal, instituțional și social cu mențiunea că acțiunea unei recomandări depășește granițele unui singur cadru.

Dezvoltarea ES în România poate urma două scenarii, ambele subsumate asumării unei viziuni strategice asupra ES din partea factorilor decidenți. În direcția asumării responsabilităților de stat membru, vom folosi sintagma de întreprinderi sociale conform recomandărilor europene pentru ES. Aceasta nu vrea să sugereze obligativitatea reglementării juridice ca factor decisiv pentru buna desfășurare a ES în România dar nici nu o exclude.

În primul scenariu, întreprinderile sociale se bucură de același regim ca orice alt agent economic acestora fiindu-le facilitate accesul la resurse instituționale și financiare. În al doilea scenariu, întreprinderile sociale sunt promovate prin mecanisme de susținere specifice. În cadrul celui de al doilea scenariu, am identificat două opțiuni strategice: susținerea întreprinderilor sociale independent de angajarea grupurilor vulnerabile și promovarea, pe lângă întreprinderile sociale, a întreprinderilor sociale de inserție orientate spre angajarea grupurilor vulnerabile. Conform art. 5 alin 1 din propunerea proiectului de lege a ES „întreprindere de inserție socială – este definită ca „întreprinderea socială ce desfășoară activități cu scop lucrativ, dar care folosește profitul obținut pentru crearea de noi locuri de muncă și au obligativitatea de a angaja persoane aparținând grupurilor vulnerabile”. Precizăm că folosirea profitului în interesul membrilor inclusiv pentru crearea de noi locuri de muncă este specifică tuturor întreprinderilor sociale.

Denumirea primului scenariu ar fi putut să fie „entități de ES”, frecvent întâlnită în literatura de specialitate din România. Folosirea sintagmei ar fi sugerat continuarea stării de fapt în virtutea inerției. În opinia noastră, rezistența la schimbare nu ar echivala cu o opțiune strategică asupra ES. Am fi putut denumi primul capitol „forme specifice de organizare a ES” sau „organizații de ES”. Ultima opțiune ar fi validat traducerea neadecvată în limba română din literatura de specialitate internațională. Totodată, ar fi promovat indirect ideea că ONG-urile sunt actorul principal al ES în România. Mesajul este susținut de prezența masivă a acestora în implementarea proiectelor cofinanțate prin FSE comparativ cu alte entități de ES din România. Ca impact asupra percepției ES, reducerea tuturor formelor de organizare a ES de la noi din țară la ONG-uri echivalează conceptual cu reducerea ES la inserția grupurilor vulnerabile. Contribuția ONG-urilor în ES este semnificativă dar nu singulară.

Denumirea primei variante din al doilea scenariu ar fi putut să fie „cooperative sociale” corespunzător altor state europene (Belgia, Italia, Luxemburg, Polonia). Această sintagma umbrelă ar fi promovat indirect ideea de cooperative ca actor principal al ES. Riscul ar fi fost neasumarea apartenenței la cooperative sociale ca definiție umbrelă din partea altor entități de ES din România (asociații, fundații, CAR-uri șamd). Similar altor țări post-comuniste, conotația negativă a cooperăției dublată de gradul de informare și conștientizare relativ scăzut al cetățenilor ar scădea implicarea în activitățile ES.

Denumirea celei de a doua opțiuni din al doilea scenariu ar fi putut să fie „întreprinderi de inserție socială” similar literaturii europene. Opțiunea pentru întreprinderi sociale de inserție s-a bazat pe evidențierea diferenței față de întreprinderi sociale în ceea ce privește angajarea grupurilor vulnerabile.

Prezentăm în continuare scenariile de explorare a potențialului ES din România cu precizarea că unele direcții de acțiune sunt valabile indiferent de scenariul pentru care s-a optat. Recomandăm tratarea cu prioritate a direcțiilor de acțiune comune tuturor celor trei scenarii.

Pentru a progresa în dezvoltarea unuia dintre cele două scenarii vom face un număr de cinci recomandări cheie pentru fiecare scenariu. Urmând aceste scenarii prin adoptarea recomandărilor, ne așteptăm ca decidenții politici să inducă schimbări vizibile asupra ES din România.

Tabel 5. Scenarii pentru dezvoltarea economiei sociale în România

Nr.	Cadrul	Domeniul	Scenariul 1		Scenariul 2	
			Întreprinderi sociale	2.1. Întreprinderi sociale	2.2. Întreprinderi sociale de inserție	
1.	Financiar	Surse de finanțare din sistemul bancar pentru dezvoltarea ES	Informarea întreprinderilor sociale asupra surselor de finanțare din sistemul bancar pentru dezvoltarea ES			
			Informarea și conștientizarea băncilor asupra rolului pe care îl pot juca în susținerea ES din România			
			Menționarea explicită a întreprinderilor sociale în rândul solicitanților eligibili			
			Cointeresarea băncilor în adaptarea programelor internaționale în vederea dezvoltarea ES din România			
					Menționarea întreprinderilor sociale în rândul solicitanților eligibili	
					Menționarea întreprinderilor sociale de inserție în rândul solicitanților eligibili	
			Asistență tehnică pentru solicitanții eligibili la elaborarea cererilor de finanțare			
			Asistență tehnică pentru o perioadă de 1-3 ani acordată întreprinderilor sociale finanțate			
				Atragerea și promovarea băncilor de finanțare etică și solidară		
				Programe de finanțare pentru întreprinderi sociale		
				Programe de finanțare pentru întreprinderi sociale de inserție		
2.	Legal	Reglementarea domeniului ES	Informarea întreprinderilor sociale asupra programelor europene pentru dezvoltarea ES			
			Menționarea întreprinderilor sociale în cadrul solicitanților eligibili			
					Menționarea întreprinderilor sociale în rândul solicitanților eligibili	
					Menționarea întreprinderilor sociale de inserție în rândul solicitanților eligibili	
		Asistență tehnică pentru solicitanții eligibili la elaborarea cererilor de finanțare				
				Adoptarea legii ES		
				Facilități fiscale pentru întreprinderi sociale		
				Facilități fiscale pentru întreprinderi sociale de inserție		
3.	Instituțional	Construcție instituțională	Evaluarea eficienței reglementărilor de funcționare a întreprinderilor sociale din România			
			Evaluarea eficienței reglementărilor de sprijinire a angajării grupurilor vulnerabile			
				Reglementarea întreprinderilor sociale		
				Reglementarea întreprinderilor sociale de inserție		
				Mecanisme de susținere inclusiv financiare		
				Mecanisme de susținere complementare dar nu exclusive		
4.	Social	Nivel de acceptare și conștientizare	Elaborarea unui sistem de indicatori statistici pentru monitorizarea și evaluarea performanțelor întreprinderilor sociale			
			Elaborarea unei strategii naționale de dezvoltare a ES			
				Asumarea responsabilității instituționale exclusive sau partajate pentru dezvoltarea ES în România		
		Elaborarea unor planuri locale de dezvoltare a ES				
		Gestionarea resurselor locale pentru susținerea întreprinderilor sociale în folosul comunității				
4.	Social	Implicarea cetățenilor	Informarea și educarea cetățenilor cu privire la ES			
			Stimularea comportamentului financiar responsabil social			
		Promovarea programelor de voluntariat				
		Adoptarea unor mecanisme financiare de stimulare a implicării cetățenilor				

Indiferent de scenariul selectat, informarea entităților de ES cu privire la sursele de finanțare și la programele europene, menționarea întreprinderilor sociale în rândul solicitanților eligibili și asigurarea asistenței tehnice pentru solicitanții eligibili sunt esențiale. Întreprinderile sociale au nevoie de susținere financiară pentru activitățile lor iar băncile și programele europene îl pot oferi.

Finanțarea ES se poate realiza prin instituții specializate în susținerea financiară a întreprinderilor sociale sau cele *mainstream* deserving clienții eligibili care își plătesc datoriile. Promovarea „capitalului răbdător” din prima categorie răspunde specificului inițiativelor antreprenoriale din ES. Implicarea autorităților publice în finanțare poate facilita și cataliza interesele investitorilor indiferent de experiența anterioară în finanțarea întreprinderilor sociale (Kuhle, 2007:226; Fraçzak *et al*, 2008:44-5; Varga, 2012:28; Daniele, 2010:25-32). Finanțarea întreprinderilor sociale de către investitori, corporații și autorități publice implică parcurgerea unor pași comuni paraleli dar complementari: prioritizarea motivelor de implicare, definirea unei strategii și alegerea abordărilor pentru a o îndeplini (Power *et al*, 2012:4).

În contextul globalizării și competiției internaționale, sensibilizarea băncilor pentru dezvoltarea ES depinde de îmbrățișarea principiilor finanțării etice și solidare. CSR este confundată adeseori cu ES deși cele două concepte abordează diferit piața muncii. Reducerea ES la CSR și cosmetizarea programelor CSR în numele ES riscă să nu reușească să sprijine entitățile de ES. Alte provocări ale deschiderii sistemului bancar față de dezvoltarea ES sunt: influența redusă a statului asupra strategiei băncilor și funcționarea băncilor conform principiilor internaționale. În contextul crizei economice, băncile tind să consolideze modelele internaționale de succes.

Riscul de creditare este în prezent de 100% pentru toți agenții economici care apelează la piața financiar-bancară. Din cauza conturilor de provizioane care trebuie obligatoriu create în funcție de suma împrumutată, accesul la sistemul de creditare este limitat. Similar programelor „Prima casă” sau „Banca pentru locuințe” se poate adopta un sistem de garantare guvernamentală care să faciliteze întreprinderilor sociale accesarea pieței financiar-bancare. Recomandăm elaborarea unei metodologii de încadrare a întreprinderilor sociale în procedurile de evaluare a riscului de credit.

Proiectul de lege a ES elaborat de MMFPS (2012a) prevede faptul că întreprinderile de inserție socială ar putea beneficia de facilități din partea administrației publice locale prin acordarea de microcredite. O astfel de facilitate poate fi extinsă către întreg spectrul entităților întreprinderilor sociale nu doar către întreprinderile de inserție socială. Înființarea unor instituții de creditare-finanțare dedicate întreprinderilor sociale va facilita accesarea fondurilor.

Adoptarea unei legi a ES în România suscită interesul publicului și este susținută ca „o bună indicație despre conștientizarea, la nivel politic, a problematicii” (ADV, 2011:12) în măsura în care nu „strică” ce s-a clădit de-a lungul timpului pentru fiecare formă juridică de organizare. Recunoașterea ES și solidare în Franța (sfârșitul anilor 1980), în regiunea valonă a Belgiei (1990), în Luxemburg și legiferarea ES în Belgia (2008), Grecia și Spania (2011) au contribuit la recunoașterea rolului jucat în asigurarea bunăstării individuale în relația dintre stat și piață. Proiecte de lege a ES au fost inițiate în 2012 în Polonia și Portugalia. Un proiect pentru reglementarea economiei solidare a eșuat în Franța (MMFPS, 2010a:97; ADV, 2011:13; Chaves *et al*, 2012:29, 48).

Indiferent de scenariul adoptat, se impune evaluarea eficienței reglementărilor privind funcționarea întreprinderilor sociale și ocuparea grupurilor vulnerabile. În funcție de rezultatele celor două exerciții complementare dar independente, se poate decide revizuirea legislației.

Presupunând adoptarea uneia dintre variantele celui de al doilea scenariu (2.1. Întreprinderi sociale sau 2.2. Întreprinderi sociale de inserție), finanțarea este următorul aspect care trebuie rezolvat.

Decizia de a oferi sprijin financiar doar întreprinderilor de inserție socială ar scădea interesul altor întreprinderi sociale de a participa la demersurile de înregistrare și eventuală atestare menționate acum în proiectul de lege (art. 9). S-ar obține un efect invers celui scontat de coagularea a întreprinderilor sociale. Recomandăm identificarea unor mecanisme de susținere financiară a tuturor întreprinderilor sociale (de exemplu în cazul start-up), în special dar nu exclusiv a întreprinderilor de inserție socială. Întreprinderilor sociale pot fi susținute și prin direcționarea unei cote din „2% din impozitul pe venit” nedistribuit de către contribuabili. Acesta nu exclude direcționarea a 2% direct de către cetățeni pentru ES.

Scutirea întreprinderilor sociale cu un număr minim de angajați⁹¹ de la plata taxelor de autorizare la înființare /reautorizare determină creșterea numărului de angajați în ES similar trendului european. Recomandăm scutirea de plata impozitului pe profit în cazul întreprinderilor sociale cu un număr minim reglementat de angajați care respectă condiția ca cel puțin 75% din fondul obținut prin scutire să fie reinvestit pentru restructurare sau pentru achiziționarea

⁹¹ Aproape o treime din populația adultă a României activează în sectorul ES. Totuși, marea majoritate (cca. 90%) sunt membri CARS și CARP, în timp ce majoritatea entităților de ES au sub zece membri (MMFPSPV, 2013:41). Numărul mediu de angajați în entitățile de ES este relativ scăzut (4 salariați) are ca efect diminuarea impactului asupra capacității de ocupare a forței de muncă. Adoptarea unor facilități fiscale care să fie acordate entităților de ES cu un anumit număr angajați ar putea determina o creșterea a numărului de angajați în sectorul ES într-o direcție similară cu trendul european. Evident ca pragul minim de angajați trebuie să fie superior mediei actuale de 4. De exemplu, ar putea fi folosit ca prag numărul minim de angajați stipulat de recomandarea Comisiei CE 361/2003 pentru întreprinderile mici și mijlocii, cel puțin 10. Pragul de 10 angajați pentru definirea întreprinderilor mici și mijlocii a fost utilizat și în România până în 2012, conform Legii 346/2004.

de echipamente tehnologice, mașini, utilaje, instalații de lucru și/sau amenajarea locurilor de muncă, în condițiile prevăzute de Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare.

În strânsă legătură cu susținerea întreprinderilor sociale din România dar indiferent de scenariul adoptat, recomandăm elaborarea unui sistem de indicatori statistici pentru monitorizarea și evaluarea performanțelor întreprinderilor sociale, introducerea în România a conturilor satelit. Demersul fundamentează evaluarea și monitorizarea obiectivelor Strategiei naționale de dezvoltare a ES.

Indiferent de scenariul asumat, demersurile legislative întreprinse până în prezent ne îndreptătesc să considerăm că MMFSPV și-a asumat responsabilitatea instituțională pentru dezvoltarea ES în România.

Elaborarea unei Strategii naționale de dezvoltare a ES implică analiza responsabilităților diferiților actori instituționali ai administrației publice centrale și locale în raport cu ES. Înființarea unei comisii interministeriale pentru ES gestionată de MMFSPV ar asigura legătura cu toți actorii interesați, inclusiv forurile de reprezentare a intereselor întreprinderilor sociale la nivel central.

Includerea ES în strategiile regionale/județene de dezvoltare și în planurile de dezvoltare locală ar accelera eforturile de dezvoltare a domeniului. Elaborarea unor planuri locale de dezvoltare a ES poate fi responsabilitatea unei comisii locale subordonate compartimentului pentru ES de la nivel central.

Rezolvarea problemelor sociale cu care se confruntă comunitatea depinde de capacitatea de mobilizare eficientă a resurselor locale disponibile. Angrenarea factorilor decidenți locali și abordarea unei strategii de dezvoltare comunitară de jos în sus impune identificarea nevoilor comunității. Promovarea parteneriatului public-privat permite identificarea nevoilor comunității și a posibilelor soluții prin activități specifice ES.

Directivile 2004/17/CE1 și 2004/18/CE2 privind reglementarea achizițiilor publice la nivel european permit formularea unor criterii de selecție care să valorizeze aspecte sociale, cu condiția „ca acestea să fie relevante pentru obiectul contractului (...) să fie proporționale cu cerințele acestuia și sub rezerva conformității cu principiile rentabilității și accesului egal pentru toți furnizorii din UE” (CE, 2010:5). Un astfel de demers este prefigurat și în proiectul de lege al ES propus de MMFSPV (2012a) (Art. 19) și susținut de întreprinderile sociale (de exemplu ADV, 2011:31-2). Autoritățile publice centrale și locale pot recunoaște, stimula și promova activitatea întreprinderilor sociale prin introducerea unor criterii care să le favorizeze în procedurile pentru atribuirea contractelor de achiziție publică, a contractelor de concesiune de lucrări publice și a contractelor de concesiune de servicii.

Conform principiilor achizițiilor publice responsabile social, se poate reglementa o cotă minimă din bugetul autorității contractante pentru a fi alocat contractelor cu întreprinderilor sociale.

Promovarea principiilor achizițiilor publice responsabile social se poate realiza și prin dreptul de preemțiune atribuit întreprinderilor sociale locale la contractarea produselor și serviciilor de către autoritățile administrației publice locale.

Asocierea întreprinderilor sociale în federații recunoscute la nivel internațional și național permite o mai bună reprezentare a intereselor acestora și o consultarea în decizii strategice cu impact asupra activității lor. O astfel de asociere ar permite întreprinderilor sociale să construiască un *brand* robust al ES inclusiv desfășurarea unor campanii de mediatizare a mărcii ES.

Conceptul, principiile și valorile ES sunt puțin cunoscute de către publicul larg ceea ce împiedică implicarea cetățenilor în ES. Promovarea ES contribuie la acceptarea și conștientizarea activităților de ES. În vederea creării oportunităților de informare despre ES dar și de consiliere în vederea înființării întreprinderilor sociale se pot organiza periodic campanii de informare și conștientizare. Diseminarea informațiilor privind exemple de bună practică în ES cu potențial de replicare sau procedurile de înființare a unei întreprinderilor sociale pot fi realizate prin intermediul centrelor de informare și consiliere județene. Acestea pot colabora cu compartimentele județene pentru ES.

Implicarea cetățenilor este condiționată de acceptarea valorilor ES și conștientizarea impactului activităților ES. Unul dintre obstacole este ecoul în memoria socială a experienței colectivizării din perioada regimului comunist. Elementele definitorii ale procesului de acceptare și conștientizare a ES intervin în perioada inițială a socializării secundare, școala fiind cel mai prolific agent de socializare. Implicarea activă a cetățenilor în ES este catalizată de dobândirea și interiorizarea unor cunoștințe și abilități de solidaritate, participare și responsabilitate socială, de asimilarea cunoștințelor teoretice despre ES, precum și de parcurgerea unor stagii de practică în întreprinderilor sociale. Introducerea în programele de educație gimnaziale și liceale a unor discipline / unități de lecție despre ES va crește nivelul de informare al viitorilor antreprenori și cetățeni.

Dezvoltarea sectorului de IMM-uri în general, cel de ES în special este favorizată de participarea la cursuri de pregătire antreprenorială, managerială și de specialitate inclusiv la nivel universitar (Hodorogel, 2011:124; Nicolescu *et al*, 2013:29, Borzaga *et al*, 2013:90). Prin proiectele FSE au fost organizate cursuri de master și postuniversitare pe tema ES și au fost introduse în COR standardele 112032 de antreprenor în ES, 112036 de manager de întreprindere socială și 341206 de specialist în ES. Recomandăm continuarea programelor prin subvenționarea locurilor de la bugetul de stat pentru învățământul superior. Recomandăm elaborarea standardului pentru consilier pentru inserție

socială și organizarea și accesibilizarea cursurilor pentru toți cei interesați. Finalizarea adoptării de către România a cadrului european de calificări și armonizarea sistemului european de credit în învățământul vocațional și pregătire (ECVET) ar permite formalizarea cunoștințelor dobândite informal, relevante pentru populația cu nivel scăzut de educație dar cu diverse depinderi meșteșugărești.

Implicarea în ES se sprijină pe promovarea unor programe de voluntariat dar și adoptarea unor mecanisme financiare de stimulare a implicării cetățenilor. Similar experienței europene (Belgia, Danemarca, Franța, Olanda) recomandăm introducerea sistemului de bonusuri de donații. Oricine donează sau cotizează către fondurile de creditare-finanțare, primește *bonusuri* pe care le poate utiliza în achiziționare unor produse sau servicii oferite de întreprinderilor sociale.

Autoritățile publice pot elibera vouchere de ES către cetățenii care vor să achiziționeze produse și servicii de la întreprinderi sociale. Subvenționarea acestora se poate face în cazul acordării către persoanele vulnerabile care pot astfel să beneficieze de sprijin în diverse activități casnice pe care din diferite motive nu le mai pot realiza (curățenia în casă, cumpărăturile sau spălarea rufelor pentru persoane vârstnice).

Finanțarea întreprinderilor sociale pe baza parteneriatului public-privat se poate baza pe implicarea autorității publice locale alături de un finanțator, o entitate publică sau privată care asigură asistența tehnică și, nu în ultimul rând întreprinderea socială. Susținerea întreprinderilor sociale de la momentul înființării pe o perioadă de 1-3 ani de la înființare asigură supraviețuirea lor pe piață.

Evaluarea costurilor implicate și a efectelor pe termen scurt, mediu și lung pot fundamenta opțiunea pentru unul dintre scenariile prezentate mai sus. Indiferent de scenariul asumat, recomandăm elaborarea Strategiei naționale de dezvoltare a ES și a unui plan de acțiune cu obiective măsurabile care să permită evaluarea progresului înregistrat.

BIBLIOGRAFIE

Alexandrescu, A. (2013). Pentru că le pasă! Atelierul de împletituri din Tămașda în Stănescu, S. M.; (coordonator), Alexandrescu, A.; Bojincă, M.; Ernu, S.; Rădulescu, L. *Modele de întreprinderi sociale pentru persoane de etnie romă*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, www.profitpentruoameni.ro

Alexandrescu, F. (2011). Funcția socială a sectorului din regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est, în Stănescu, S. M., Cace, S. Alexandrescu, F., (coordonatori); *Între oportunități și riscuri: oferta de economie socială în regiunile de dezvoltare București Ilfov și Sud Est*, Editura Expert, București, www.iccv.ro

Anca, C. (2012). *Compendiu de idei de afaceri și modele de bună practică*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.economiesocialapentruromi.ro

Angheluță, A.; Nemțanu, M.; Vonțea, A. (2013). Corporate motives of supporting a social cause. Evidence from the Romanian banking market în *Transformations in Business & Economics*, Vol. 12, No 1A (28A)

Arpinte, D.; Cace, S., Scoican, A. (coordonatori); Alexandrescu, F.; Briciu, C.; Mihalache, F.; Neagu, G.; Neagu, A.; Preoteasa, A. M.; Preotesi, M.; Petrescu, C.; Stănescu, I.; Tomescu, C.; Vasile, M.; (2010). *Economia socială în România: două profiluri regionale*, Editura Expert, București, www.iccv.ro

Asiminei, R.; (2012). *Raport analiză calitativă secundară*, Raport de cercetare elaborat în proiectul Modelul Economiei Sociale în România, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (raport nepublicat)

Barna, C.; Ionescu, C.; Mișu, S.; Vameșu, A. (coordonatori), (2012). *Ghidul managerului de întreprindere socială*, Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile www.ies.org.ro

Borzaga, C.; Galera, G.; Nogales, R. (coordonatori); (2008). *Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation – an examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, United Nations Development Programme Bratislava Regional Bureau, EMES European Research Network

Borzaga, C.; Salvatori, G.; Bodini, R. Galera, G. (2013). *Social economy and social entrepreneurship – Social Europe guide*, volume 4, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. Luxembourg

Cace, S. (coordonator); Arpinte, D.; Scoican, A.; Theotokatos, H.; Koumalatsou, E.; (2010a). *Economia socială în Europa*, Editura Expert, București, www.iccv.ro

Cace, S. (coordonator), Nicolăescu, V.; Scoican, A. N.; (2010b). *Cele mai bune practice în sectorul economiei sociale în Grecia și în alte state ale Uniunii Europene*, Editura Expert, București www.iccv.ro

Cace, S.; Stănescu, S. M. (2011). Percepția cadrului instituțional și legislativ de către reprezentanții entităților de economie socială în Stănescu, S., M.; Cace, S.; Alexandrescu, F. (coordonatori), *Între oportunități și riscuri: oferta de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est*, Editura Expert, București www.iccv.ro

Cace, C.; Sfetcu, L.; Koutmalaous, E.; Nicolăescu, V. (2012). *Incluziunea femeilor și grupurilor roma excluse social Paradigma „de jos în sus – bune practici ale economiei sociale*, Editura Expert, București

Chaves, R.; Monzón, J. L. (2012). The Social Economy in the European Union, Centre International de Recherches et d'Information sur l'économie publique, sociale et coopérative, The European Economic and Social Committee, www.ciriec.ulg.ac.be

Chaves, R.; Monzón, J. L. (2012). *The social economy in the European Union*. European Economic and Social Committee, Summary of the Report drawn up for the European Economic and Social Committee by CIRIEC www.ciriec.ulg.ac.be

Comșa, M.; Moșteanu, O. (2011). *Studiu privind economia socială în comunitățile multietnice*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca www.edrc.ro/docs/docs/economie-sociala/Raport-de-cercetare.pdf

Constantin F. (2008). *Endurance: the Challenge for the Social Economy in Cementing the Bridge from Employment to Inclusion. Romania National Report*, Caritas Romania Confederation www.bridgesforinclusion.reapn.org

Constantinescu, Ș. (2012). *Atlasul Economiei Sociale România 2012*, Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, www.ies.org.ro

Crângașu, D. (2013). Romania – *country summary*, Caritas Romania Confederation www.caritas-europa.org/module/FileLib/130221GrowingCrisis-RomaniaCountrySummary.pdf

Daniele, D. (coordonator), Bucquois de P.; Nicholls, J.; Roda de F.; Richardson, K.; Guene, C.; (2010). *Learning for a change – a better future for the social economy – baseline study*, Ministry of Regional Development Poland, www.diesis.coop

Demireva, T.; Macheva, Z. (2012). *The social economy în Bulgaria – rediscovered innovation strategy for future social and economic development*, Comment paper Bulgaria, Peer review on the social economy, Franța, 2012 www.ec.europa.eu/social

Dragotoiu, A.; Marinoiu, A., (2011a). Incluziunea socială, motorul dezvoltării economiei sociale în Stănescu, S. M.; Cace, S. (coordonatori) *Alt fel de ocupare: cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est*, Editura Expert, București www.iccv.ro

Dragotoiu, A.; Marinoiu, A.; Stănescu, S. M. (coordonatori), Vasile, V.; Vețan, M.; Gatman, A.; Bussi, P.; Dupres, A.; (2011b), *Solidaritatea, o nouă sursă de putere economică*, Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale www.serviciisociale.ro

Durnescu, I.; Descarpes, P. (2012). *Studiu privind dezvoltarea unui mecanism integrat inter-instituțional în vederea reintegrării foștilor deținuți în societate*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.suntemprodusulmediului.ro

Fraçzak, P.; Wygnański, J. (2008). *The Polish Model of the Social Economy: Recommendations for Growth – an invitation for discussion*, Foundation for Social and Economic Initiatives, Warsaw, Poland

Galera, G. (2004). The evolution of the co-operative form: an international perspective în Borzaga, C.; Spear, R. (coordonatori); *Trends and challenges for Co-operatives and Social Entreprises in developed and transition countries*, Edizioni B1

Ganea, O. (coordonator), Simionescu, A.; Boța, I.; Popa, M. (2011). *Reciclarea deșeurilor, o piață emergentă – raport privind piața muncii în domeniul gestiunii deșeurilor în România*, www.eco-social.ro

Hatos, A., (2007). *Dezvoltarea comunitară participativă în Zamfir, C. și Stănescu, S. M. (coordonatori), Enciclopedia dezvoltării sociale*, Editura Polirom, Iași

Hodorogel, R. G. (2011); *Criza economică globală. Provocări pentru IMM-urile din România*, Economie teoretică și aplicată, volumul XVIII, no. 4(557) www.store.ectap.ro/articole/584_ro.pdf

Hurrle, J.; Ivanov, A. (2012). *ESF and the Roma in Slovakia – results from a study on the territorial distribution of Roma-relevant ESF projects (2007-13) and their impact on Roma communities in Slovakia*, www.euromanet.eu/upload/66/77/EURoma__Bratislava__ESF_AND_THE_ROMA_IN_SLOVAKIA.ppt#256,1,Slide 1

Ilie, S. (2010). *Ocupare. Meserii și calificări în Cace, S.; Preoteasa, A., M.; Tomescu, C.; Stănescu, S. M. (coordonatori), Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi* *Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populație de romi din România*, Editura Expert, București www.soros.ro www.iccv.ro

Jeliazkova, M. (2004). *The co-operative model in Bulgaria: prospects and problems of the social economy* Borzaga, C.; Spear, R. (coordonatori); *Trends and challenges for Co-operatives and Social Entreprises in developed and transition countries*, Edizioni B1

Koral, J. (2008). *Social Integration Centres*, în Gosk, I.; Klaus, M.; Sienicka, A. (coordonatori) *Social Economy Entreprises – a practical guide for employment counsellors*, Foundation for Social and Economic Initiatives, Warsaw

Kuhle, H. (2007). *The experience of Public-private Partnerships în Financing Entrepreneurship in Eastern Germany and Poland* în Giguère, S. (coordonator), *Local innovation for Growth in Central and Eastern Europe*, Local Economic and Employment Development, Organisation for Economic Co-operation and Development,

Lambrou, M.; Petrescu, C. (2012). *Social Economy status quo in Romania. Profile, structure trends, main policy issues*. National Conference on Social Economy, noiembrie 2012, București

Nicolăescu, V.; Cace, S.; Koumalatsou, E. (2011b). *Economia socială - analiză comparativă în opt state membre ale Uniunii Europene*, Editura Expert, București

Nicolescu, O. (coordonator) (2008). *Volumul de prezentare a rezultatelor proiectului NETIMM – crearea de rețele de IMM-uri – modalitate inovativă de creștere a competitivității și adaptabilității IMM-urilor din România*, Consiliul Național al Întreprinderilor Private Mici și Mijlocii din România (CNIPIIMMR)

Nicolescu, O. (coordonator); Isaic-Maniu, A.; Drăgan, M.; Nicolescu, C.; Bâra, O. M.; Borcoș, M. L.; Lavric, V.; Anghel, F. (2012). *Carta albă a IMM-urilor din România 2012*, ediția a X-a, Consiliul Național al Întreprinderilor Private Mici și Mijlocii din România (CNIPIIMMR); Agenția pentru Implementarea Programelor și Proiectelor

pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii (AIMMIMM); Fondul Român de Contragarantare S.A.; Manager Institutul de Management și Marketing Internațional www.immromania.ro/stiri_fisiere/carta-alba-a-imm-urilor-din-romania-2012-6062.pdf

Nicolescu, O. (coordonator); Isaic-Maniu, A.; Drăgan, M.; Nicolescu, C.; Bâra, O. M.; Borcoș, M. L.; Lavric, V.; Stoian, G. (2013). *Carta albă a IMM-urilor din România 2012*, ediția a XI-a, Consiliul Național al Întreprinderilor private Mici și Mijlocii din România; Ministerul Economiei, Departamentul pentru IMM-uri, Mediu de Afaceri și Turism; Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați din România; www.avocatnet.ro/UserFiles/articleFiles/1374440400_Prezentare%20carta%20alba%20a%20imm-urilor%20din%20romania%202013.pdf

Paulischin, H.; Korhonen, P.; Mihalache, C.; Sălăjanu, F.; Ovidiu, H. (2007). *Povești de succes Parteneriate pentru egalitate de șanse* www.ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/succes_stories_phare_ro.pdf

Pisică, S.; Vasile, V.; Voineagu, V. (2012). *Piața muncii între formal și informal*, Editura Expert, București

Rădulescu, L. (2013). *Sănătate Dulce în Stănescu*, S. M. (coordonator) Rădulescu, L.; Alexandrescu, A.; Bojincă, M.; Ernu, S.; *Modele de întreprinderi sociale pentru beneficiari de venit minim garantat*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, www.profitpentuoameni.ro

Scutaru, C.; (2007). Responsabilitatea socială a corporațiilor în Zamfir, C.; Stănescu, S.M. (coordonatori) *Enciclopedia dezvoltării sociale*, Editura Polirom, Iași

Spear, R. (2008). *The social economy from the perspective of active inclusion: employment opportunities for people far from the labour market, peer review in social protection and social inclusion*, European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, www.peer-reviewsocial-inclusion.eu

Spear, R. (2013). *L'Economie sociale - préparer le terrain pour des réponses innovantes face aux défis actuels*, Commission Européenne, Direction Générale de l'Emploi, des Affaires Sociales et de l'Inclusion www.ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1024&langId=en

Stănescu, S. M. (2011). *Aleea Livezilor, Ferentari – structură ocupațională marginalizată în Botonogu*, F. (coordonator), *Comunități ascunse: Ferentari*, Editura Expert, București www.iccv.ro

Stănescu, S. M.; Cace, S. (coordonatori); Achimescu, V.; Botonogu, F.; Dima, D.; Drăgoteiu, A.; Ilie, S.; Marinoiu, A.; Pavel, R.; Preoteasa, A., M.; Stanciu, M.; Stănescu, I.; Ștefănescu, Ș.; Tomescu, C. (2011a). *Alt fel de ocupare - cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare București Ilfov și Sud Est*, Editura Expert, București, www.iccv.ro

Stănescu, S. M. (2012). *Provocările procesului de îmbunătățire a cadrului legal de funcționare a entităților de economie socială – regiunile de dezvoltare Sud-Est și București Ilfov*, în *Revista Europeană de Economie Socială*, anul II, nr. 1/ 2012 www.rees.ro

Stănescu, S. M. (coordonator), Asiminei, R.; Rusu, O.; Vîrjan, D. (2012a). *Profit pentru oameni - Raport de deschidere* în cadrul proiectului Modelul Economiei Sociale în România, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, www.profitpentuoameni.ro

Stănescu, S.M.; Luca, C.; Rusu, O.; (2012b). *Reglementări cu impact comunitar și național asupra domeniului economiei sociale*, în *Revista de Economie Socială*, Editura Hamangiu, vol. 2, nr. 2/ 2012, www.profitpentuoameni.ro

Stănescu, S. M.; Dragoteiu, A.; Marinoiu, A. (2012c). *Beneficiile de asistență socială gestionate de Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale în Revista Calitatea Vieții*, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, XXIII, nr. 3, 2012, www.revistacalitateavietii.ro

Stănescu, S. M. ; Neguț, D. (2012d). *De la idee la profit : cum să înființezi o întreprindere de economie socială în România?*, Editura Expert, București, www.iccv.ro

Stănescu, S.M. (2013a). *Inventar al principalelor tipuri de cercetări și studii care s-au realizat în România privind economia socială*, prezentare susținută în cadrul conferinței internaționale Practici de economie socială și solidară cu potențial de dezvoltare în România, Atelierul 5 Resurse locale, naționale și internaționale care pot susține dezvoltarea economiei sociale, organizată de CRIES și Universitatea de Vest din Timișoara, Timișoara, 16.05.2013

Stănescu, S. M., (2013b). *Cadrul instituțional cu impact asupra economiei sociale*, în *Revista de Economie Socială*, vol. III, iulie 2013, nr. 3/ 2013, Editura Hamangiu www.profitpentuoameni.ro

Stănescu, S.M.; Asiminei, R., Vîrjan, D. (2013a). *Raport de analiză a recomandărilor propuse de specialiștii în incluziune socială participanți la seminariile de informare pe tema economiei sociale*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, proiectul Modelul Economiei Sociale în România, (raport republicat)

Stănescu, S. M. (coordonator); Alexandrescu, A.; Bojincă M.; Ernu, S.; Rădulescu, L. (2013b). *Modele de*

întreprinderi sociale pentru persoane de etnie romă, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro

Stănescu, S. M. (coordonator), Bojincă M.; Alexandrescu, A.; Ernu, S.; Rădulescu, L. (2013c). *Modele de întreprinderi sociale pentru tineri peste 18 ani care părăsesc sistemul instituționalizat de protecție a copilului*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro

Stănescu, S. M. (coordonator), Ernu, S.; Alexandrescu, A.; Bojincă M.; Rădulescu, L.; (2013d). *Modele de întreprinderi sociale pentru persoane cu dizabilități* Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro

Stănescu, S. M. (coordonator); Rădulescu, L.; Alexandrescu, A.; Bojincă M.; Ernu, S. (2013e). *Modele de întreprinderi sociale pentru beneficiari de venit minim garantat*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro

Stănilă, G.; Cace, C. (2011). *Organizațiile mutuale și economia socială*, Editura Expert, București, www.iccv.ro

Strečanský, B.; Stoláriková, K. (2012). Social Economy and Social enterprises in Slovakia în *Civil Szemle* nr. 2012/4, www.cpf.sk/files/files/Pages%20from%20CivSzle_2012_4_web.pdf

Petrescu, C. (2012). *Ghid de bune practici în dezvoltarea întreprinderilor sociale pentru comunitățile de romi*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, www.economiesocialapentruromi.ro

Power, G.; Wilson, B.; Brandenburg, M.; Melia-Teevan, K.; Lai, J. (2012). *A framework for action: social enterprise & impact investing*, United Nations Global Compact, Rockefeller Foundation, Global Compact Office, United Nations

Preda, M. (coordonator), 2009. *Riscuri și inechități sociale în România*. Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice. Editura Polirom, Iași

Preoteasa, A. M.; Arpinte, D.; Hosu, I.; Cace, S.; Georgescu, A. V.; (2010). *Economia socială și grupurile vulnerabile*, www.economiesociala.anr.gov.ro

Rappelli, F. (2010). *Cercetare comparativă și identificarea modelelor de intervenție*, Istituto Regionale de Ricerca Della Lombardia www.federatia-filantropia.ro/wp-content/uploads/2012/03/cercetare_comparativa.pdf

Urse, D.; Dobre, E. (2012). *The social economy in Romania*, Comment paper Romania, Peer review on the social economy France 2012, Social economy - laying the groundwork for innovative solutions to today's challenges, www.ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1024&langId=en&newsId=1397&moreDocument=yes&tableName=news

Tancău, C.; Gheorghe, F.; Pușcaș, M.; Gorbănescu, A.; Mocanu, A. (2012). *Harta oportunităților de angajare – studiu privind responsabilitatea socială a întreprinderilor față de foștii deținuți*, Centrul Român pentru Educație și Dezvoltare Umană www.economiesociala.net

Vasiluță-Ștefănescu, M. (2013). *Diagnoza sociologică a profilului identitar al organizațiilor economiei sociale din Timișoara*, în Vasiluță-Ștefănescu, M. (coordonator) *Community-University research partnerships in social economy*, Editura Brumar, Timișoara

Varga, E. (2012). *Trade-offs Between Regulation and Fostering of Social Enterprises: the Case of EU Policies*, Nonprofit Enterprise and Self-Sustainability Team NESST Policy Position Paper, European Union www.issuu.com/nesster/docs/no_free_ride

Vîrjan, D. (2005). *Economie și politici sociale*, Editura Academiei de Studii Economice, București

Vlăsceanu, M. (2010). *Economie socială și antreprenoriat o analiză a sectorului nonprofit*, Editura Polirom, Iași

Zamfir, E.; Zamfir, C. (coordonatori), (1993). *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, Editura Alternative, București

Zamfir, C. (1999). *Politica socială efectivă: 1990-98* în Zamfir, C. (coordonator), *Politici sociale în România*, Editura Expert, București

Zamfir, C.; Stoica, L. G.; Stănculescu, M. S. (coordonatori), (2007). *Proiectarea dezvoltării sociale- ghid metodologic*, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română; Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București și Institutul Social Român; www.iccv.ro

Zamfir, C.; Stănescu, I.; Ilie, S. (coordonatori), Mihăilescu, A.; Preoteasa, A.; Scutaru, C.; Humă, C.; Tomescu, C.; Zamfir, E. (2010). *Raportul Social al ICCV. După 20 de ani: opțiuni pentru România*. www.iccv.ro

Zamfir, C. (coordonator), Ilie, S.; Scutaru, C.; Stănescu, I.; Zamfir, E. (2011). *România: răspunsuri la criză -*

Agenția Națională a Exportatorilor și Importatori din România (ANEIR), Agenția pentru Implementarea Programelor și Proiectelor pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii (AIMMIMM) și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România (2011). *Întreprinderile mici și mijlocii, responsabile social: modelul de integrare a responsabilității sociale corporative* www.undp.ro

Blocul Național Sindical, (2009). *Raport de cercetare* www.intreprinderesociala.ro

Caritas Europa, (2012). *Missing the train for inclusive growth*, Assessment of the 2012 NRP and proposals for 2013 annual growth survey, country specific recommendations and national policies, Europe 2020 Shadow report www.caritas-europa.org

Comisia Europeană, (2010). *Achiziții responsabile social. Un ghid al aspectelor sociale care trebuie luate în considerare în procedurile de achiziții publice*

www.ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=ro&pubId=606&furtherPubs=yes

Government of Romania (2008). Administrative capacity and quality of public services: sustainable development as a measure of good governance and quality of public policies in Government of Romania, Ministry of Environment and Sustainable Development; United Nations Development Programme, National Centre for Sustainable Development, *National Sustainable Development Strategy of Romania 2013-2020-2030*.

Guvernul României, Ministerul Mediului și Dezvoltării Durabile, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, Centrul Național pentru Dezvoltare Durabilă, (2008). *Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României Orizonturi 2013-2020-2030* www.strategia.ncsd.ro

Fondul Monetar Internațional (2012). *World Economic Outlook Database online* www.imf.org

Fundația Alături de Voi (2011). *Politici, practici și tendințe în Economia Socială în România și Uniunea Europeană în ansamblu* www.ropes.ro, www.unitatiprotejate.ro

Fundația pentru Dezvoltarea Asociațiilor de Ajutor Mutual (FDAAM) (2011). *Raport anual FDAAM 2011*, www.fdaam.ro

Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (2011). *Scrisoare de protest privind legea legea antreprenorului social* www.stiriong.ro

Fundația Soroș România (2011). RURES. *Diagnoza situației actuale privind dezvoltarea economiei sociale în spațiul rural*, www.rures.ro

Institutul Național de Statistică (2012). *Baza de date statistice TEMPO-Online* www.insse.ro

Instituto per la Ricerca Sociale, The Tavistock Institute Rehabilitation Foundation, The Research Institute for Quality of Life (2009). *Ex-post evaluation of the 2000-2006 ESF support of the Open Method of Coordination in Social Protection and Social Inclusion* www.ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=701&langId=en&internal_pagesId=619&moreDocuments=yes&tableName=INTERNAL_PAGES

Legea 566/2004 Legea cooperăției agricole, cu modificările și completările ulterioare, Text actualizat în 2007 publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 1236 din 22.12.2004

Legea 1/2005 privind organizarea și funcționarea cooperăției publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 172 din 28.02.2005

Legea 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, republicată, cu modificările și completările ulterioare publicată în Monitorul Oficial nr. 1006 din 18 decembrie 2006

Legea 292/ 2011 a asistenței sociale publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 905 din 20 decembrie 2011

Legea 248/ 2013 privind organizarea și funcționarea Consiliului Economic și Social publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 456 din 24 iulie 2013

Ministerul Fondurilor Europene (2012). *Condiționalități ex-ante pentru accesarea fondurilor europene 2014-2020* www.fonduri-ue.ro

Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale (2010a). *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată* www.mmuncii.ro

Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale (2010b). *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată – anexele raportului* www.mmuncii.ro

Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale (2012a). *Lege privind economia socială*, www.mmuncii.ro

Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale (2012b). *O piață incluzivă a muncii în mediul rural, Studiu național 2011-2012 Sărăcia, excluziunea socială și oportunitățile de muncă în rândul tinerilor din mediul rural*

www.eu-rural.ro/uploads/page_attachment/file/27/Raport_RO_241012.pdf

Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice (2013). *Analiză Socio-Economică pentru programarea Fondurilor Europene 2014-2020 în domeniul antreprenoriat și economie socială*. Comitetul Consultativ Tematic Ocupare, Incluziune socială și servicii sociale, grupul de lucru tehnic Antreprenoriat și economia socială www.mmuncii.ro www.fonduri-ue.ro

Parlamentul European (2012). *Rezoluția Parlamentului European din 20 noiembrie 2012 referitoare la inițiativa pentru antreprenoriatul social – Construirea unui ecosistem pentru promovarea întreprinderilor sociale în cadrul economiei și al inovării sociale* www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0429+0+DOC+XML+V0//RO

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România (2012). *Economia socială și comunitățile de romi romi – provocări și oportunități* www.economiesocialapentruromi.ro

Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM (2012). *Anuarul statistic al Uniunii Naționale a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM* www.ucecom.ro/romana/bfc/DocW/anuar20122.pdf

www.aippimm.ro

www.anofm.ro

www.anph.ro

www.centrocoop.com

www.creditcoop.ro

www.fdaam.ro

www.fn-omenia.ro

www.just.ro/MinisterulJusti%C8%9Biei/RegistruNa%C5%A3ionalONG/tabid/91/Default.aspx

www.madr.ro/ro

www.mfinante.ro

www.mmuncii.ro

www.onrc.ro

www.ucecom.ro

www.uncar.ro

ANEXE

Anexa 1. Volume privind economia socială în România

Sursa: Stănescu, S.M. (2013). Inventar al principalelor tipuri de cercetări și studii care s-au realizat în România privind economia socială, prezentare susținută în conferința Practici de economie socială și solidară cu potențial de dezvoltare în România, organizată de Asociația CRIES Centrul de Resurse pentru Inițiative Etice și Solidare și Universitatea de Vest din Timișoara, Timișoara, 16.05.2013 (variantă revizuită și îmbunătățită)

Nr	An	Titlu volum ⁹²
1.	1994	Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM (1994). <i>Anuarul statistic al Cooperăției Meșteșugărești din România</i>
2.	1995	Barbu, P. E. (1995). <i>Din istoria cooperăției de consum și de credit din România</i> , Editura Scrisul Românesc, Craiova, volumul I
3.		Galan, A. G. (1995). <i>Ce este cooperăția. Gândirea și sistemele cooperative din România</i> , Editura Bucovina, Iași
4.	1996	Cruceru, D. (1996). <i>Istoria și doctrina cooperatistă</i> , Editura Artifex, București, 1996
5.	2000	Barbu, P. E. (2000). <i>Din istoria cooperăției de consum și de credit din România</i> , Editura Universul, București, volumul II
6.	2004	Bold, I.; Drăghici, M. (2004). <i>Două secole de economie rurală și agrară, portrete și semnificații</i> , Editura Mirton, Timișoara
7.	2005	Vîrjan, D. (2005). <i>Economie și politici sociale</i> , Editura Academiei de Studii Economice, București
8.	2006	Hatos, A. (2006). <i>Colectivism după colectivism? Forme asociative de organizare în agricultura românească de tranziție: 1990-2002</i> , Editura Lumen, Iași
9.		Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM (2006). <i>Anuarul statistic al Cooperăției Meșteșugărești din România</i>
10.	2007	Paulischin, H.; Korhonen, P.; Mihalache, C.; Sălăjanu, F.; Ovidiu, H. (2007). <i>Povești de succes Parteneriate pentru egalitate de șanse</i> www.ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/succes_stories_phare_ro.pdf
11.	2008	Burada V. (2008). <i>Work Integration Social Enterprises as a tool for promoting inclusion</i>
12.		Constantin F. (2008). <i>Endurance: the Challenge for the Social Economy in Cementing the Bridge from Employment to Inclusion. Romania National Report</i> , Caritas Romania Confederation www.bridgesforinclusion.reapn.org
13.	2009	Boboc, I.; Boboc, V. (2009). <i>Management strategic Teorie și practici privind formele asociative de tip public, privat și ONG din agricultură</i> , Editura Pro Universitaria
14.		Pîrvu, D. (2009). <i>Premize pentru dezvoltarea întreprinderilor sociale în județul Argeș</i> , Studiu elaborat în cadrul proiectului Politici Publice și Întreprinderi Sociale, cofinanțat prin Programul Operațional de Cooperare Interregională, Consiliul Județan Argeș, Editura Sitech, Craiova
15.		Blocul Național Sindical (2009). <i>Raport de cercetare</i> www.intreprinderesociala.ro
16.		Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCECOM (2009). <i>Anuarul statistic al Cooperăției Meșteșugărești din România</i>
17.	2010	Arpinte, D.; Cace, S., Scoican, A. (coordonatori); Alexandrescu, F.; Briciu, C.; Mihalache, F.; Neagu, G.; Neagu, A.; Preoteasa, A. M.; Preotesi, M.; Petrescu, C.; Stănescu, I.; Tomescu, C.; Vasile, M.; (2010). <i>Economia socială în România: două profiluri regionale</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro ⁹³
18.		Bădescu, C. (2010). <i>Criză și fiscalitate. Studiu de caz: România. Studii de economie socială</i>

⁹² Organizate cronologic și în ordine alfabetică în funcție de primul autor

⁹³ Varianta în limba engleză Arpinte, D.; Cace, S., Scoican, A. (coord); Alexandrescu, F.; Briciu, C.; Mihalache, F.; Neagu, G.; Neagu, A.; Preoteasa, A. M.; Preotesi, M.; Petrescu, C.; Stănescu, I.; Tomescu, C.; Vasile, M.; 2010, Social economy in Romania: two regional profiles, Editura Expert, București, www.iccv.ro

Nr	An	Titlu volum ⁹²
19.	2010	Cace, S. (coordonator); Nicolăescu, V.; Scoican, A. (2010). <i>Cele mai bune practici în sectorul economiei sociale în Grecia și în alte state ale Uniunii Europene</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro ⁹⁴
20.		Cace, S. (coordonator); Arpinte, D.; Scoican, A.; Theotokatos, H.; Koumalatsou, E.; (2010). <i>Economia socială în Europa</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro ⁹⁵
21.		Chiribucă, D. (coordonator); Moldovan-Teslios, C.; Vieru, C.; Fizeșan, B.; Pop, C.; Jecan, D.; Brusturean, M.; Postelnicu, C.; Comșa, M.; Răcățău, I.; Fotiu, A. (2010). <i>Crearea și promovarea de instrumente de economie socială în scopul incluziunii pe piața forței de muncă a grupurilor defavorizate</i> Raport de cercetare cantitativă și calitativă, componenta A1, decembrie 2010 www.cluj2010.files.wordpress.com/2010/12/raport-economie-sociala-sectiunea-1.pdf
22.		Chirilă D.; Jora O.; Bolănu D.; Șerban D.; Ciocâlțeu A.; Vatamaniuc T.; Radu S. (2010). <i>Manual pentru profesioniști specialiști în incluziune socială</i> . Asociația TRANSCENA, www.economiesociala.anr.gov.ro/pdf/publicatii/manualul_formare_transcena.pdf
23.		Crișan, I. (2010). <i>Cooperarea de consum: evoluție, structuri, strategii de dezvoltare</i> , Editura Universitară, București,
24.		Cruceru, D. (2010). <i>Istoria și doctrina cooperatistă în România</i> , București, Artifex
25.		Dragotoiu, A.; Marinoiu, A.; Stănescu, S. M. (coordonatori); Bussi, P.; Capătă, D.; Cherecheș, F.; Derscanu, I.; Grigoraș, V.; Neaguț, D.; Osmalsky, N.; Vasile, V.; Valerio, C.; Vetro, S.; Vețan M.; Constant, J. (2010). <i>Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată</i> www.mmuncii.ro www.serviciisociale.info ⁹⁶
26.		Ion, C.I. (2010). <i>Incubatorul de Întreprinderi Sociale București-Ilfov, piața forței de muncă</i> , Blocul Național Sindical www.profitpentruoameni.ro/wp-content/uploads/2013/07/Raport-cercetare_BNS.pdf
27.		Preoteasa, A. M.; Arpinte, D.; Hosu, I.; Cace, S.; Georgescu, A. V.; (2010). <i>Economia socială și grupurile vulnerabile</i> , www.economiesociala.anr.gov.ro
28.		Rappeli, F. (2010). <i>Cercetare comparativă și identificarea modelelor de intervenție</i> , Instituto Regionale de Ricerca Della Lombardia www.federatia-filantropia.ro/wp-content/uploads/2012/03/cercetare_comparativa.pdf
29.		Vlăsceanu, M. (2010). <i>Economie socială și antreprenoriat o analiză a sectorului nonprofit</i> , Editura Polirom, Iași
30.		Confederația Sindicală Meridian (2010). <i>Economia socială Originile conceptului de economie socială</i> www.csnmeridian.ro www.economiesociala-alba.ro
31.		Organizația Națională Cercetării României, Filiala Brașov „Virgil Onițiu” (2010). <i>Economia socială – o alternativă pentru incluziunea socială?</i> www.ropes.ro/web/upload/documents/Economia-sociala-o-alternativa-pentru-incluziunea-sociala_1.pdf
32.		Alexandrescu, F.; Mihalache, F. (2011). <i>Economia socială și cooperativele</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
33.		Cace, S.; Nicolaescu, V. ; Scoican, A.; Rotaru, S. (2011). <i>Organizațiile neguvernamentale și economia socială</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
34.	Chiribucă, D. (coordonator); Moldovan-Teslios, C.; Vieru, C.; Răcățău, I.; Brusturean, M.; Fizeșan, B.; Pop, C.; Jecan, D.; Postelnicu, C. (2011). <i>Crearea și promovarea de instrumente de economie socială în scopul incluziunii pe piața forței de muncă a grupurilor defavorizate</i> – raport de cercetare cantitativă și calitativă, componenta A 2, februarie 2011 www.esimplu.ro/attachments/4319_raport-economie-sociala-A2.pdf	
35.	Chiribucă, D. (coordonator); Moldovan-Teslios, C.; Vieru, C.; Răcățău, I.; Brusturean, M.; Fizeșan, B.; Pop, C.; Jecan, D.; Postelnicu, C. (2011). <i>Crearea și promovarea de instrumente de economie socială în scopul incluziunii pe piața forței de muncă a grupurilor defavorizate</i> – raport de cercetare cantitativă și calitativă, componenta A 3, martie 2011 www.cluj2010ro.files.wordpress.com/2011/03/raport-economie-sociala-a3.pdf	
36.	Comșa, M.; Moșteanu, O. (2011). <i>Studiu privind economia socială în comunitățile multietnice</i> , Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca www.edrc.ro/docs/docs/economie-sociala/Raport-de-cercetare.pdf	

⁹⁴ Varianta în limba engleză Cace, S. (coordonator); Nicolăescu, V.; Scoican, A. 2010, Good practices in social economy in Greece and in other states of the European Union, Editura Expert, București, www.iccv.ro

⁹⁵ Varianta în limba engleză Cace, S. (coordonator); Arpinte, D.; Scoican, A.; Theotokatos, H.; Koumalatsou, E.; 2010, Social economy in Europe, Editura Expert, București, www.iccv.ro

⁹⁶ Varianta în limba engleză Dragotoiu, A.; Marinoiu, A., Stănescu S. M. (coord), Bussi, P.; Capătă, D.; Cherecheș, F.; Derscanu, I.; Grigoraș, V.; Neaguț, D.; Osmalsky, N.; Vasile, V.; Valerio, C.; Vetro, S.; Vețan M.; Constant, J.; 2010, Research report on social economy in Romania from a compared European perspective www.mmuncii.ro, www.ensie.org

Nr	An	Titlu volum ⁹²
37.		Cristescu, R.; Ionescu, V.; Lelininger, T.; Mardari, N.; Munteanu, C. ; Neamțu, M.; Senker, W.; Șari, F.; Șimandan R.; (2011). <i>Ordoliberalismul și economia socială de piață</i>
38.		Dragotoiu, A.; Marinoiu, A.; Stănescu S. M. (coordonatori); Vasile V.; Vețan M.; Gatman, A.; Bussi, P.; Dupres, A., (2011). <i>Solidaritatea, o nouă sursă de putere economică - Bune practici din economia socială</i> www.mmuncii.ro www.serviciisociale.info
39.		Ganea, O. (coordonator), Simionescu, A.; Boța, I.; Popa, M. (2011). <i>Reciclarea deșeurilor, o piață emergentă – raport privind piața muncii în domeniul gestiunii deșeurilor în România</i> , www.eco-social.ro
40.		Jitea M.; Ilea M.; Pocol C. B.; Mihai V. (2011). <i>Antreprenoriatul social si intreprinderile sociale</i> . Modul educațional 3. Asociația ProFamilia www.posdru.afiprofamilia.ro/docs/Materiale%20curs/program%20educational%201/MODUL%203%20-%20Antreprenoriatul%20social%20si%20intreprinderile%20sociale.pdf
41.		Mihalache, F.; Croitoru, A. (2011). <i>Mediul rural românesc: evoluții și involuții. Schimbare socială și antreprenoriat</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
42.		Neguț, A.; Nicolaescu, V.; Preoteasa, A. M., Cace, C. (2011). <i>Monitorizare și evaluare în economie socială</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
43.		Nicolăescu, V.; Cace, S.; Koumalatsou, E.; Preoteasa, A.M. (2011). <i>Îmbunătățirea incluziunii sociale prin economia socială - identificarea celor mai bune practici și inovații sociale</i> , Editura Expert, București
44.		Nicolăescu, V.; Cace, S.; Koumalatsou, E. (2011). <i>Economia socială - analiză comparativă în opt state membre ale Uniunii Europene</i> , Editura Expert, București
45.		Paullischin, H.; Rădulescu A.; Costin A. (2011). <i>Servicii de suport oferite persoanelor vulnerabile în procesul de integrare în companii sociale și pregătirea pentru transferul către economia formală</i> www.economiesociale-alba.ro
46.		Pocol C.B.; Jitea M.; Mihai V.; Ilea M.; Kantor E.V.; Popa L. (2011). <i>Managementul și marketingul întreprinderilor sociale</i> . Modul educațional 5. Asociația ProFamilia www.posdru.afiprofamilia.ro/docs/Materiale%20curs/program%20educational%201/MODUL%205%20Management%20si%20Marketing.pdf
47.	2011	Popescu, R. (2011). <i>Grupurile vulnerabile și economia socială, Romi și femeile în dificultate</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
48.		Stănilă, G.; Cace, C. (2011). <i>Organizațiile mutuale și economia socială</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
49.		Stănescu, S. M.; Cace, S. (coordonatori); Achimescu, V.; Botonogu, F.; Dima, D.; Drăgotoiu, A.; Ilie, S.; Marinoiu, A.; Pavel, R.; Preoteasa, A., M.; Stanciu, M.; Stănescu, I.; Ștefănescu, Ș; Tomescu, C. (2011). <i>Alt fel de ocupare -cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare București Ilfov și Sud Est</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
50.		Stănescu, S. M.; Cace, S.; Alexandrescu, F. (coordonatori), Arpinte, D.; Achimescu, V.; Ardeleanu, I.; Arpinte, D.; Briciu, C.; Dima, G.; Mihalache, F.; Neagu, G.; Preotesi, M.; Stănilă, G.; Tufă, L.; Zamfir, E. (2011). <i>Între oportunități și riscuri: oferta de economie socială în regiunile de dezvoltare București Ilfov și Sud Est</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
51.		Vougiouka A. (2011). <i>Economia socială</i> . Modul educațional 1. Asociația ProFamilia www.posdru.afiprofamilia.ro/docs/Materiale%20curs/program%20educational%201/MODUL%201%20ECONOMIE%20SOCIALA.pdf
52.		Zuljevic-Salamon, T. (2011). <i>Economia socială: o poveste de dezvoltare personală, integrarea socială și afaceri de succes</i> www.cfcecas.ro
53.		Asociația Europa pentru Dezvoltare Umană, (2011). <i>Ghid privind perspectiva de dezvoltare a economiei sociale în România</i> , www.economie-sociala.org/app/webroot/upload/files/Ghid_ES_RIES.pdf
54.		Asociația ProFamilia (2011). <i>Studiu privind ocupațiile în curs de dezvoltare în domeniul economiei sociale, inclusiv potențialul de dezvoltare a acestora în agricultură, cu integrarea componentei egalității de gen pe piața muncii</i> www.profitpentruoameni.ro/wp-content/uploads/2013/07/A-2.1-Studiu-ocupatii.pdf
55.		Asociația ProFamilia (2011). <i>Studiu de cercetare a tipurilor de instrumente financiare de credit și forme de finanțare a întreprinderilor în economia socială</i> www.profitpentruoameni.ro/wp-content/uploads/2013/07/A-2.2.-Studiu-instrumente-financiare.pdf
56.		Asociația ProFamilia (2011). <i>Stabilirea domeniilor de dezvoltare a antreprenoriatului social feminin, cu exemple din anumite regiuni de intervenție</i> . www.posdru.afiprofamilia.ro/docs/Studii/A%202.3%20Studiu%20domenii%20de%20dezvoltare.pdf
57.		CENTROCOOP (2011) <i>Anuarul statistic al cooperativelor de consum din România</i> , București

Nr	An	Titlu volum ⁹²
58.	2011	Fundația Alături de Voi (2011). <i>Politici, practici și tendințe în economia socială în România și Uniunea Europeană în ansamblu</i> ⁹⁷ www.ropes.ro www.unitatiprotejate.ro
59.		Fundația Civitas pentru Societate Civilă (2011). <i>Mecanisme funcționale ale economiei sociale</i> , http://www.civitas.ro
60.		Fundația pentru Dezvoltarea Asociațiilor de Ajutor Mutual (FDAAM) (2011). <i>Raport anual FDAAM 2011</i> , www.fdaam.ro
61.		Nonprofit Enterprise and Self-sustainability Team (NESsT) Europe (2011). <i>Întreprinderi sociale dezvoltate de organizații neguvernamentale – studii de caz</i> www.economiesociala.net
62.	2012	Achiței A.; Vlăcu V.; Unteanu M.; Drelea A.; Sauciuc M.; Marian, R.; Ispas, C.; Grosu, O.; Garavan, A. (2012). <i>Experiențe de economie socială: manual de proceduri și modele de bună practică în economie socială</i> . Editura Printis, Iași
63.		Anca, C. (2012). <i>Compendiu de idei de afaceri și modele de bună practică</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.economiesocialapentruromi.ro
64.		Barna, C.; Ionescu, C.; Mișu, S.; Vameșu, A. (coordonatori), (2012). <i>Ghidul managerului de întreprindere socială</i> , Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile www.ies.org.ro
65.		Bidilean, V.; Crișan, I. (2012). <i>Cooperarea de consum principii și valori ale cooperăției</i> , Editura Universitară, București
66.		Cace, C.; Nicolăescu, V.; Katsikaris, L.; Parcharidis, I. (2012). <i>Managementul resurselor umane implicate în economia socială</i> , Editura Expert, București
67.		Cace, C.; Sfetcu, L.; Koutmalaous, E.; Nicolăescu, V. (2012). <i>Incluziunea femeilor și grupurilor roma excluse social Paradigma „de jos în sus – bune practici ale economiei sociale</i> , Editura Expert, București
68.		Cace, S. (coordonator); Anton, A.; Arpinte, D.; Cojocaru, Ș.; Duminică, G.; Neguț, A.; Nicolăescu, V.; Sfetcu, L.; Stănescu, I.; Stănescu, S.M. (2012). <i>Working paper privind economia socială provocările și oportunitățile de dezvoltare a economiei sociale în România</i> www.inclusivactiv.ro
69.		Constantinescu, Ș. (2012). <i>Atlasul Economiei Sociale România 2012</i> , Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, www.ies.org.ro ⁹⁸
70.		Durnescu, I.; Descarpes, P. (2012). <i>Studiu privind dezvoltarea unui mecanism integrat inter-instituțional în vederea reintegrării foștilor deținuți în societate</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.suntemprodusulmediului.ro
71.		Liapi M.; Anemțoaicea, O. (2012). <i>Abordarea integratoare de gen Un ghid pentru economie socială</i> , Editura Expert, București, www.iccv.ro
72.		Nicolăescu, V.; Cace, C.; Hatzantonis, D. (2012). <i>Finanțarea activităților de economie socială</i> , Editura Expert, București
73.		Petrescu, C. (2012). <i>Ghid de bune practici în dezvoltarea întreprinderilor sociale pentru comunitățile de romi</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.economiesocialapentruromi.ro
74.		Stănescu, S. M.; Neguț, D. (2012). <i>De la idee la profit : cum să înființezi o întreprindere de economie socială în România?</i> , Editura Expert, București www.iccv.ro
75.		Stănescu, S. M. (coordonator); Asiminei R.; Rusu, O.; Virjan, D. (2012). <i>Profit pentru oameni Raport de deschidere în cadrul proiectului Modelul Economiei Sociale în România</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro
76.		Ziomas, D.; Arpinte, D.; Briciu, C.; Popescu, R. (2012). <i>Intervențiile economiei sociale în cadrul diferitelor activități economice</i> , Editura Expert, București www.iccv.ro
77.		Asociația ProFamilia (2012). <i>Ghid pentru constituirea unei întreprinderi sociale în regiuni rurale având ca obiect produsele agricole și de artizanat</i> , www.profitpentruoameni.ro/wp-content/uploads/2013/07/A-2.4.-Ghid-intreprindere-sociala.pdf
78.		Fundația Civitas pentru Societate Civilă (2012). <i>Dimensiunea antreprenoriatului rural din România</i> www.antreprenoriat-rural.ro
79.		Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România (2012). <i>Economia Sociala și comunitățile de romi – provocări și oportunități</i> www.economiesocialapentruromi.ro

⁹⁷ Varianta în limba engleză Policies, practices and tendencies within social economy in Romania and European Union as a whole www.ropes.ro

⁹⁸ Varianta în limba engleză Constantinescu, Ș. (2012). The Atlas of social economy Romania 2012, www.ies.org.ro

Nr	An	Titlu volum ⁹²
80.	2012	Uniunea Națională a Cooperăției Meșteșugărești UCCECOM (2012). <i>Anuarul statistic al Uniunii Naționale a Cooperăției Meșteșugărești UCCECOM</i> www.ucecom.ro/romana/bfc/DocW/anuar20122.pdf
81.	2013	Bota, C. F. (2013). <i>O cronologie a Caselor de Ajutor Reciproc</i> , Editura ALTIP, Alba Iulia
82.		Buzducea, D. (coordonator) (2013). <i>Economia socială a grupurilor vulnerabile</i> , Editura Polirom, Iași www.ies.org.ro
83.		Canovici, I. (coordonator), Secal, A.; Opincaru, I. (2013). <i>Organizațiile cu profil religios angajate în economia socială în România⁹⁹</i> , Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, www.ies.org.ro
84.		Constantinescu Ș. (2013). <i>Economia socială și ocuparea forței de muncă Integrarea grupurilor vulnerabile pe piața muncii</i> , Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, www.ies.org.ro
85.		Constantinescu Ș. (2013). <i>Economia socială și ocuparea forței de muncă Furnizorii de formare profesională și servicii de stimulare a ocupării</i> Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, www.ies.org.ro
86.		Cotoi, C., Mateescu, O. (2013). <i>Economia socială, bunuri și proprietăți comune în România</i> , Editura Polirom, Iași www.ies.org.ro
87.		Dima G. (coordonator), Barna, C. (2013). <i>Serviciile sociale în România Rolul actorilor economiei sociale</i> , Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, www.ies.org.ro
88.		Lambru, M. (2013). <i>Întreprinderile sociale</i> , Editura Polirom, Iași www.ies.org.ro
89.		Lambru, M. (2013). <i>Organizațiile de ajutor reciproc¹⁰⁰</i> , Editura Polirom, Iași www.ies.org.ro
90.		Larionescu, M. (2013). <i>Economia socială și cooperarea în România. O perspectivă socioistorică comparată</i> Editura Polirom, Iași
91.		Nicolăescu, V. (2013). <i>Ghid de bune practici în economie socială</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, (în curs de apariție) www.profitpentruoameni.ro
92.		Petrescu, C. (coordonator); Petrescu, I.; Rotaru, S.; Stănilă, G. (2013). <i>Cooperativele din România. Actori ai dezvoltării socio-economice</i> , Editura Polirom, Iași ¹⁰¹ www.ies.org.ro
93.		Petrescu, C. (coordonator); Mihalache, F.; Rotaru, S.; Petrescu, I.; Stănilă, G.; Popa, F.; Popa, M. (2013). <i>Organizațiile colective ale proprietarilor de terenuri agricole și forestiere. Profil, evoluție, tendințe</i> Editura Polirom, Iași www.ies.org.ro
94.		Petrescu, C. (coordonator); Kivu, M.; Negut, A.; Petrescu, I.; Popa, M., Rotaru, S.; Stanila, G. (2013). <i>Economia socială în contextul dezvoltării locale</i> , Editura Polirom, Iași www.ies.org.ro
95.		Stănescu, S. M. (coordonator); Alexandrescu, A.M; Bojincă M.; Ernu, S.; Rădulescu, L. (2013). <i>Ghid pentru înființarea de întreprinderi sociale pentru persoane de etnie romă</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro
96.		Stănescu, S. M. (coordonator); Bojincă M.; Alexandrescu, A.; Ernu, S.; Rădulescu, L. (2013). <i>Ghid pentru înființarea de întreprinderi sociale pentru tineri peste 18 ani care părăsesc sistemul instituționalizat de protecție a copilului</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro
97.		Stănescu, S. M. (coordonator); Ernu S.; Alexandrescu, A.; Bojincă M.; Rădulescu, L. (2013). <i>Ghid pentru înființarea de întreprinderi sociale pentru persoane cu dizabilități</i> Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro
98.		Stănescu, S. M. (coordonator); Rădulescu, L.; Alexandrescu, A.; Bojincă M.; Ernu, S. (2013). <i>Ghid pentru înființarea de întreprinderi sociale pentru beneficiari de venit minim garantat</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro
99.		Stănescu, S. M. (coordonator); Alexandrescu, A.; Bojincă M.; Ernu, S.; Rădulescu, L. (2013). <i>Modele de întreprinderi sociale pentru persoane de etnie romă</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro

⁹⁹ Raport preliminar Canovici, I. (coordonator) (2013). Rolul cultelor și al organizațiilor cu profil religios în dezvoltarea economiei sociale – raport preliminar, Institutul de Economie Socială, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, www.ies.org.ro

¹⁰⁰ Raportul intermediar Lambru, M. (2011). Economia socială și problematica vârstei a treia – rolul asociațiilor mutuale și de ajutor reciproc raport intermediar, www.ies.org.ro

¹⁰¹ Raport preliminar Petrescu C. (coordonator) Alexandru, I.; Achimescu, V.; Cernat, A.; Constantin, A. Nazarie, L.; Petrescu, I.; Rotaru, S.; Stănilă, G.; (2011). Mișcarea cooperatistă în România 2011 – dimensiuni, performanțe, tendințe, provocări www.ies.org.ro

Nr	An	Titlu volum ⁹²
100.	2013	Stănescu, S. M. (coordonator); Asiminei R.; Virjan, D.; (2013). <i>Raport de recomandări al economiei sociale</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, (în curs de apariție)
101.		Stănescu, S. M. (coordonator); Bojincă M.; Alexandrescu, A.; Ernu, S.; Rădulescu, L. (2013). <i>Modele de întreprinderi sociale pentru tineri peste 18 ani care părăsesc sistemul instituționalizat de protecție a copilului</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro
102.		Stănescu, S. M. (coordonator); Ernu, S.; Alexandrescu, A.; Bojincă M.; Rădulescu, L. (2013). <i>Modele de întreprinderi sociale pentru persoane cu dizabilități</i> Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro
103.		Stănescu, S. M. (coordonator); Rădulescu, L.; Alexandrescu, A.; Bojincă M.; Ernu, S. (2013). <i>Modele de întreprinderi sociale pentru beneficiari de venit minim garantat</i> , Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România www.profitpentruoameni.ro
104.		Tancău, C.; Gheorghe, F.; Pușcaș, M.; Gorbănescu, A.; Mocanu, A. (2012). <i>Harta oportunităților de angajare – studiu privind responsabilitatea socială a întreprinderilor față de foștii deținuți</i> , Centrul Român pentru Educație și Dezvoltare Umană www.economiesociala.net
105.		Veșan, M.; Florean S. (coordonatori) (2012). <i>Ghid adaptat de bune practici în domeniul incluziunii sociale, Economia socială, cadru de dezvoltare a unor instrumente complexe de incluziune socială</i> www.cries.ro/wp-content/uploads/2012/02/64094.Ghid_.EconomieSocialaIncluziuneextras.pdf
106.	2014	Cace, S.; (coordonator); Arpinte, D., Neaguț, A., Stănescu, I.; Stănescu, S.M. (2014). <i>Policy paper privind economia socială în România</i> Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română (în pregătire) www.inclusivactiv.ro
107.		Institutul de Economie Socială (2014). <i>Atlasul Economiei Sociale România 2014</i> , Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (în pregătire) www.ies.org.ro

Anexa 2. Surse de finanțare pentru întreprinderile sociale

Banca Centrală Cooperatistă CREDITCOOP www.creditcoop.ro

Centrul de Resurse pentru Economie Socială www.economiesociala.net

Competiția Întreprinderilor Sociale NESsT www.nesst.org

Federația Națională „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc ale Pensionarilor din România - www.fn-omenia.ro

Fondul Național de Garantare a Creditelor pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii www.fngcimm.ro

Fundația Alături de Voi România, Catalogul Unităților Protejate www.unitatiprotejate.ro

Fundația Dezvoltării Societății Civile, Institutul de Economie Socială www.ies.org.ro

good.bee credit IFN SA www.goodbeecredit.ro

Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Agenția de Plăți pentru Dezvoltare Rurală și Pescuit www.apdrp.ro

Ministerul Economiei, Direcția Implementare Programe pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii www.aippimm.ro

Ministerul Economiei, Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Creșterea Competitivității Economice - www.amposcce.minind.ro

Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale Persoanelor Vârstnice, Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 www.fseromania.ro/index.php/posdru

Opportunity Microcredit România www.opportunity.ro

RoPoT, Hub Bucharest www.ropot.ro

Sistemul Electronic de Achiziții Publice www.e-licitatie.ro

Societatea pentru Excelență în Administrația Publică www.seap.ro

Startups www.startups.ro

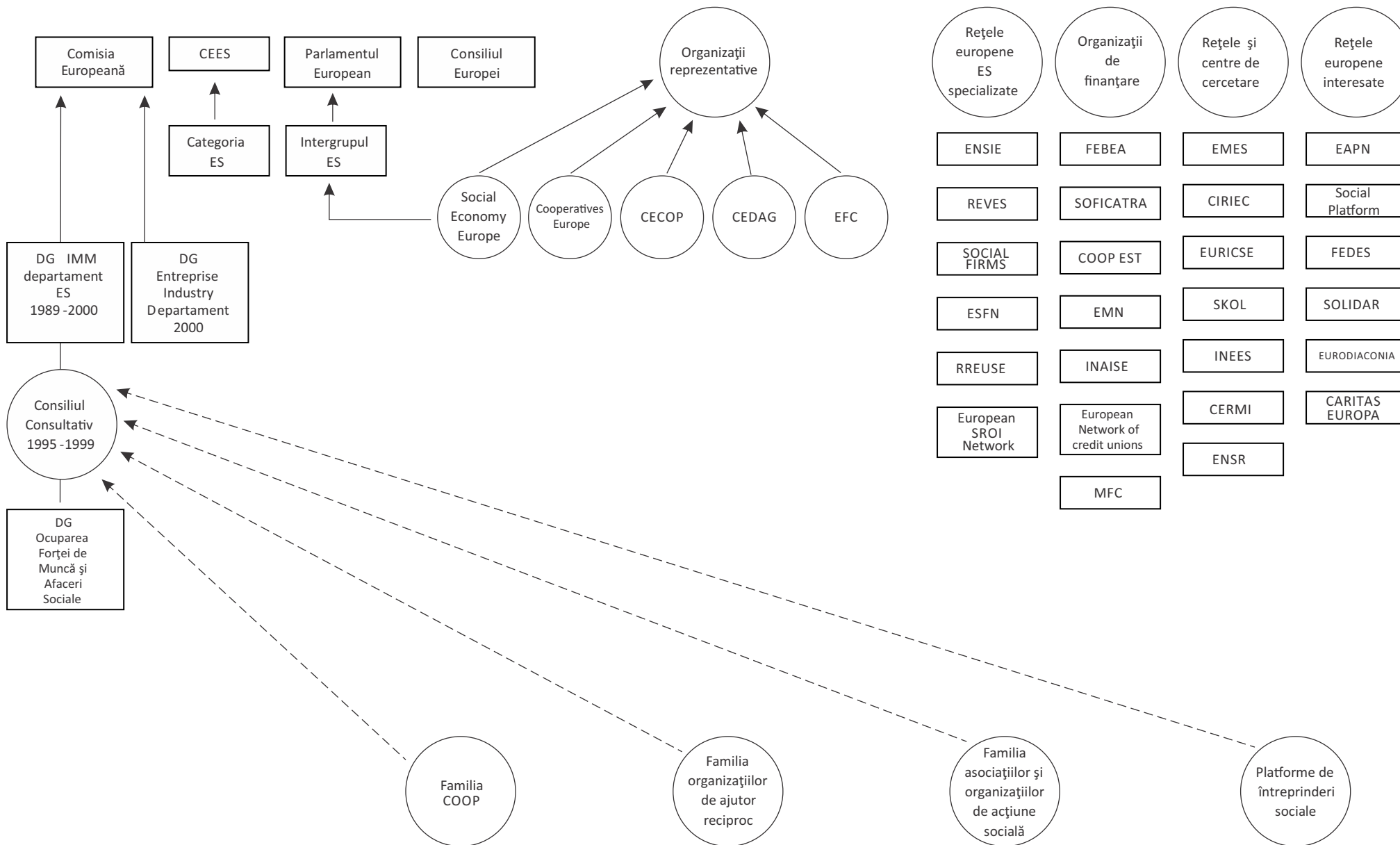
Structural Consulting Group, www.fonduri-structurale.ro

Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților din România www.uncar.ro

Țara lui Andrei, Petrom www.taraluiandrei.ro

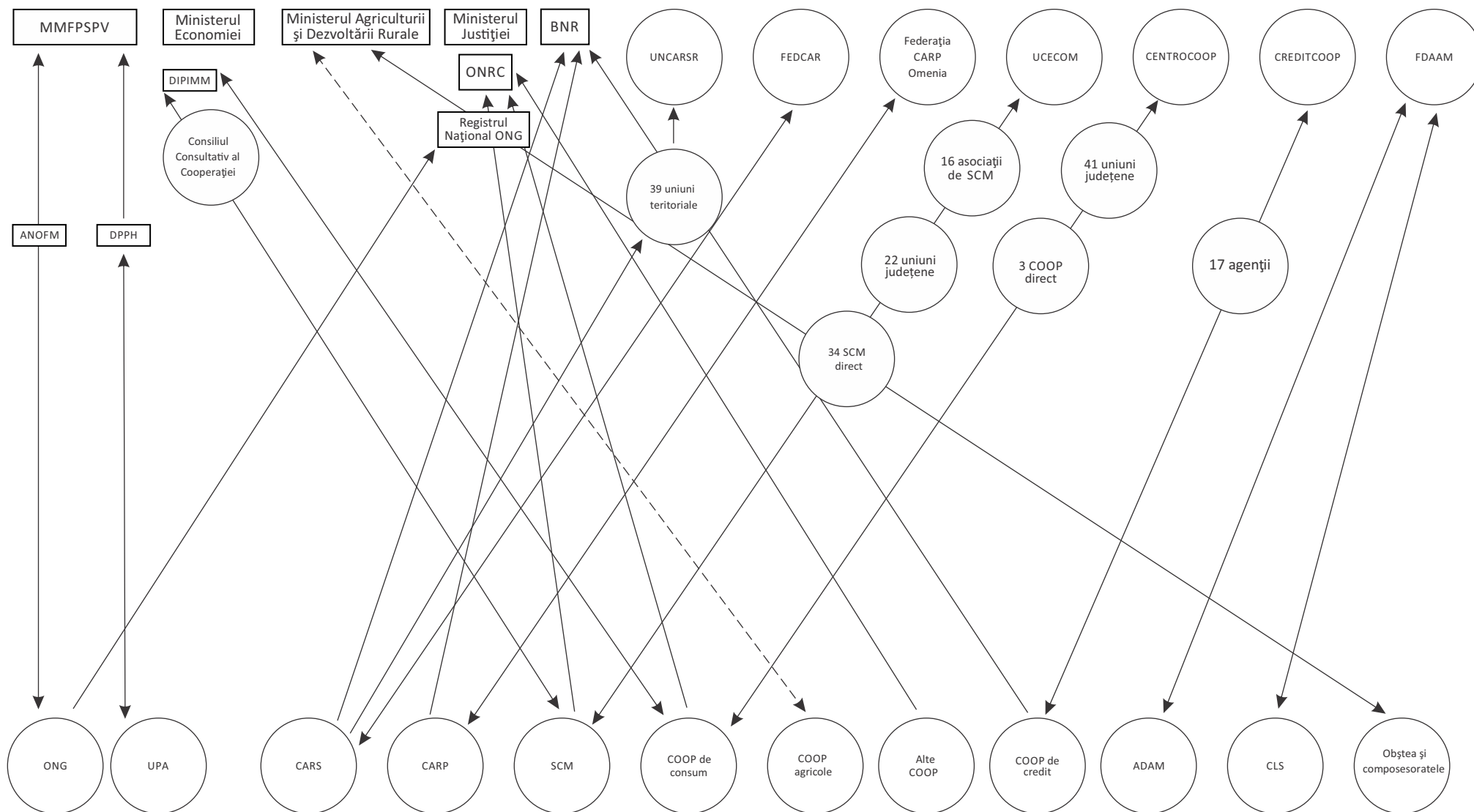
Anexa 3. Actori relevanți pentru economie socială la nivel european

Sursa: Daniel, 2010:15-42;

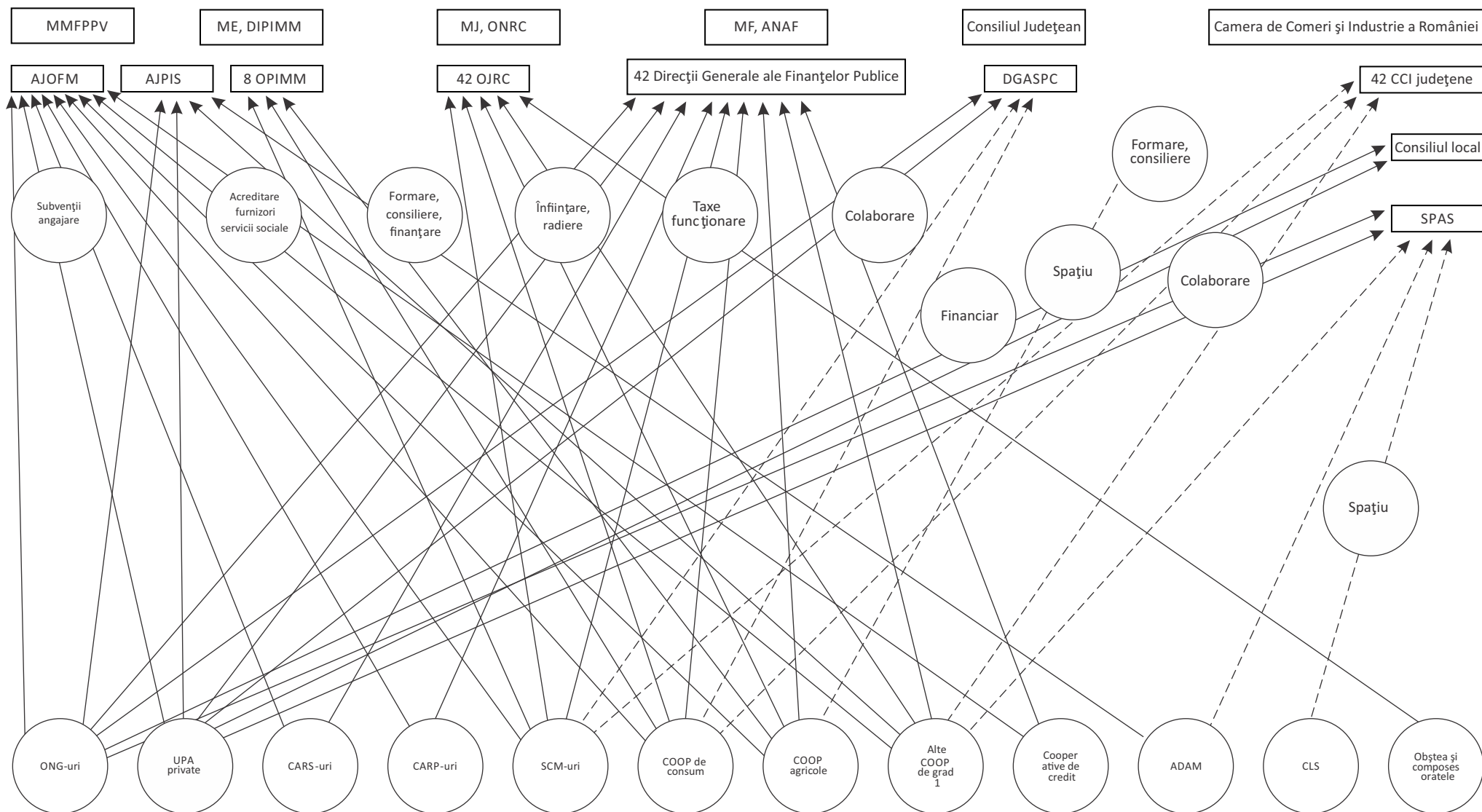
Anexa 4. Cadrul instituțional de la nivel central cu impact asupra entităților de economie socială

Sursa: Stănescu, S. M., (2013). Cadrul instituțional cu impact asupra economiei sociale, în *Revista de Economie Socială*, vol. III, iulie 2013, nr. 3/2013, Editura Hamangiu, p. 84 (variantă revizuită și îmbunătățită)

Anexa 5. Cadrul instituțional de la nivel local cu impact asupra entităților de economie socială

Sursa: Stănescu, S. M., (2013). Cadrul instituțional cu impact asupra economiei sociale, în *Revista de Economie Socială*, vol. III, iulie 2013, nr. 3/ 2013, Editura Hamangiu, p. 84 (variantă revizuită și îmbunătățită)

Anexa 6. Actori publici și privați ai economiei sociale pe regiuni de dezvoltare

Nr	RD	Județ	MMFPSPV		ME	MJ	MF	BNR	Agenții	UNCARSR	FEDCAR	Federația Omenia	UCECOM	CENTROCOOP	CREDITCOOP		FDAAM
			AJOFM	AJPIS	OPIMM	OJRC	DGFP	Sucursale regionale							Agenții	Bănci cooperatiste	
1.	N-E	Bacău	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+
2.		Botoșani	+	+		+	+			+		+	+	+	+	+	+
3.		Iași	+	+	+	+	+	+		+		+	+	+	+	+	
4.		Neamț	+	+		+	+			+		+	+	+	+		
5.		Suceava	+	+		+	+		+	+		+	+	+	+	+	+
6.		Vaslui	+	+		+	+			+		+	+	+	+	+	
7.	S-E	Brăila	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+		+	
8.		Buzău	+	+		+	+		+	+		+	+	+		+	
9.		Constanța	+	+	+	+	+		+	+		+	+	+	+	+	
10.		Galați	+	+		+	+		+	+		+	+	+		+	
11.		Tulcea	+	+		+	+			+	+	+	+	+		+	
12.		Vrancea	+	+		+	+			+		+	+	+	+	+	+
13.	Sud Muntenia	Argeș	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
14.		Călărași	+	+		+	+			+		+	+	+	+	+	
15.		Dâmbovița	+	+		+	+			+		+	+	+		+	
16.		Giurgiu	+	+		+	+			+		+	+	+			
17.		Ialomița	+	+		+	+			+		+	+	+			
18.		Prahova	+	+		+	+		+	+		+	+	+	+	+	
19.		Teleorman	+	+		+	+			+		+	+	+		+	
20.	S-V	Dolj	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
21.		Gorj	+	+		+	+		+	+		+	+	+		+	+
22.		Mehedinți	+	+		+	+			+		+	+	+			
23.		Olt	+	+		+	+			+		+	+	+		+	
24.		Vâlcea	+	+		+	+			+		+	+	+		+	+
25.	V	Arad	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+
26.		Caraș-Severin	+	+		+	+			+		+	+	+		+	+
27.		Hunedoara	+	+		+	+			+	+	+	+	+	+	+	
28.		Timiș	+	+	+	+	+	+				+	+	+	+	+	
29.	N-V	Bihor	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+
30.		Bistrița-Năsăud	+	+		+	+			+	+	+	+	+	+	+	
31.		Cluj	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	
32.		Maramureș	+	+		+	+		+	+		+	+	+	+	+	+
33.		Satu-Mare	+	+		+	+			+		+	+	+			
34.		Sălaj	+	+		+	+			+	+	+	+	+			+
35.	Centru	Alba	+	+		+	+			+	+	+	+	+		+	+
36.		Brașov	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+
37.		Covasna	+	+		+	+			+	+	+	+	+		+	+
38.		Harghita	+	+		+	+			+		+	+	+		+	
39.		Mureș	+	+	+	+	+		+	+		+	+	+		+	+
40.	Sibiu	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+		+		
41.	B-I	București	+	+		+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	
42.		Ilfov	+	+		+	+					+	+			+	

„Modelul Economiei Sociale în România”

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară 6 „Promovarea incluziunii sociale”

Domeniul major de intervenție 6.1 „Dezvoltarea Economiei Sociale”

Contract POSDRU/69/6.1/S/33490

Beneficiar: Asociația Alternative Sociale, Iași

www.profitpentruoameni.ro

Titlul programului: Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

Titlul proiectului: Modelul Economiei Sociale în România

Editorul materialului: Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România

Data publicării: Septembrie 2013

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României.